

T.C
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

LEYLA ERBİL'İN ÖYKÜ VE ROMANLARININ PSİKANALİTİK
AÇIDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİZGİN ÇELİK
1861011006

Danışman
Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

Ocak-2022
BATMAN

T.C
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

LEYLA ERBİL'İN ÖYKÜ VE ROMANLARININ PSİKANALİTİK
AÇIDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİZGİN ÇELİK
1861011006

Danışman
Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

Ocak-2022
BATMAN

TEZ KABUL VE ONAYI

Doç. Dr. Mahfuz Zariç danışmanlığında Mizgin Çelik tarafından hazırlanan “Leyla Erbil’in Öykü ve Romanlarının Psikanalitik Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışması 25/11/2021 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Dr. Öğretim Üyesi Elif Duran Oto

.....

Üye

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Karadeniz

.....

Üye

Doç. Dr. Mahfuz Zariç

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

.....

Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİM

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute Of Graduate Studies' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İmza

MİZGİN ÇELİK

Tarih

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
LEYLA ERBİL'İN ÖYKÜ VE ROMANLARININ PSİKANALİTİK
AÇIDAN İNCELENMESİ

Mizgin ÇELİK

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ
VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

2022, 88 sayfa

Jüri

Danışman Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa KARADENİZ
Dr. Öğretim üyesi Elif DURAN OTO

Türk edebiyatının çağdaş ve yenilikçi isimlerinden olan Leyla Erbil, yaşadığı çağın toplumsal ve siyasal sorunlarına duyarsız kalmayarak bu sorunları eserlerinde irdelemiştir. Yaşadığı çağa eleştirel bir gözle bakan Erbil, toplumun yerleşik değerlerine başkaldıran bir tavır ile meydan okumuştur. Eserlerinde kullandığı biçim ve teknikler ile de yaşadığı dönemin önemli yazarları arasında yer almayı başarmıştır.

20.yy da temelleri Sigmund Freud tarafından atılan psikanalitik kuram, insan ve insan davranışlarını inceler. Özellikle edebi eserlerde yer alan karakterlerin incelenmesi bu alan için büyük bir önem arz etmektedir. Psikanalitik alan bizzat Freud tarafından sanat eserlerine uygulanarak psikanalitik ve edebiyat bir potada birleştirilmiştir. Bu iki alanın ilişkilendirilmesi psikanalitik edebiyat eleştirisi yöntemini doğurmuştur. Bizde bu perspektiften yola çıkarak Leyla Erbil'in *Gecede, Hallaç, Eski Sevgili, Üç Başlı ejderha, Cüce, Tuhaf Bir Kadın, Tuhaf Bir Erkek, Kalan, Karanlığı Günü ve Mektup Aşkları* eserlerini psikanalitik inceleme yöntemi açısından inceledik.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Leyla Erbil, Öykü, Psikanaliz, Roman,

ABSTRACT

MASTER THESIS

A PSYCHOANALYTIC ANALYSIS OF LEYLA ERBİL’S STORY AND NOVEL

Mizgin ÇELİK

**BATMAN UNIVERSITY INSTITUTE OF GRADUATE TURKISH LANGUAGE
AND LITERATURE DEPARTMENT**

Consultant: Assoc. Mahfuz ZARİÇ

2022, 88 Pages

Jury

Assoc. Mahfuz ZARİÇ

Asst. Mustafa KARADENİZ

Asst. Elif DURAN OTO

Leyla Erbil, one of the contemporary and innovative names of Turkish literature, did not remain indifferent to the social and political problems of her age and examined these problems in her Works. Erbil, looking critically at the era he lived in, challenged the established values of the society with an attitude of rebellion. She succeeded to be among the important writers of the period she lived in, with the forms and techniques she used in the works.

The psychoanalytic theory, the foundations of which were laid by Sigmund Freud in the 20th century, examines people and human behavior. Examination of the characters, especially in literary works, is of great importance for this field. The psychoanalytic field was applied to works of art by Freud himself, and psychoanalysis and literature were combined in one pot. The association of these two fields gave birth to the psychoanalytic method of literary criticism. Starting from this perspective, we analyzed Leyla Erbil’s work in the “Gecede, Hallaç, Eski Sevgili, Üç Başlı Ejderha, Cüce, Tuhaf Bir Kadın, Tuhaf Bir Erkek, Kalan, Karanlığın Günü, Mektup Aşkları” in terms of psychoanalytic analysis method.

Keywords: Leyla Erbil, Novel, Psychoanalysis, Story, Woman.

ÖN SÖZ

20. yy'da yaşanan ekonomik ve sosyal alandaki büyük değişimler, savaşlar, küreselleşen dünya, insanların psikolojileri üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Bu etkiler sonucunda Sigmund Freud tarafından temelleri atılan psikanalitik kuram, insan psikolojisine dair yeni düşünceler ortaya atmıştır. İnsan psikolojisinin bilinçaltı tarafından yönetildiği varsayımı, ortaya atılan bu yeni düşünceler içinde en önemli olanıdır. Kişilik bozukluklarının, doyurulmamış istekler ve ruhsal hastalıklarının nedeni bilinçaltında aranır. Topoğrafik Kişilik kuramı olarak da bilinen bu alan insan davranışlarının nedenini bilinç düzeyinden ele alarak bilinçdışı süreçlere doğru derinleştirir. Psikanalitik kuramın amacı insanların yaşadığı olumsuzlukları en aza indirerek yaşama uyumlarını kolaylaştırır.

Psikoloji alanında yaşanan gelişmeler diğer birçok disiplin alanını da etkilemiştir. Sanat, edebiyat, tarih, sosyoloji etkilenen bu alanlardan bir kaçıdır. Psikanalitik kuramın edebiyata yansması Sigmund Freud'un katkısı ile olmuştur. Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* romanından yola çıkarak karakterlerin ruh biyografisi ve ruh hallerini kendi kuramını baz alarak inceleyen Freud, yaptığı bu çalışma ile daha sonra yapılacak birçok çalışmaya da ilham kaynağı olmuştur. Batı edebiyatında yaşanan bu gelişmelerin etkileri Türk edebiyatında da görülmeye başlanmıştır. Türk edebiyatında psikanalitik kuram dikkate alınarak incelenebilecek pek çok yazar vardır. Bu yazarlardan biri de eserlerini psikanalitik açıdan incelediğimiz Leyla Erbil'dir.

Leyla Erbil, Freud'un psikanalitik kuramından etkilenmiştir. İçinde bulunduğu çağa ve insanlara eleştirel bir gözle bakan Erbil'in en önemli özelliği yerleşik değerlere meydan okumasıdır. Bu özelliğini eserlerinin içeriği ve dili kullanma biçimiyle de göstermiştir. Psikanaliz, varoluşçuluk, marksizm, feminizm gibi düşünce akımlarından etkilenen yazar, eserlerini bu doğrultuda oluşturmuştur.

Birey ve toplum eksenli eserlerini oluştururken edebiyat ve psikanalizi aynı potada eritmeyi başaran Erbil, toplumda kadın algısı, ataerkil düzende kadının özgürlüğü, cinsellik, yozlaşan ahlak gibi konuları da çeşitli yönleriyle eserlerinde işlemiştir. Çok katmanlı yapısıyla birçok alanda incelemeye uygun olan Leyla Erbil'in eserlerini incelerken bu yolda desteğini benden esirgemeyen tezin hazırlanma sürecinin başından itibaren hoşgörü ve sabrıyla bana yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Mahfuz Zariç'e ve her koşulda yanımda olan aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

Mizgin ÇELİK
BATMAN, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
YÖNTEM	3
1. LEYLA ERBİL'İN HAYATI, SANAT ANLAYIŞI VE ESERLERİ	10
1.1. Hayatı	10
1.2. Sanat Anlayışı	12
1.3. Eserleri	15
2. LEYLA ERBİL'İN ÖYKÜ VE ROMANLARININ PSİKANALİTİK AÇIDAN İNCELENMESİ	17
2.1. Leyla Erbil'in Öykülerinin Psikanalitik Açidan İncelenmesi	17
2.1.1. Cinsellik	17
2.1.2. Bilinçaltı ve Rüya	23
2.1.3. İd-Ego-Süperego	30
2.1.4. Yalnızlık ve Sevgisizlik Kısacasında Birey	34
2.1.5. Erkeğin Ötekisi Kadın ve Varoluş Sancıları	41
2.2. Leyla Erbil'in Romanlarının Psikanalitik Açidan İncelenmesi	54
2.2.1. Cinsellik	54
2.2.2. Bilinçaltı ve Rüya	58
2.2.3. İd-Ego-Süperego	60
2.2.4. Yalnızlık ve Sevgisizlik Kısacasında Birey	67
2.2.5. Erkeğin Ötekisi Kadın ve Varoluş Sancıları	70
SONUÇ	85
KAYNAKLAR	89
ÖZ GEÇMİŞ	92

KISALTMALAR

C	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
PEN	:	Poets (şairler), Playwrights (oyun yazarları), Essayists (deneme yazarları), Novelists (roman yazarları)
S	:	Sayfa

GİRİŞ

Edebiyat, insan ruhunun dünyaya açılan penceresidir. Duyguların ifade aracı olan bu alan düşünceye ulaşabilme olanağı da vermektedir. 20.yüzyılda temelleri atılan psikanaliz, edebiyat ile bir araya getirilerek yepyeni bir yöntem oluşturulmuştur. Psikanalitik kuramın edebî eserlere uygulanması ile sanatçının bilinçaltına inilerek yazara ve esere dair analizler yapılabilmiştir. Yapılan bu analizler psikanalitik alana da yeni bulgular kazandırmıştır. Sigmund Freud'un kendisi tarafından bir araya getirilen bu iki alan Psikanalitik Eleştiri Yöntemi olarak adlandırılmıştır.

Freud'a göre yazar bastırdığı duygularını yarattığı eser aracılığıyla ortaya koyar. Böylece eser yazarın gizli kalmış yanlarını ortaya koyan bir belge niteliği taşır. Sigmund Freud'a göre bir çocuğun gerçeklerden sıyrılarak oyun oynadığı sırada oluşturduğu yapı ile yazarın eser oluştururken kurduğu yapı arasında benzerlikler vardır. Bu benzerlikleri Freud, sanatçının gündüz düşü olarak adlandırır. Çünkü arzu ve istekler ancak hayal kurma yoluyla ortaya çıkar.

Roman ve öykü alanında önemli eserler veren Leyla Erbil, 20. yüzyılda temelleri atılan psikanalitik kuramdan etkilenmiştir. Bu etkinin izleri yazarın birçok eserinde görülmektedir. Yazar eserlerinde varoluşçuluk, cinsellik, yalnızlık, kadın, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği olumsuzluklar gibi konuları ele almıştır.

İnsanın kendi hayatının öznesi olmadan var olan düzenin aracı konumuna gelerek, kendi özünü ortaya koyamamanın neden olduğu bunaltılı ruh hâli sonucunda yaşanan varoluşsal krizler, yazarın birçok anlatısının da ortak noktasını oluşturur. Sartre'ın *Bulanık* adlı eseriyle edebiyata taşınan varoluş felsefesinin etkileri yazarın eserlerinde kendini gösterir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada ve Türkiye'de yaşanan siyasal ve sosyal olaylar ve bu olayların getirdiği değişimlerin insanlar üzerindeki olumsuz etkisi 1950'li yılların bunalım edebiyatı olarak anılmasına neden olmuştur.

1950 sonrası çağdaş Türk edebiyatının yılların önemli yazarlarından olan Leyla Erbil, eserlerinde kullandığı teknik, özgün dil yapısı ve değindiği konuların çok katmanlı oluşu ile Türk edebiyatında kalıcılığı yakalayan önemli isimlerdendir. Toplumsal ve siyasal sorunları edebiyatın gündemine taşıyarak yanlış ve aksayan yönleri eserlerinde işleyerek tabuları yıkma konusunda başarı gösterir. İçinde yaşadığı geleneksel topluma rağmen o dönem için uç kabul edilecek konuları eserlerinde işlemekten çekinmeyen Erbil aykırı kimliğini eserlerinde cesurca sergiler.

Yazarı düşünce açısından etkileyen iki önemli isim; Freud ve Marks'tır. Edebiyat dünyasına baktığımızda ise Erbil üzerinde Samuel Beckett ve Sait Faik Abasıyanık'ın belirgin etkilerini görebilmekteyiz. Toplumun gerçekliğinden yola çıkarak bireyin yaşadığı çıkmazları varoluşsal bunalım açısından inceleyen yazar kendi çağı ve ortamı ile uyuşmayan insanın özünü ortaya koyma çabasını ve var olan düzen arasında sıkışmış ruhun bunalımlarını eserlerinde işler.

Eserlerinde okuyucuyu da unutmayan Erbil, anlattığı bilgilerin tarihsel arka planını da vererek okuyucuyla yer yer sohbet eder. Eserlerinde oluşturduğu zaman kronoloji ile sınırlı değildir. Anlatımını daha çok karakterlerin bilinci üzerinden gerçekleştiren yazar ironi, mizah gibi unsurları da eserlerinde kullanır.

Leyla Erbil'in eserleri üzerine birçok tez çalışması yapılmıştır. Bu tez çalışmaları şunlardır. Seda H. Saygılı, *Leyla Erbil'in Öykücülüğü* başlığıyla öykülerdeki yapı ve izlek üzerine yaptığı çalışma, Mehmet Şahin Yavuzer, *Leyla Erbil'in Romanlarının Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, Hülya Dünder'in *Leyla Erbil'in Romanlarında Cinsellik Sorunsalı*, Seda Yalçın'ın *Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Leyla Erbil'in Öykücülüğü*, Elif Büker'in *Leyla Erbil'in Romanlarında Kadın ve Kadın Sorunları*, Elmas Şahin'in *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Meliha Yonca Erdem'in *Tezer Özlü ve Leyla Erbil'in Romanlarında Varoluşçuluk* isimli çalışmalar Leyla Erbil üzerine daha önce yapılmış çalışmalardır.

Bizde bu çalışmamızda Leyla Erbil'in öykü ve romanlarını psikanalitik kuram açısından inceledik.

Çalışmamızın birinci bölümünü Leyla Erbil'in hayatı, sanat anlayışı ve eserleri oluştururken ikinci bölümünü ise psikanalitik kuram açısından yapılan inceleme ve değerlendirmeler oluşturmaktadır. Bu çalışmada yazarın öykü ve romanları "Cinsellik", "Bilinçaltı ve Rüya", "İd-Ego-Süperego", "Yalnızlık ve Sevgisizlik Kısacasında Birey", "Erkeğin Ötekisi Kadın ve Varoluş Sancıları" başlıkları açısından incelenmiştir.

YÖNTEM

Psikanaliz, insanın ruh yapısını inceleyen bir disiplindir. Psikanaliz, “Bir insan gelişimi ve davranış teorisidir” (Budak, 2017, s.596). Temelleri Freud tarafından atılan bu kuramın amacı bilincin alt katmanlarının çözümüdür. Freud’un kuramı, ruhsal hastalık ve davranış bozukluğunun tedavisine yöneliktir. Psikanalitik bir araştırma yöntemi olmasının yanında tedavi yöntemi olarak da kabul edilir. Psikanalitik kuram davranışların nedenlerini bilinçaltında aramaktadır. Bilinçaltına inilerek davranışların nedenlerinin bilince çıkarılması ve çözümünü hedef almaktadır

Psikanalitik inceleme daha sonra birçok versiyonu ortaya çıkmış olmasına rağmen, hepsinin ortak noktası kişiliğe, kişiliğin gelişimine ve davranışlara dinamik bir açıdan yaklaşmasıdır. Psikanalitik kuramın ortaya çıkan versiyonları arasında ayrı düştükleri konular da vardır. Bunlar, “Çocuk cinselliğinin önemi, Oedipus kompleksi, içgüdüsel yaşam, tekrarlama zorlanımı, haz ve gerçeklik ilkelerinin işleyişi, yüceltme, saldırganlık vb konularda Freud ve onu izleyenler arasında ciddi görüş ayrılıkları vardır.” (Budak, 2017, s.596).

Psikanalitik inceleme alanı bugün dünyada kabul görmüş bir kuramdır. İnsan ve Psikanalitik kuramla ilgili değerlendirme yapan Geçtan son yıllarda yapılan çalışmaların insan yapısı üzerinde kalıtsal özelliklerin çevresel etmenlere göre daha baskın olduğunu kanıtlayan çalışmaların arttığını söyler. Ancak çevresel etmenlerin etkisine inanan kuramların güncelliğine de işaret eder. (Geçtan, 2017, s.9)

Freud’un Psikanaliz kuramında cinsellik önemli bir yer tutar. Freud, kuramında iki temel içgüdüyü ele alır. Bunlar, Cinsellik İçgüdüsü(Eros) ve Ölüm İçgüdüsü (Thanatos). Bu iki içgüdü kişinin var olma ve var olamama durumunu yönetir. Bu içgüdüler temellerini gereksinimlerden alır ve davranış olarak sonuçlanır. Amaç hazzın artması ve acıdan kaçınmadır. Freud’a göre insanın yaptığı her davranışın bir nedeni vardır. Nedenler de bilinçaltı süreçlerinden kaynaklanmaktadır. Bilinçaltı süreçlere ulaşmanın yöntemleri ise; hipnoz, serbest çağrışım, rüyaların yorumlanması, dil sürçmeleri, kazalar gibi durumlardır.

Freud’un Psikanaliz incelemeleri edebiyat sahası için yeni bir inceleme alanı doğurmuştur. Bu inceleme alanı Psikanalitik Eleştiri Yöntemi’dir.

“Freud’un bilinçaltıyla ilgili buluşlarına dayanan bu yöntemi, bazıları sanatçının psikolojisi, bilinçaltı dünyasını, cinsel kompleksleri vb. ortaya çıkarmak için; bazıları ise aynı zamanda bu buluşları eserlerini yorumlamak için kullanmış, yine bazıları da eserlerdeki kişilerin

psikolojisini, davranışlarını açıklamak yöntemiyle bu kişilere uygulamıştır.” (Moran, 2011, s.149).

Freud kuramını üç temel üzerinden şekillendirmiştir. Bunlar:

“Topoğrafik Kişilik Kuramı

Yapısal Kişilik Kuramı

Psikoseksüel Kişilik Kuramı”(Yeşilyaprak, 2020, s.126)

Topoğrafik Kişilik Kuramı; bilinç, bilinç öncesi ve bilinçaltından oluşur. Freud psikanaliz kuramında ruhsal yapıyı buzdağına benzetir. Buzdağında suyun üzerinde kalan ve görünen küçük kısmını bilinç bölgesine, suyun altında kalan büyük kısmını ise bilinçaltı bölgesine benzetir. Görünmeyen suyun altında kalan ihtiyaç, istek ve bastırılmış düşünceler davranışlarımıza yön vermektedir.

Bilinç, içinde yaşanılan an bilinç bölgesidir. Kişinin farkında olduğu duygu ve yaşantılar bilinç bölgesinde yer alır.

Bilinç öncesi ise küçük bir çaba ile hatırladığımız olayların bulunduğu yerdir. Yaşamımıza dair bilgileri sakladığımız alandır. Dün akşam yediğimiz yemek, bir akrabamızın ismi bu bölgede yer alır. “Dikkatin zorlanmasıyla bilinç düzeyinde algılanabilen zihinsel olayları ve süreçleri içerir. Bu içerikte, gerçekliğe ilişkin sorunları çözmeye çalışmak gibi gelişmiş düşünce biçimlerinin yanı sıra düş kurma gibi ilkel süreçler de bulunur.” (Geçtan, 2017, s.26). Bilinç öncesinin bilinç kısmından ayrıldığı taraf hatırlama için küçük bir çaba gerektiriyor olmasıdır.

Bilinçaltı, davranışların nedenlerine dair birçok cevabının yer aldığı gizli hazinedir. Bilinçaltında yer alan bilgiler sansürlüdür. Belli bir çaba olmadan bilinç düzeyine ulaşamazlar. Bilinçaltı, “Bireyin farkında olmadığı, dikkatini zorlasa bile bilince çıkaramadığı, hatırlayamadığı olayların barındığı bölgedir” (Yeşilyaprak, 2020, s.126).

Yapısal Kişilik kuramını id-ego-süperego oluşturur. İd, Freud’a göre kişinin ilkel benliğidir. Haz ilkesine göre çalışır ve içgüdülerin isteklerine göre hareket eder. Kişinin ilkel ve kaba yönüdür. İd doğuştan getirilir ve enerji kaynağıdır. İd isteklerini ertelemeyerek istek ve arzularının anında yerine getirilmesini ister. “İd kuşkusuz hiçbir değer yargısı tanımaz: iyi ve kötü yoktur, ahlaklılık yoktur. Haz ilkesine yakından bağlı olan ekonomik ya da dilerse, nicel etmen idin tüm süreçlerine egemendir”(Freud, 1998, s.95).

Eğer tamamen idin kontrolünde bir yaşam sürmüş olsaydık hayvanlardan pek farklı olmazdık. İdin istek ve arzuları birincil süreçlerdir. İd isteklerini gerçek yaşamda doyurmadığı zaman hayal kurarak doyurma yoluna gider.

Ego, Freud’a göre öz yaşamı sürdürmeye çalışır. “Ben’in görevi öz yaşamı sürdürmektir; ilgili görevi de dış dünyadan kaynaklanan uyarıları tanıyarak, bunlar üzerinde deneyimler depo ederek kendini aşırı derecede güçlü uyarılardan sakınarak orta güçteki uyarıların karşısına çıkarak ve nihayet dış dünyayı kendi çıkarları doğrultusuna uygun biçimde değiştirerek (aktiviteleri) yerine getirir”(Freud, 2018d, s.196). Böylece ego denetimi kendinde bulundurulur.

Ego kişinin akıl ve mantık yönünü temsil eder. Karar verme mekanizmasıdır. Ego, idin isteklerini frenleyerek idi kontrol altında tutar. İdin isteklerini süperegounun onayından geçirerek davranışı gerçekleştirir. Ego idin aksine ikincil süreçleri temsil eder.

“Psikanalistler, egounun ikincil süreçlere dayalı düşünce içinde çalıştığını söyler. Bu mantıklı ve gerçekçi düşünce türüdür.” (Cüceloğlu, 2019, s.405). Ego, id ve süperegou arasında denge unsurudur. “Ben’in görevi özyaşamı sürdürmektir; ilgili görevi de dış dünyadan kaynaklanan uyarıları tanıyarak, bunlar üzerindeki deneyimleri depo ederek, kendini aşırı derecede güçlü uyarılardan sakınarak, orta güçteki uyarıların karşısına çıkarak ve nihayet dış dünyayı kendi çıkarı doğrultusuna uygun biçimde değiştirerek yerine getirir”(Freud, 2018d, s.196). Ego, bir taraftan idin isteklerini yerine getirerek idi memnun etmeye çalışmakta diğer yandan da süperegounun hışmına karşı uygun koşulları sağlamaya çalışmaktadır. Zorlandığı kısımlarda ise savunma mekanizmalarına başvurur.

Savunma mekanizmaları ego tarafından bilinçsizce oluşturulan kaygıdan kurtulma çabasıdır. Birey ağır bir durumla karşılaştığında ego bu duruma uyum sağlamak için savunma mekanizmaları geliştirir. Geliştirdiği savunma mekanizmaları ruhsal yapıyı dengede tutmaya çalışmaktadır.

Tüm insanlar savunma mekanizmalarını kullanır. Çünkü benlik değeri ve psikolojik bütünlüğü koruma çabası evrensel özellik gösterir. Ancak bu durum abartıldığında sağlıklı niteliğe bürünür.

Savunma mekanizmalarının belli ölçüde kullanılması sağlıklıdır. Savunma mekanizmaları kaygı derecesini azaltarak çevreye uyumu kolaylaştırmaktadır. Ancak sürekli kullanıldığında birey gerçeklikten koparak nevrotik birtakım özellikler sergileyebilir. Bu durum sağlıklı kişilik özellikleri doğurur.

Bastırma savunma mekanizmasında derin kaygılar oluşturan düşünceler, bilinçaltına itilir. Kaygı uyandıran düşünce bilinçli davranışlar sonucu yaşanmış olsa da bastırma savunma mekanizmasıyla bilinçaltına itilen düşüncenin verdiği kaygı yok sayılır.

Mantığa Bürüme, günlük yaşamda kişinin yaptığı davranışları haklı gösterme çabasına hizmet eden savunma mekanizmasıdır. Birey davranışları için mantıklı ve toplumun onayına uygun mazeretler geliştirir. Amaç kişinin kendi yaptığı davranışı daha az yanlış gösterme çabasıdır.

Yansıtma, savunma mekanizmasında kişi kendisinde suçluluk uyandıracak duygu, düşünce ve davranışlarının nedenlerini başkasında görür. Kendisinde olan eksiklik sonucunda yaşadığı durumlardan başkasını sorumlu tutar. Bu savunma mekanizmasında kişi içinde taşıdığı düşmanca duyguları başkalarına mal ederek olumsuz durumların nedenlerini kendi dışında başkalarında arar.

Ödünlenme, savunma mekanizması kişinin yetersizlik duygusuna karşı geliştirdiği bir savunma mekanizmasıdır. Kendini yetersiz hissettiği bir alandaki eksikliğini yine kendinde kuvvetli gördüğü bir alanla telafi etmesine ödünlenme denir.

Yüceltme, savunma mekanizmasında toplum tarafından kabul edilmeyen davranış ve istekler bu savunma mekanizma aracılığıyla dönüştürülerek toplumun kabul edeceği biçime büründürülür. Saldırgan ya da cinsel yöndeki istekler, kabul gören davranışlara büründürülür.

Özdeşleşme, bir başka kişiye duygusal bağlanımın zaman bakımından ilk dışavurumu olarak psikanalizce öteden beri bilinmektedir(Freud, 2018a, s.67). Özdeşleşme savunma mekanizması, bireyin kendini başkasının yerine koyarak ona benzeme çabasıdır. Birey, kendi özelliklerini beğenmeyerek beğendiği başka bir kişiye taklit yoluyla öykünür.

Yön Değiştirme, savunma mekanizmasında birey kaygı yaratan bir durum yaşadığında tepkisini kaygı yaratan kaynağa yöneltmeyerek gücünün yettiği, denetimi altında olan başka birine yöneltir.

Duygusal Soyutlama, yaşamda bizde kaygı uyandıran durumla duygusal ilişkinin kesilmesine neden olan savunma mekanizmasıdır. Bu savunma mekanizmasında birey kendini soyutlayarak koruma altına alır. Acı ve kaygı veren bir durum sonucunda düş kırıklığına uğramamak için duygularının üstünü örter.

Karşıt Tepki Oluşturma, savunma mekanizmasında gerçekte hissedilen duyguların tam tersi yansıtılır. Karşıt tepki oluşturmada amaç gerçek duyguların

bilinçten uzaklaştırılarak yarattığı huzursuzluk ve kaygının önüne geçerek kendini korumadır.

İnkâr, savunma mekanizmasında birey daha önce yaşanmış olan bir olayın verdiği kaygıyla baş etmek için yaşanan olayı yok sayar.

Hayal Dünyasına Kaçma, savunma mekanizmasında kişi yaşamında mutlu değilse, yaşadığı hayat ona kaygı veriyorsa bu kaygıdan kurtulmak için hayal dünyasına sığınır.

Süperego/Üst-Ben kişinin vicdani yönünü temsil eder. Freud süperegoyu, egodan ayırırken onu özel bir güç ve ayrı bir varlık olarak ele alır (Freud, 2018e, s.95).

Freud'un Üst-Ben dediği süperego kişinin denetleyici tarafıdır. İçselleştirilmiş yargıç rolündedir. Süperego kişinin vicdani ve ahlaki yönünü simgeler. Evrensel ahlak kurallarına göre hareket eder. Gelenek, görenek ve toplumsal normlar süperegonun şekillenmesinde belirleyici rol oynar. Süperego tüm kararlarında ahlak ilkesini esas alır. İdin topluma uygun olmayan aşırı isteklerinin karşılanmasına karşı çıkar. “Üstben, Ben’den ayrılıp onun karşısında bir yere konuşlanır, dolayısıyla bireyin ruh yaşamında Ben’in dikkate alıp göz önünde tutacağı bir güç oluşturulur” (Freud, 2018d, s.197).

Yaşamla uyumlu kişilik özellikleri göstermenin temel şartı dengedir. İdin azgın isteklerini dizginleyen bir ahlak mekanizması olmalıdır. Kişide ahlak mekanizması rolünü süperego üstlenmektedir. Ancak tamamen süperego etkisinde olan birey pek sağlıklı kişilik özellikleri göstermemektedir. Bu kişiler nevrotik birtakım davranışlar sergilemektedir. Bu durum egonun işlevini gerekli kılar. Ego bireyi idin hegemonyasından ve süperegonun ahlaki baskısından kurtarıp dengeye ulaştırır.

Psikoseksüel Kişilik Kuramı’nda Sigmund Freud, kişilerin yaşamlarını doğumdan başlayarak beş farklı dönemde incelemiştir. Freud’ göre bu dönemlerde libido enerjisi oldukça önemlidir. O, birbirini izleyen beş psikoseksüel dönemi kişilerin yaşamındaki kritik dönemler olarak ifade eder. Freud, bu dönemlerin bireyin ileriki yaşamında kişiliği üzerinde etkili olduğunu savunur. Bu dönemler sırasıyla şöyledir; oral, anal, fallik, gizil ve genital dönemlerdir.

Oral dönem çocuğun yaşamındaki ilk bir buçuk yılı kapsar. Bu dönemde çocuk dünyayı ağız ve ağız çevresiyle tanımaktadır. . “Üreme öncesi cinsel örgütlenmelerden biri ağız(oral) olandır” (Freud, 2020a, s.99). Çocuğun emme sırasında yüzünde mutlu bir ifade belirir. Bebeğin zevk bölgesi ağızdır.

“Yeterince bakılıp beslenen, sevilme gereksinimleri gerektiği gibi karşılanan çocuklarda, dış dünyaya karşı temel güven duygusu oluşmaya başlar. Bu dönemde

gereksinimleri yeterince karşılanamayan çocuklarda ise, yetişkinlik yıllarına kadar uzanabilen güvensizlik duygularıyla, bağımlı kişilik özelliklerinin ilk tohumları atılmış olur” (Yeşilyaprak, 2020, s.129). Çocuğun ileriki dönemlerde ağız bağımlılığı ya da ağız saplantılarına neden olacak davranışlar göstermemesi için temel gereksinimlerinin yeterince doyurulması gerekir.

Anal dönem bir buçuk ve üç yaş aralığını kapsar. Bu dönem çocuğun haz kaynağı anüs ve çevresi olur. Anal dönemde dışkının boşaltımı ve tutulmasına yönelik yapılan eylemler çocuğun bağımsızlığa giden ilk eylemleri olur.

Fallik dönem, üç ve beş yaş aralığına denk gelir. Çocuk bu dönemde cinsel organına ilgi duymaya ve tanımaya başlar. Bununla beraber cinsel rolde de gelişme başlar. Kız çocukları babaya, erkek çocukları ise anneye ilgi göstermeye başlar. Elektra ve Oedipus karmaşaları bu dönemde yaşanan psikoseksüel karmaşalardır. Erkek çocuğun anneye cinsel yakınlık göstermesi Oedipus, kız çocuğunun babaya cinsel yakınlık göstermesi de Elektra karmaşası olarak adlandırılır. Görülen bu karmaşalar ebeveynle özdeşim kurularak atlatılır.

Bu dönemde ortaya çıkan diğer bir karmaşa da iğdişlik korkusudur. Freud’a göre, annesine karşı duyduğu aşk yüzünden kendisini tehdit ettiğine inandığı tehlike... hadımlaşma tehlikesidir (Freud, 2002, s.116). Anneye cinsel açıdan yakınlık duyan çocuk bu durumun ahlak ilkelerine ters geldiğini bildiği için babası tarafından hadım edilmekten korkmaktadır. Bu nedenle babasına karşı nefret duymaktadır.

Gizil/Latent dönem altıncı yaşın sonundan ergenlik dönemine kadar olan süreyi kapsar. Bu dönemde cinsel konulara ilgi azalmıştır. Her iki cins birbirine karşı oldukça ilgisizdir.

Genital dönem 11-13 yaşlarından başlayarak genç yetişkinliğe kadar devam eder. Çocuğun yetişkin bir birey kimliği kazandığı süreçtir. Çocuk bu süreçte ruhsal ve fiziksel birtakım değişimler geçirir. Hormonların artmasıyla cinsel dürtülerin gücü artar. Ebeveyn bağımlılığı azalarak karşı cinsten kişilerle olgun ilişkiler kurulmaya başlanır.

Cinsellik kuramında Freud, cinselliğin evreler hâlinde ortaya çıktığını savunur. Cinselliğin ilk oluşumu Oral dönemde başlar. Freud bu ifadeyi cinsel orgazm sonucunda oluşan hazzın verdiği ifadeye benzetir. Anal dönemde çocuğun haz bölgesi anüs ve çevresi olur. Dışkılama sırasında yaşadığı haz, tutumlarında ortaya çıkar. Fallik dönemde ise artık çocuk cinsel organını tanır ve ona dokunur. Bu dönem cinsel ilginin Oedipus ve Elektra karmaşalarıyla ortaya çıktığı dönemdir.

Freud, kuramının büyük bir bölümünü cinsellik üzerine kurmuştur. Libido adını verdiği cinsel enerjiyi temel içgüdü olarak kabul eder. Birey haz alma enerjisi libido ile başlar. Bebeklikten başlayan bu haz arayışı ergenlik döneminde cinsel organa geçerek son bulur. Freud’a göre birey içten ve dıştan pek çok uyarının etkisi altındadır. Cinsel haz (libido) içsel bir uyarı olduğu için engellenemez. Bu temel içgüdü Freud’a göre kişinin birçok davranışının belirleyicisidir. “Cinsel içgüdülerin şu özellikleri dikkat çeker: esneklik, amaçlarını değiştirme yeteneği, bir içgüdüsel doyumun yerine diğerini kabul eden birbirinin yerine geçebilirlik” (Freud, 2018c, s.138).

Bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere cinsel içgüdü katı ve baskıcı değildir. “İçgüdüsel istek, sürekli diğer objelere kayarak içine kapatıldığı yerden kurtulmaya, yasaklanmış isteğin yerini tutacak başka objeler, başka davranışlar ele geçirmeye çalışır” (Freud, 2020b, s.68). Hazzı arayan bu içgüdü organ hazzı dışında doyumunu başka davranışlarda da aramaktadır. Freud, cinsel isteklerin ruhsal yaşamda etkisinin ortaya çıkmasını psikanalizmin kaydettiği gelişmelere dayandırmaktadır. (Freud, 2001, s.326). Freud, histeri kavramıyla açıkladığı ruhsal hastalıkların altında yatan neden olarak cinsel olguyu gösterir.

1. LEYLA ERBİL'İN HAYATI, SANAT ANLAYIŞI VE ESERLERİ

1.1.Hayati

Leyla Erbil 12 Ocak 1931'de İstanbul'da Fatih semtinde doğdu. Babası Arnavut, annesi Rumeli kökenlidir. Leyla Erbil üç çocuklu bir ailenin kızıdır. Kendisinden 4 yaş büyük ablası, 11 yaş küçük kız kardeşi vardır. Leyla Erbil, ilkokulu Esmâ Sultan Okulu'nda okur. Leyla Erbil okulla arasının çok iyi olmadığını söyler. “Ailem istiyor diye adet yerini bulsun diye okuyordum! Bu çeşit eğitimin dünyadan kalkmaya başladığını izledikçe seviniyorum” (Oğuzertem, 2007, s.12). Lise eğitimini ailesinin taşınması üzerine Kadıköy Kız Lisesi'nde tamamlar. Bu dönem, Erbil'in şiir ve öykü yazmaya başladığı dönemdir.

Leyla Erbil, 1950 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi bölümünü kazanır. Üniversiteye girdikten bir yıl sonra 1951 yılında Aytek Şay ile evlenir ve eğitimine ara verir. Ancak bu evlilik uzun sürmez. Kısa bir süre sonra eşinden ayrılarak okula ve yazın dünyasına geri döner. Büyük hayranlık duyduğu Sait Faik Abasıyanık'la de tanışması bu döneme rast gelir. Bu dönmeden kısa bir süre sonra İskandinav Hava Yolları'nda çalışmaya başlar. Bu dönemde eğitimine ara vermeden hem okula devam eder hem de bir işte çalışır. Leyla Erbil o dönemin değerlendirmesini şu cümle ile yapar. “Hiçbir sanat etkinliğini kaçırmadan inanılmaz bir enerjiyle oradan oraya koşuşturduk” (Oğuzertem, 2007, s.13). 1954 yılında Yüksek Mühendis Mehmet Erbil ile tanışır. Yazar, 13 Mayıs 1955'te Mehmet Erbil ile evlenir. Yazar, evliliğinden sonra okulu bırakıp eşiyle Ankara'ya taşınır.

Leyla Erbil 1950'li yıllarda öykü yazmaya başlar. Sait Faik Abasıyanık'a bir öyküsünü okutan Erbil “Biz artık kalemlerimizi kıralım”(Saygılı, 2016, s.6) iltifatıyla karşılaşır. Daha sonra yazdığı bir öyküsünü ise “Hayatımda tanıdığım en zeki ve yetenekli şair” (Oğuzertem, 2007, s.13) dediği arkadaşı Metin Eloğlu'na okutur. Eloğlu öyküyü beğenir ve adını “Uğraşsız” koyar. Bu öykü 1956'da yayınlanır. Yazarın eserleri daha sonra “*Ataç, Dost, Dönem, Papirüs, Türk Dili, Türkiye Defteri, Yeditepe, Yelken, Yeni Ay, Yeni Dergi, Yeni Ufuklar*” (Saygılı, 2016, s.6) gibi dergilerde yayınlanır. Yazar, 1960 yılında Dost yayınları tarafından basılan *Hallaç* adlı öykü kitabını Sait Faik Abasıyanık ve Samuel Beckett'e adar. Bu kitap yazar çevresinde Behçet Necatigil, Memet Fuat ve birkaç arkadaşı dışında pek ilgi görmez.

1957 yılında Mehmet Erbil, Türkiye'nin ilk modern mobilya atölyesini kurmak için İzmir'e yerleşir. 1960 yılında Leyla Erbil, kızı Fatoş'u dünyaya getirir. Bir süre sonra eşinin işlerinin kötü gitmesi sonucunda İstanbul'a dönerler. Leyla Erbil, 1961

yılında Türkiye İşçi Partisi'ne üye olur. Bu partinin kurucu üyelerinden olan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran gibi isimlerle tanışır.

Leyla Erbil, ailesiyle İstanbul'a taşındıktan kısa bir süre sonra Zürih'te bulunan Türk Konsoloslukunda kâtip olarak işe girer. Ailesini daha sonra yanına aldırma düşüncesiyle Zürih'e gider. Zürih'te bir süre çalışan Erbil eşinin işlerinden dolayı İstanbul'a geri döner. Bu dönemde İstanbul'da "Türk Sanatçılar Birliği'nin kurucu üyeleri arasına girer" (Büker, 2008, s.3).

Yazar ilk öykü kitabı olan *Hallaç'ı* herhangi bir ödül törenine ve yarışmaya göndermemiştir. *Gecede* adlı öykü kitabını Sait Faik Hikâye Armağanı yarışmasına gönderir. Ancak kitap ödül almaz. Bu durumu protesto etmek için Selim İleri ile birlikte birçok yazarı arayarak hiçbir ödül törenine katılmama kararına destek ararlar ama istedikleri desteği bulamazlar. Kemal Tahir, Leyla Erbil'e yazdığı bir mektubunda bu olaya ithafen "Benim yapamadığımı sizlerin başarmasını dilerim"(Oğuzertem, 2007, s.15) şeklinde destek vermiştir. Erbil, o dönemde verdiği karara yaşam boyu sadık kalarak hiçbir ödüle katılmamıştır.

Yazarın ilk romanı olan *Tuhaf Bir Kadın* 1971 yılında yayınlanır. Bu kitap o dönem için bazı çevrelerin tepkisini alır. Ayrıca "1974 yılında Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kurucu üyeleri arasında da yer alan yazar, Türkiye Yazarlar Sendikası tüzüğünü hazırlar" (Büker, 2008, s.4).

1977 yılına gelindiğinde ise yazarın üçüncü öykü kitabı olan *Eski Sevgili* yayımlanır. Leyla Erbil, bu dönemlerde artık edebiyat çevreleri tarafından uluslararası alanda tanınan ve konferanslara çağrılan bir isim olmuştur. "Erbil 1979 Amerikan Kültür Merkezi'nin projesi kapsamında Iowa Üniversitesi'nden davet alır ve dört aylığına ABD Uluslararası Yazarlar Atölyesi'nin çalışmalarına katılır" (Yalçın, 2019, s.34).

1980 yılında yazarın annesi Alzheimer hastalığına yakalanır. Kısa bir süre sonra hastaneye yatırılır. Erbil, hastaneye yatırıldıktan üç yıl sonra annesini kaybeder. Yazarın 1985 yılında yayınlanan *Karanlığın Günü* adlı romanı annesinin hastanede yaşadığı günleri konu edinir.

1986 yılında yakın arkadaşı Tezer Özlü'yü kanserden kaybeden yazar bu durumdan çok etkilenir. Yakın arkadaşı Özlü'nün, ölmeden kısa bir süre önce Erbil'le birlikte kocalarının hayatlarını yazma fikri Erbil'in *Mektup Aşkları* eserine dönüşür. Yazar, tamamladığı bu eserini 1988 yılında basılması için Erdal Öz'e teslim eder. Ancak dosyanın içinde bulunduğu çanta bir kitap fuarında çalınır. Yazar eseri ilk hâline

benzer bir şekilde tamamlamaya çalışır. Daha sonra eser Can Yayınları tarafından basılır.

1995 yılında arkadaşı Onat Kutlar'ın bombalı bir saldırı sonucu hayatını kaybetmesi, Erbil'i sarsan diğer bir olaydır. Leyla Erbil, 1996 yılında F-tipi cezaevlerinde yaşanan ölüm oruçlarının sona ermesi için arkadaşlarıyla bir bildiri de kaleme alır.

1998 yılında yazarın *Zihin Kuşları* adlı eseri yayınlanır. Bu eser yazarın edebiyat, felsefe, aşk, cinsellik, sanat, siyaset gibi konulara dair görüşlerini içerir. Yazar, 2000 yılında Ankara Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü'nü, 2001 yılında da Ankara Öykü Günleri Onur Ödülü'nü alır. *Kitap-lık* dergisi 2000 yılında Leyla Erbil için özel bir dosya hazırlar. Bu dosyada birçok yazarın Erbil'in eserleriyle ilgili yazılarına da yer verilir.

Türkiye PEN Yazarlar Derneği, 2002 yılında Leyla Erbil'i "Türk diline ve edebiyata egemenliği, yapıtlarında kendine özgü bir dil yaratarak oluşturduğu özel dünya ve bu dünyanın evrenselliği, sanata katkısı olduğu kadar, aynı zamanda sokaktaki insana, hayata ve dünyaya karşı sorumlu bir aydın tavrı." (Oğuzertem, 2007, s.19) nedeniyle Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday göstermiştir.

2005 yılında yazarın *Üç Başlı Ejderha* isimli gerçek ve fantezinin iç içe olduğu novella tarzında eseri yayımlanır.

Erbil, 2005 yılında ağır bir hastalığa yakalanır. Bu hastalıkla mücadele ettiği sırada *Kalan* isimli romanını yazar. Bu roman 2011 yılında yayımlanır.

Yazar Lösemi teşhisi konulması nedeniyle hastaneye yatırılır. Son aylarını bu hastalığın pençesinde hastanede geçirir. 19 Temmuz 2014'te tedavi için yattığı Balat Hastanesi'nde yaşama gözlerini yumar.

1.2.Sanat Anlayışı

Sanat camiasına "Uğraşsız" adlı öyküsüyle giriş yapan Leyla Erbil 1950 kuşağı yazarlarından olan Leyla Erbil'in sanat dünyası varoluşçuluk, sürrealizm ve psikanaliz kuramının etkisinde şekillenmiştir. Varoluşçuluk insanın kendi varlığını anlamlandırması ve yaşamda bir yer edinme çabasından doğar. Yaşanılan çağa ve topluma yabancılaşma, kendine bir yer edinme, seçme ve özgürlük gibi durumlardan mahrum olma kendilik meselesini doğurur. Eylemlerdeki kasıtlılık ve insan yaşamının önemi varoluşçu felsefenin en çok dikkat çekmeye çalıştığı noktalardandır. Bireyin kendi seçimleri sonucunda yaşamadığı hayat, onda çaresizlik ve anlamsızlık hissiyatını doğurur. Bu durumun yarattığı bunalım varoluşçu felsefenin ilgi alanıdır. 20. yy'da

varoluşçu felsefenin izleri Kafka, Samuel Beckett, Sartre gibi isimlerde görülür. 20. yy'da iki dünya savaşının getirdiği değişim ve dönüşümler pek çok şeyin temelden irdelenmesine sebep olur. Evrensel etki alanına sahip olan bu değişim ve dönüşümler Türk edebiyatında da etkisini gösterir.

1950 kuşağında varoluşçu ve gerçeküstücülük akımlarının etkisini görmekteyiz (Saygılı, 2016, s.10). Varoluşçu felsefenin ağırlıkta ilgilendiği konular, Ölüm, hiçlik, özgürlük, benlik kavramı, bunalı, başkaldırı, kaçış ve yabancılaşma gibi konulardır. 1950 dönemi yazarlarından olan Leyla Erbil'in eserlerine de baktığımızda varoluşçu temaların ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Leyla Erbil'in eserlerinde ele aldığı karakterler yaşadığı çağa uyum sağlayamayan ve bu uyumsuzluğun getirdiği bunalımı yaşayan karakterlerdir. Yazarın eserlerinde ele aldığı karakterler var olan geleneksel düzene, otoriteye başkaldıran ve toplumla çatışan kişilerdir

Sürrealizm akımı yazarın etkilendiği diğer bir alandır. Sürrealizm akımından etkilenen yazarlar eserlerini bilinçaltı gerçeğine uygun sansürsüz bir şekilde dile getirirler. Psikanaliz kuramla ilgili olan bilinçaltı, serbest çağrışım, rüya gibi kavramlar sürrealizm kuramında da yerini alır. Sürrealizm akımına göre birey, toplumun ahlaki ve geleneksel baskıları altındadır. Bu baskı onların özgür yaratımlarına engel olmaktadır. Bu nedenle sürrealistler tamamen bilinçaltını ortaya çıkarmak için yaratımlarını sansürsüz bir şekilde işleyerek eserlerini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Sürrealizm ve Psikanaliz kuramların yansımaları Leyla Erbil'in eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Erbil'in düşünce dünyasını şekillendiren iki önemli isim, Marks ve Freud'dur. Erbil'e göre marksizm ve freudizm yüzyıla bakışımızı değiştiren iki büyük öğretiler (Erbil, 2016, s.141). Erbil, bu ifadeyle iki kuramın önemine değinir.

Erbil, toplumsal olaylara duyarsız kalmayarak pek çok eserinde kapitalist sistem eleştirisi yapar. Kapitalist sistem, insanları sınıf çatışması, emek sömürsü, sosyo-ekonomik eşitsizlik gibi durumlara sürükleyerek hiçliğin oluşturduğu varoluş sancılarının kuvvetli girdabına iter. Yazarın kapitalist sisteme karşı mücadelesi onu marksizme yaklaştırır.

Yazarın etkisinde kaldığı diğer iki isim ise Sait Faik Abasıyanık ve Samuel Beckett'tir. Leyla Erbil, *Zihin Kuşları* adlı kitabında Sait Faik Abasıyanık'ın öyküleri için şu ifadeleri kullanır. "Onun öyküleri GÖZ'ün önüne konulmuş bir perdenin, engelin, camın, kahve, meyhane penceresinin ardından seyredilenlerin SEYRİ'dir ve Sait Faik'te bu SEYİR, bizim çocukluk oyunumuzun keyiflendirici acımasızlığına karşın sevgi ve sevecenlik doludur" (Erbil, 2016, s.61).

Leyla Erbil *Hallaç* adlı öykü kitabının ilk kısmını Beckett'e ithaf ederken bu öykü kitabının başına da Beckett'in ünlü sözü "Nothing is more real than nothing" (Hiçbir şey hiçlikten gerçek değildir) cümlesini eklemiştir. "Samuel Beckett, özellikle dil konusuna farklı bir yorum ve anlayış getirmiştir. Onun eserlerinde dil, iletişimi sağlayan bir unsur değildir. Birçok seslerle örtülü olan dil, okuyucuya bir anlam ifade etmekten uzaktır. Bu yolla anlamsızlığa doğru bir gidiş sağlanmıştır. Leyla Erbil, Beckett'daki bu seslilik ve sessizlik estetiğini hikâyelerinde uyarlamıştır"(Özbalak, 2012, s.3). Erbil'in Beckett'ten etkilendiği en önemli alan eserlerindeki kuralsızlık ve karmaşadır. Uzun cümle kurma, noktalama işaretlerinin kullanılmaması Beckett'le sanat çizgisi açısından benzerlik gösteren bir konudur. Ayrıca yazarın bilinçaltı ve iç monolog gibi teknikleri çoğunlukta kullanması, eserlerini geleneksel konuların dışında yazması ve kahramanlarının da çoğunlukla eylemsizlik içinde oluşu benzerlik gösteren diğer alanlardır. Erbil, Beckett'in edebî çizgisini sevmiş ve kendi sanat anlayışını şekillendirirken yazarın edebî duruşuna yakınlık göstermiştir.

Yazın dünyasını toplumsal yaşantının bir yansıması olarak ele aldığımızda köyden kente göçün hızlandığı, toplumsal ve siyasal alanda çok sesliliğin görüldüğü 1950 dönemi önemli dönüşümlerin yaşandığı, gelenekselliğin sorgulandığı yeni bir kimliğe bürünme çabalarının görüldüğü bir dönemdir. Erbil'in eserlerinde de bu yenileşme çabaları görülmektedir. Dilde, kurguda ve içerikte bu yenilikçi tutum onun eserlerinde geleneksele meydan okuma tavrına dönüşür. Yazar, eserlerinde kullandığı dilde yenilikçi tavrını sürdürerek yerleşik dil kurallarına karşı çıkıp devrik ve eksilteli cümleleri ağırlıkta kullanır. Ayrıca dil bilgisi kurallarına riayet göstermeyerek pek çok imla kuralına uymaz. Kendine has virgüllü soru işareti, virgüllü ünlem, bitişik üç virgül gibi noktalama işaretlerini kullanır. Anlatım yöntem ve teknikleri olarak eserlerinde kişiler arası diyalogdan kaçarak daha çok iç monolog, bilinç akışı gibi teknikler kullanır. Mektup, gazete haberi de kullandığı diğer tekniklerdendir.

Erbil eserlerinde hem toplumsal hem de bireysel konuları işlemiştir. Toplumsal konu ve temalara baktığımızda karşımıza din, düzen karşıtlığı, cinsiyet eşitsizliği, özgürlük gibi başlıklar çıkar. Yazar, toplumsal ve siyasal açıdan Maraş olayları, F Tipi cezaevleri ve ölüm oruçları gibi aktüel konulara duyarsız kalmayarak aktif kamuoyu içinde de yer almıştır.

Bireysel konulardan ise yalnızlık, yabancılaşma, aşk, cinsellik ve intihar gibi konular ağırlıklı olarak karşımıza çıkar. Bireysel konularda özellikle varoluş sancıları çeken bireyler dikkat çekmektedir. Bu bireyler geleneksel toplumun kurallarına karşı

gelen pasif direnişçilerdir. Yazarın eserlerinde ele aldığı kahramanlar genelde her şeyin farkında olan ancak sorunlar karşısında aktif mücadele sergilemeyen kişilerdir.

Erbil, eserlerinde kadınlık kavramına ayrı bir önem verir. Yazar, kadınları var olan toplumsal gerçekliğine uygun, ataerkil düzene boyun eğmek zorunda kalan, kendisinden fedakârlık beklenen ve geleneksel toplumlarda namus kavramının simgesi olarak ele alır. Leyla Erbil, kadın ve kadın sorunlarını işlerken toplum içinde karşılaşılabileceğimiz sorunlara odaklanmıştır. Yazarın eserlerinde ele aldığı kadınlar, egemen ataerkil düzen tarafından toplumsal eşitsizliğe maruz bırakılıp dar bir kalıba sığdırılmaya çalışılan buna karşılık varoluş mücadelesine girişen mutsuz kadınlardır. “Ataerkil ideolojiler kadınların varoluşunu mahremiyet, sessizlik, doğallık, gizem gibi kavramlarla tanımlayarak dil ötesi daha doğrusu dil öncesi bir alana hapseder, kamusalın karşısı olarak hapseder” (İrzık ve Parla, 2011, s.7).

Yazar, kadın kavramını işlediği eserlerde aşk ve cinsellik konularına da sıklıkla değinir. Cinsellik konusunda toplumun erkeğe daha geniş özgürlük alanı tanımasını eleştirir. “Bizde kadının ve erkeğin yüzyıllar boyunca ve bugün de büyük ölçüde birbirinden apayrı gruplar hâlinde yaşaması; erkeğin ev dışında ve yığınlar hâlinde kasvetli bir sözde toplumsal yaşam sürmesi; kadının genellikle evcil bir hayvan gibi dört duvar arasında kalması cinselliğin biyolojik gereksinim düzeyinden çıkarılıp yüksek bir düzeye ulaştırılarak insanlaştırılmasını olanaksız kılan nedenlerdendir (Erbil, 2016, s.18).

Yazarın birçok eserinde Sosyalist Feminist tutum ve söylemler ağır basmaktadır. O eserlerinde ele aldığı kadınları marksist perspektiften işlemiştir. Yazarın kadın kahramanları modern ve cinsel açıdan özgür bir yaşam elde etme çabası içindedirler.

Erbil, eserlerinde toplumsal eşitsizlik, kadına yaklaşım, dilde kuralsızlık ile bireyin var olma çabası, toplumsal ve siyasal alanda yaşanan olayları ele alır.

1.3.Eserleri

Yazarın eserlerine baktığımızda karşımıza öykü, roman, novella ve deneme tarzında eserler çıkmaktadır. Bu eserler basım tarihine göre şöyle sıralanabilir:

Öykü kitapları: *Hallaç*(1960). Yazarın ilk öykü kitabıdır. Üç bölümden oluşan kitapta toplan on altı öykü bulunmaktadır.

Gecede(1983). Leyla Erbil’in yedi öyküden oluşan ikinci kitabıdır. Gecede, yazarın dil alanında yerleşik kurallara karşın yenilikçi çabasını sergilediği kitabıdır.

Eski *Sevgili*(1977). Leyla Erbil'in beş öyküden oluşan bu kitabında kahramanların bir başkaldırı içinde olduğu ama amacına ulaşamadığı görülür.

Romanlar: *Tuhaf Bir Kadın*(1971). Erbil, bu romanında toplumsal değişim ve kadın arasındaki ilişkiyi ele almıştır.

Karanlığın Günü(1985). Yazar, bu romanında yaşadığı toplumu ve bu toplumda karşılaştığı olumsuzlukları sorgulamaktadır.

Mektup Aşkları(1988). Erbil, bu romanında yönünü aşka ve insanların aşka dair bakış açılarına çevirmiştir.

Cüce(2001). “Yazarın Notu” ve “Cüce” bölümlerinden oluşan roman, başkarakter olan Zenîme'nin “hiç yazar” olma yolculuğunu anlatır.

Kalan(2011). Yazarın bu romanı, kahramanın belli bir olay örgüsünün dışında geçmişe ve geleceğe bakarak çıktığı bellek yolculuğunda okuyucuyla da yer yer sohbet ettiği klasik roman formunun dışında bir eserdir.

Tuhaf Bir Erkek(2013). *Tuhaf Bir Erkek* romanı, *Tuhaf Bir Kadın* romanından yıllar sonra kaleme alınmış ayrıca *Kalan* romanında da okuyucuya yazılacağı haberi yazar tarafından verilmiştir. Bireyden topluma uzanan roman, başkarakter olan Sevdâ'nın toplumda özne olma çabasını konu alır.

Novella: *Üç Başlı Ejderha*(2005). İki farklı öyküyü barındıran eserde ağırlıklı olarak sistem eleştirisi hâkimdir.

Deneme Kitapları: *Zihin Kuşları*(1998). Yazarın 1954'ten bu yana çeşitli dergilerde yayımlanmış yazıları, yaptığı söyleşiler ve daha önce yayımlanmamış yazılarından oluşmaktadır.

Düşler Öyküleri(1997) Üç aylık edebiyat dergisi- Mayıs 1991- Sayı 4- Leyla Erbil'le söyleşi ve kendi seçtiği üç öyküsü.

Editörlük: *Tezer Özlü'den Leyla Erbil'e Mektuplar*(1995)

2.LEYLA ERBİL'İN ÖYKÜ VE ROMANLARININ PSİKANALİTİK AÇIDAN İNCELENMESİ

2.1.Leyla Erbil'in Öykülerinin Psikanalitik Açıdan İncelenmesi

2.1.1.Cinsellik

Freud birçok çalışmasında bireyin yaşamında cinsel doyum ve bunun altında yatan nevrozların önemi üzerinde durmuştur. Freud'a göre, cinsel dürtünün halktaki kavramının en iyi yorumlanmasını bulduğumuz şiir dolu efsaneye göre, insan denilen varlık, kadın ve erkek olarak iki parçaya bölünmüştür; o zamandan beri aşk yoluyla birleşmeye çalışmaktadır (Freud, 2020a, s.32). Freud'un bu tanımı romantik yaklaşım olarak ele alınabilir.

Cinsellik olgusu toplumda geleneklerin ve kalıplaşmış toplumsal düzenin pek çok değerini simgelemektedir. Bu değerler toplumda genelde kadın üzerinden gösterilir. Elif Büker'e göre; kadınların toplumsal ahlak kurallarının izin verdiği ölçüde cinsel hayatlarını yaşayabilmeleri, onları göreceli özgürlük için tek yol olan evliliğe zorunlu kılar. Evlilik öncesi cinsel deneyimler konusunda ise kadın, erkek kadar özgür olamaz (Büker, 2008, s.24). Toplum, erkeğe cinsel özgürlük alanını kadına göre daha geniş tanımaktadır. Meliha Yonca Erdem'e göre, toplumsal algıda cinsellik bir tabu olduğu sürece ikili ilişkilerde bireyin nesneleşmesi devam edecektir(Erdem, 2019, s.104). Toplumun cinsellik konusunda özellikle kadınlar üzerinde oluşturduğu otorite bu nesneleşmeyi sürdürmektedir.

Yazarın cinsellik konusunu ele aldığı eserlerinde toplumsal yapının izleri görülmektedir. Özellikle mekân seçimi bu ize işaret eder.

Erbil *Hallaç* isimli öykü kitabının “Yatak” adlı öyküsünde yalnız bir kadına yer verir. Kadın yalnız başına yaşamaktadır. Öyküye ismini veren yatağa burada sembolik anlam yüklenmiştir. Öykü içinde yer alan diğer bir karakter olan Nuh'un kadına yönelttiği “Yatağını güneşlendirsek mi” şeklinde söylemi cinsel gönderme barındırmaktadır. Yatak burada kadının yalnızlığını simgelemektedir. Yatağın havalandırılmamış olması da kadın karakterinin hayatında uzun zamandır biri olmadığı izlenimi uyandırmaktadır. Bu izlenimin kaynağı ise öykünün ilk satırlarındaki kadın karakterin bu söyledikleridir:

“Yıllardır havalandırılmamış bir yatağa girip çıkıyorum. Islak çürümüşlüğüne biçimsizliğim oyulu. Onu güneşlendirmeliydim” (Erbil, 2020d, s.3).

Ben anlatıcının kadın olması da dikkat edilecek diğer bir noktadır. Kadınlar, geleneksel ve baskıcı kuralların ağırlıkta olduğu toplumsal yaşamda, cinsel içerikli ifade

ve izlenimlerden kaçınırlar. Öyküde yer alan kuş, otorite kaynağı olarak görülür. Kuş kadını hiç yalnız bırakmaz. Konuşmaz, karışmaz ama hep oradadır varlığını hissettirir, gösterir. Kadın onu bir otorite olarak görür ve bazı durumları ondan gizlemeye çalışır:

“Gerçekte tek başıma değilim, KUŞ var işte. Bir düzen kurulu aramızda. Bana o bakıyor. Neyim olduğunu bilmiyorum. Odamdan çıkmıyor pek. Açıyorum pencereleri dilerse uçuşsun gitsin diye, hiç oralı olmuyor. Gidiyor kimi vakit, sonra gene geliyor dönüp. Yatağımın başucundaki masa üstüne bir iki lokma bırakıyor” (Erbil, 2020d, s.3).

Bu ifadeler öyküde yer alan kuşun otorite kaynağı olduğunu söyleyebiliriz.

Öyküde yazar, kadın karakterinin cinsel yaşamının kendi iradesine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Kadın yalnızlığı seçmiş ve yatağını yıllardır havalandırmamış yani yaşamına kimseyi almamıştır:

“Yeni bir nen yok. Hep aynı. Ne düşünürsem yok yalnızlıktı, yok kişilerin tellim öte yana akmakta olduklarıydı. Mutsuzluk. Binlerce kez düşünmedim mi bunları? Artık hepsi bayağı olmuş. Bayağı. Bayağı ya da komik. Değişen ne var? Hiç. Bayağılıklar değişmiyor ama, yıllar yılı özünde tutuyor kişiyi. Yüzyıllardır tek ayaküstüne cezaya kaldırılmış bir öğrenci denli. İğrenç hatta. Değişen ne? Hiç. Gitgide içeri kaçıyorum ben. Ötekiler durmadan çoğalıyorlar” (Erbil, 2020d, s.3).

Bu ifadeler kadının yaşama dair bakış açısını da yansıtır. Kadın birlikteliği bayağı bir durum olarak görmektedir. Kadın, yaşama dair olgu ve durumları soğuk ve kopuk bir aidiyetsizlik duygusuyla görmektedir.

Öykünün ilerleyen kısımlarında karşımızda cinsellik içeren ifadeler çıkar:

“Nuh, ‘Yatağını güneşlendirmiyorsun’ dedi.

(...)

Gene de yatağın güneşlenmeli beraber sevişemez miydik diye sordu. ‘sevişirken mutluluk mu?’ diye sordum. ‘Yooo!’ dedi, alındı. Kendisi için de bi deneme yapmak istemişti anladım” (Erbil, 2020d, s.7-9).

Güneş burada ışık, umut, yaşam kaynağı ve yeniden doğuş anlamlarında kullanılan bir semboldür. Yatak ve güneş isimlerinin beraber kullanılması da kadının yalnız hayatını simgeleyen yatağın, umudun ve yeni başlangıçların simgesi olan güneşle buluşma isteğidir. Aslında kadın birçok defa buna niyetlenmişse de onu yeni başlangıçlara inandıracak biriyle karşılaşmamıştır.

Öyküde kadın yaşamı gözlemleyen ve yorumlayandır. Ben anlatıcı, gördüklerini salt bir betimlemeyle okuyucuya aktarmaz, gördüklerini kendi ifadeleriyle yorumlayarak okuyucuya aktarır. Okuyucu, öykü karakterinin ruh hâliyle ilgili çıkarımlarda bulunur.

“Sarhoş Yaşantılar” adlı öyküde öykü karakterleri isimlendirilmemiştir. İsim yerine A-B ifadeleri kullanılmıştır. A kadın karakteridir. B erkek. Kuzeyli diye nitelendirilen bir başka karakter daha vardır. A Kuzeyli’ye âşıktır. Kuzeyli’yi geri getirmek için B’ye yakınlaşır. B’ye yakınlaşma nedeni ise onun diğer erkekler gibi olmadığını diğer erkeklerden farklı olduğunu düşünmesidir.

Ancak A, B’nin farklı olduğunu düşünse de bunun böyle olmadığını görür. Çünkü B de cinsel arzularını tatmin etmek istemekte ve A’dan taleplerde bulunmaktadır:

- “ B- benden iğreniyor musun
 A- yooo
 B- öyleyse niye benimle yatmıyorsun
 A- seninle o duruma gelmekten iğrendiğimi biliyorsun ya
 B- benimle de olsa iğrenecek misin
 A- evet sana gelmeden önce konuşmamış mıydık bunları
 B- demek sevmiyorsun beni
 A- seni nasıl sevdiğimi bilirsin
 B- demek sevmiyor beni
 A- artık gidiyorum
 B- gidemezsin
 B- neden gidemiyim
 A- gidemezsin diyorum” (Erbil, 2020d, s.36).

A ve B arasında geçen bu diyalog B’nin A’dan cinsel yönden beklentisi olduğunu gösterir. Beklentisini dile getirip olumsuz cevap alınca zorbalığa yeltenir. Ancak kısa bir süre sonra bundan vazgeçer ve A’ya yalvarır:

“A’ya bakıyor :

-‘gitme n’olur yalvarırım kal’, ‘kalamam’ diyor A” (Erbil, 2020d, s.37).

Ancak bunun da işe yaramadığını A’yı ikna edemediğini görünce intikam alma duygusuna kapılarak onu küçük düşürmeye çalışır:

“...camın önüne geliyor B ’seni gerçek karım sanacaklar nerdeyse gitmek bilmiyorsun ne bilsinler kapatmam olduğunu’ diye bağırıyor

kız bembeyaz ‘seninle yatmamam senin hatan değildi ki’ diyor adam kunduralarını giyiyor kıza dönüyor soğukkanlılıkla ‘gitmezsen ne istersen yaparım elimi bile sürmem sana ne olur kal’ diyor ‘peki pencerenin önünde deminki sesinle bağırarak tekrar söyle bunları bana’ diyor A adam kapıyı sokak kapısını itiyor bu kez avazı çıktığıınca ‘defool git dönüşte bulmayayım seni burda’ diyor ve koşarcasına çıkıyor kapıdan balıkçı biçimli birine rastlayıp evi göstererek bi nenler anlatıyor” (Erbil, 2020d, s.37).

B’nin davranışlarının nedeni A’nın ona karşı sergilediği tavidir. A’nın küçük düşürülmenin intikamını aynı yöntemle ve aynı zaman diliminde almak istemesi B’yi tekrar A’ya karşı cephe almaya yöneltmektedir. Çünkü yalvarmasına karşın beklentilerinin A tarafından karşılanmadığını gören B’nin kendine karşı özsaygısı kaybolur. ”Defool git dönüşte bulmayayım seni burda” (Erbil, 2020d, s.37) diyerek öfkesini dile getirir.

“Gündelik” adlı öyküde de tıpkı aynı kitapta yer alan “Sarhoş Yaşantılar” öyküsünde olduğu gibi karakterler bazı belli harflerle isimlendirilmiştir. D, M, A, B, Z öykü karakterleridir. Anlatıcı ise öyküde bir harfle isimlendirilmemiştir. A-B evliliklerinde mutsuz olan iki kadın, D ise öykü anlatıcısının ilgisini çeken kadındır. Öyküde anlatıcı erkektir. M ise anlatıcının duygusal çıkmazlar yaşadığı zamanlarda sığındığı diğer bir kadın karakterdir. Anlatıcı, Z’yi kendisinden beklentisi olan karakter olarak tanımlar. D’nin her hareketi ise erkek olan anlatıcıyı cezbetmek içindir:

“D’yi asıl boyutlarıyla tanımalıyım ben. Onun suskunluğu ya da boyutlardan konuşuşu, bakışı bana, süslenişi, sigara yakarken memelerini kıpırdatışı, tırnaklarının her sürede görünmeden büyümeleri, çarpık bacaklarını kullanışı D’den başka hiç mi hiç D olmayan, D’nin ta kendisi olan bir D sürüyo ve gene de asıl D değil onlar... O da neden böylesine öteki beni çıkarmaya çalışıyo... iş görürken ne diye sırtıyoruz arada bi, ne için karşıma otururken eteklerini dizkapağının üzerlerini çekiyo, hafif yana eğiyor bacaklarını –ona en yakışan bu bacak durumunu kaç kez aynada denediğini biliyorum- ve ses çıkarmadan, güzelliğini iyice kurduktan sonra tutup gözümün dibine dibine bakıyo. Güzelliğini övmemi bekliyo ille de” (Erbil, 2020d, s.46).

“Gündelik” öyküsünde cinselliğe farklı bir tutumdan yaklaşılmıştır. Yazarın diğer eserlerinde cinsellik konusunda kadın; dişil, cinsel arzular uyandıran bir varlık olarak ele alınırken. “Gündelik” öyküsünde ise kadın dişil özelliğini göstererek erkekte cinsel arzulanmayı uyandırmaya çalışan bir karakter olarak ele alınmıştır.

D yaptığı hareketlerle erkeği cezbetmeye çalışmaktadır. D, cinselliğin albenisini, toplumda hem cinslerinden farklı ve üstün konumda olmak için kullanır. D’nin asıl amacı kendini özel ve ulaşılmaz birisi olarak hissettirmektir. Bu durum bize cinselliğin sadece ihtiyaçtan kaynaklanmadığını insanların diğer kişiler üzerinde etkisini korumak için cinselliği bir araç olarak kullanıldığını da gösterir.

“Baltık” adlı öyküde yazar, cezaevinde bir görüş gününü anlatır. Öykünün anlatımında fantastik öğeler ağır basmakla birlikte öykü politik okumalara da açıktır. Yönetimde yer alanlar için köpek terimi kullanılmıştır. Bu ifade yazarın devlet hegemonyasının şiddet ve baskı unsuruna karşı olan tepkisini gösterir.

Öyküde yer alan ülke baş köpek tarafından yönetilmektedir. Cezaevi yönetimi de bu baş köpeğin denetimi altındaki köpekler tarafından idame edilmektedir. Toplum üzerinde bu köpekler aracılığıyla uygulanan şiddet ve baskı ile ülke yönetilmektedir. Yönetimde uygulanan kurallar keyfiyete dayanmaktadır. Tüm kurallar yönetimde yer alan köpeklerin isteklerine göre belirlenir.

Baş köpeğin altında yer alan diğer köpekler, öyküde cinsel uluma veren ağulu köpekler olarak tanımlanmıştır. Öyküde cinsellik bir şiddet unsuru olarak ele alınmıştır. Bu şiddet unsuru toplum düzenini sağlamada tehdit olarak kullanılmaktadır. Öykü karakteri olan kız, abisini cezaevine ziyarete gitmiştir. Bu ziyaret sırasında maruz kaldığı durum köpeklere verilme tehdididir:

“Bu kız gardiyana bi mektup ve bi fesleğen saksısı getirmişti. Vereli iki saat geçtiği halde gardiyan mektubu göndermiyordu içeri,
...Kız oturduğu yerden dikmiş gözlerini saksıyı gözetliyordu, bu gardiyan nedense hep kızını geçe koyardı,
...Gardiyan hanidir dikmişti kıza gözlerini... ‘Sen ne bekliyorsun orda?’ diye çağırdı. ‘Fesleğeni ve mektup göndermiştim içeri’ dedi kız. Bu kez, ‘Ne fesleğeni?’ diye gürledi gardiyan, hava iyice kükürt koktu o vakit. Kız aldırılmazlık ve hiçbir duygu koyarak sesine, ‘Orda, ayağınızın dibinde!’ dedi, sen derse bi yakınlık kurmuş olmaktan çekinmişti. Adamı kızdırdı bu, gene de çıdam gösterdi. Tütmeye, sarı kurşuni dumanlar çıkarmaya başladı gözleri; bana ha, dur sen, seni

yeni gelecek olan dişleri yerlere değin uzun ve sırça ama kırılmaz ayrıca ısırmasının yakıcılığına cinsellik karıştırılmış o köpeklerle saklıyorum seni!” (Erbil, 2020d, s.58-59).

Yazar, birçok öyküsünde kadının cinsel bir obje olarak görülmesine karşıdır. “Erbil’in romanlarında cinsel yozlaşma mağduru genelde kadınlardır. Mağdur edenler ise kadını cinsel bir obje olarak gören erkeklerdir. Bu erkekler toplumun her kesiminden insanlar olabilmektedir” (Yavuzer, 2019, s.67). Toplumun her kesiminden ifadesi, sosyal konumu ya da meslek olarak sıfatının önemli olmadığını gösterir. Nitekim bu öyküde mağdur eden taraf bir cezaevi çalışanıdır.

“İnci Boncuk” adlı öykü bir tren yolculuğu sırasında vagonda yolculuk yapan iki kadını anlatır. Öykü bu kadınlardan birinin izlenimlerinden oluşur. Anlatıcı kadın, kendini kendisini sohbete zorlayan diğer kadının hayatını bir çırpıda anlatmasını yadırgar:

“Kız birden, dergilerini yanına atıp nereye gittiğimi sordu.

...Kendisinin de oraya gittiğini söyledi. Sözden söze geçerek de, annesinden döndüğünü, iki yıldır evli olduğunu, kocasının kırk dokuz numara kundura giydiğini, sevişerek evlendiğini saydı döktü” (Erbil, 2020d, s.80).

Bu konuşmalar okuyucuyu öyküde geçen karakter ve olaylar açısından aydınlatır. Anlatıcı olan kadın, diğer kadının yaptığı birçok davranışı dişilik üzerinden okuyucuya yansıtır. Kadın başka bir insandan öç alma duygusunda dahi dişiliğini kullanmıştır. Kadın ilk buluşmada bilerek geç gelen ve kadınlık gururuyla oynayan adamdan intikam almak için onu aldatmıştır: “O kocasının kendine çok düşkün olduğunu anlatırken, apansız, ‘Ben kız değildim!’ dedi. ‘Olabilir!’ dedim. ‘Bence önemli değil o dediğiniz nen’. ‘Evet ama, kocama göre önemliydi!’ dedi. Ondan öç almak için yaptım bunu, salt bunun için” (Erbil, 2020d, s.81).

Anlatıcı öyküde, karşısındaki hemcinsini okuyucuya anlatırken onun dişiliğinin gündelik yaşamında sıradan pek çok davranışına sirayet ettiğini gösterir. Kadının sergilediği davranışlar, ideolojik olarak içselleştirdiği dişiliğin ve kullandığı cinselliğin sembollerini taşır:

“Kız ona hep, ‘kocacığım’ diyordu. Bi de söze girişirken, belini kaykıtıp, bacaklarını kamaştırıyor, ona bakanlara yanay veriyordu. Onun, bu çağını yitirmiş verilere öykünerek savunmasını sürdürmesi, özellikle birazdan can verecek diş bakışlarını üzerimize üzerimize döndürmesi içimi baydı benim” (Erbil, 2020d, s.84).

Yazar, “Çağını yitirmiş verilere öykünmek” (Erbil, 2020d, s.84) ifadesiyle toplumda yer edinme çabasında kadının, erkeğin cinsel ihtirasını bu denli kullanmasına karşı da eleştirel bir bakış sergiler. Çünkü benlik algısı kişiliğin en önemli parçasını oluşturmaktadır. Yazar, toplumda cinselliğin kullanılarak insanlar üzerinde etki yaratılmasını itibarsızlaştırıp çağ dışı göstermektedir. Yazar, burada cinselliğin toplumda yer edinme çabasında kullanılmasının doğru olmadığını ortaya koymaya çalışmaktadır.

2.1.2.Bilinçaltı ve Rüya

Bilinçaltı yaşamımız boyunca farkında olmadığımız arzu, istek ve düşüncelerimizin yer aldığı kısımdır. Burada yer alan arzu, istek ve düşüncelerimiz davranışlarımızı şekillendirir. Freud çalışmasının büyük bir bölümünü bu bölgede yer alan ve davranışları şekillendiren durumları ortaya çıkarmaya ayırmıştır.

Bilinçaltı insan yaşamında oldukça etkili bir alandır. Freud’dan etkilenen Leyla Erbil’in birçok öyküsünde de karakterlerin seçimleri ve davranışlarında bilinçaltının izleri görülmektedir.

“Ayna”, *Gecede* öykü kitabının ikinci hikâyesidir. Öykü, yazarın *Eski Sevgili* adlı kitabında “Bunak” hikâyesiyle devam ettirilir. Her iki öyküde karakterler aynıdır. Öykü üç ana karakter üzerinden sürdürülür. Öyküdeki karakterler; Anne, Oğul ve Kızdır.

Anne, rüya-gerçek kısılacında tam olarak konumlandırılmayan zihinsel bunalımlar yaşayan bir karakterdir. Oğul, dönemin popüler ideolojilerinden olan komünist ideolojiyi benimseyen bir gençtir. Kız ise kültürel ve sosyal yaşamdan mahrum bırakıldığı için birtakım nevrotik özellikler gösteren bir karakterdir. Öykünün başkışisi olan anne elit bir zümreye dâhil olmak için geçmişte kendi annesiyle hazırladığı oyun sonucunda bir subayla evlenmiştir:

“Annem evde yok, diyor, ‘benimki de’ diyorum. Kiracısıyız onların, izin günüydü bugün. Zaten onu bekliyordum, iyice çekiyorum kendime onu, bırakmıyorum. Birden annem beliriyor, elinde ekmek bıçağı: ‘Yaktın kızımı namussuz, orospu Adile’nin piçi seni’ diye bağırıyor. ‘Seni komutanlarına söylemezsem, seni mekteplerden kovdurmazsam, sürüm sürüm süründürmezsem seni bana da Saliha demesinler, bu kızı alıp temizlemezsen namusumuzu ktır ktır

doğrarım seni’. ‘Peki teyze’ diyor Selahattin. Üstümden kalkmış, yüzü anneme dönük giyiniyor, ‘peki teyze ne istersen yaparım, nikâhlarım’ diyor... ‘Amanın benim el değmemiş sübyanımın hâline bakın, ırzına geçmiş kızımın komşulaaar.’ ‘Sus teyze ne istersen yaparım, ne olur kimse duymasın teyze’ oracıkta nişanlıyor annem bizi. Çırılçıplağım ben hâlâ... Selahattin çıkar çıkmaz annem, başı hizasında tuttuğu ekmek bıçağını fırlatıyor elinden: ‘Aferin kız’ diyor ‘iyi kıvırdık bu işi, subay karısı olacaksın’... Şak şak göbek atmaya başlıyor, bir de tek taş yüzük taktıracam sana, telli duvaklı gelin edicem seni, telli duvaklı, telli duvaklı. Subay karısı olacaksın subay karısı” (Erbil, 2020b, s.62-63-64).

Karakterin gördüğü bu rüyayı “Bunak” adlı öyküden öğrenmekteyiz.

Freud’a göre, rüya ve bilinçaltı birbirleriyle ilişki kavramlardır. Psikanalitik kurama göre rüya bilinçaltının kişiye vermek istediği mesajın ses ve görüntü yoluyla aktarılmasıdır. Gerçeklikte yaşanan durumlar, davranışlar, yaşantılar ve olaylar rüya olarak kişinin bilincinde yeniden şekillenir (Freud, 1998, s.42). Carl Gustav Jung ise rüya ve bilinçaltı arasındaki bağlantıya şu şekilde değinir. Jung’a göre, bilinçdışı mekanizmasını ve içeriğini araştırmanın en etkin yolunun düşlerdir. Düşler, bilinçli ve bilinçdışı, bilinen ve bilinmeyen öğelerden oluşur. Bu öğeler karmakarışıktır; günün olayları bir yana bilinçdışının en derin içeriğini dahi kapsayabilir (Jung, 2006, s.60).

Rüya bilinçaltının büyük bir bölümünü simgeler. Rüyaların anlamlandırılması, yorumlanması psikoloji alanı için önemlidir. Rüya, karanlık bilinçaltının gizemine giden bir yol olarak görülür. Rüyalar bilinçaltında gizlenen isteklerin bilinç düzeyindeki anlatımıdır. “Rüyalar bilinçaltı süreçlerin normal bir anlatımı olarak da nitelenebilir (Geçtan, 2017, s.23).

Yazarın eserlerinde rüyaya yer vermesinin nedeni rüyalarda sansür mekanizmasının gardlarını indirerek en açık olarak sergilendiği alan olmasıdır. Yazar, karakterlerin gördüğü rüyaları okuyucuya vererek karakterlerin bilinçaltına ışık tutar.

Anne karakter yaşadığı ve kendisinde iz bırakan bu olayı rüya yoluyla bilinç düzeyine çıkarmıştır. Öyküde anne karakterinin kendi annesiyle yaptığı oyun sonucunda Selahattin’le evlenmesi âdeta ona sınıf atlama sevincini yaşatmıştır. Öykünün birçok yerinde geçen yüzük ise sınıfsal sıçramanın simgesi olarak yer alır. Öykünün içinde annenin tek taş yüzüğünü ne oğluna ne de kızına vermek istememesinin nedeni statü simgesini kaybetmek istememesidir:

“Yüzüğüm en kıymetli parçasıdır ziynetlerimin, benimle birlikte mezara gidecek bir sır.

(...)

Korkuyordu ki bir ana zaafına kapılır da kaptırırım yüzüğümü oğluma, ha ha hayy, ana zaafı ne gezer bizde, cefa içinde yetiştik biz, öyle zaaflara kapılsaydık paşayla el ele verir taa buralara kadar tırmanabilir miydik sorarım?” (Erbil, 2020b, s.72-78).

Burada anne karakterinin tektaş yüzüğü ile yakınlaşır hatta yüzüğü içselleştirir. Yüzük âdeta onda var olmak ve kendilik bilincinin temsilcisi niteliğindedir. Yüzüğü kaybetmek onda geçmişini ve kendilik bilincini kaybetmekle eştir.

“Konuşmadan Geçen Bir Tren Yolculuğu” adlı öyküde, yaşamında karşı çıktığı düzeni içselleştirmiş bir kadın olan Cavidan öyküsü vardır. Cavidan’ın Tekvin adında bir ninesi vardır. Tekvin nine ananevi ilaçlar yapar. Bu ilaçları yaptığı kutsal bir de çanağı vardır. Tekvin nine ve yöntemleri öykü karakterinin bilinçaltında yer edinmiştir. Cavidan ninesinin bu ananevi tedavi yöntemlerini başka bir forma çevirerek hayattaki toplumsal ve psikolojik olaylara deva bulmaya çalışmaktadır. Cavidan, aslında yaşadıklarını yadırgasa da bu durum onun bilinçaltına yerleşmiş ve davranışları üzerinde belirleyici etki oluşturmuştur. Kadın bu durumun farkındadır:

“Yüzyıllardır koyup kotarılmaktan dibi tutmuş, ağırlaşmış, atalar yadigârı kararmış kutsal çanağı fırlattım bahçeye pencereden. O pencere, Tekvin ninemin kemikleri buruşuk yeşil ellerini uzatıp, ipekböceklerimize parlak yapraklarını kopardığı dut ağacıydı. Önce gövdesine vurarak yaraladı onu, ardından arılarımızın -ninemle benim- çarparak kovanına yerlere çalındı. Dışarı fırlayan sürüden biri ayrılıp süzülerek boynumdan gizlice içeri, sol mememin peteğini soktu. Ceviz iriliğinde kabaran ucu emdi ve tükürdü annem ve dedi: ‘Tekvin’in ruhudur cezalandıran seni, ne denli emsem alamam ağunun tümünü oradan yüreğine işledi, dolaşacaksın böyle bağışlayası seni.’
“Açık sarı ilkokul kuşları, papatyalar koyu beyaz, yedi yaşımdı o sabah” (Erbil, 2020b, s.9-10).

Yedi yaşında yaptığı bu davranış ve annesinin söylemi kadının içsel yaşamı ve bilinçaltında yıllar sonra bile geçmeyecek izler bırakmıştır. Bunun sorgulamasını ise öykünün ilerleyen sayfalarda yapar:

“Neden atmıştım o çanağı bahçeye... Evi temizlemek için mi ninemin anılarından, kutsal macunla birlikte her sabah ve her akşam yaşanan ölüm

korkusundan arınmak için mi diriminize ayak bağı olan...” (Erbil, 2020b, s.11). Karakter bu durumun oluşturduğu psikolojik baskının kendi ruhunda yarattığı iç çatışmaların sancısını çekmektedir.

Kutsal çanağı fırlattıktan sonra arının onu ısırmasını annesi çanağı fırlatmasına bağlamıştır. Bu durumu yaptığı davranışa ceza olarak görmüştür. Cavidan’ın yaşamı boyunca ninesinin söylemlerini ve yöntemlerini davranışlarına, yaşamına uyarlamasının nedeni çocukken yaptığı bu davranıştan dolayı ninesinin ruhu tarafından affedilmek istenmesidir.

“Eski Sevgili” adlı öyküde yazar bir kadının iç dünyasını ele alır. Ana karakter Nigar’dır. Nigar daha önceden kısa süren bir evlilik yapmış, bankadan emekli, annesiyle yaşayan bir memurdur. Nigar sol ideolojiyi benimseyen ve devrim hayali kuran bir kadındır. Arkadaşlarıyla arada görüştüğü meyhanede ideolojileri ve devrim hayalleriyle ilgili sohbet ederler. Bu arkadaş grubunun içinde Suret’de vardır. Suret evlidir ama Nigar’a âşıktır. Nigar toplum tarafından metres damgası yememek için Suret’in duygularına karşılık vermez. Salih Nigar’ın gençlik aşkıdır. Gençliğinde yaşadıkları tutku dolu birliktelikten sonra Salih hapse girmiştir. Bu durum onların ilişkisinin bitmesine neden olmuştur. Öykü Nigar’ın büyük aşkı olan Salih’le görüşeceği günün gecesinden başlar. Nigar’ı yatakta bir türlü uyku tutmaz. Yatakta yaşamını arkadaşlıklarını, evliliğini, Salih’le tanışmasını, Suret’le olan arkadaşlığını düşünür. Bu düşünceler bazen bilinç akışı şeklinde gerçekleşir. Düşündükleri çoğunlukla çağrışıma dayalı gündelik, siyasi, sosyal durumlar şeklindedir:

“Bütün direnmesine karşı dalamıyordu Nigar. Hiçbir şey de çıkmıyordu aklından, hele altın fiyatları. -Ah ne akla hizmet almıştı altın!-... Tanrıya sekizden vazgeçtiğini hadi bari yediye kadar uyutmasını yalvardı...

el yordamıyla kol saatinin zincirine takılı nazar boncuğunu yokladı. Yarın dinç, güzel olmasının neden gerektiğini üst üste hatırlattı tanrıya, yavaş yavaş sesindeki alay eksiliyordu: İsteseniz yarın hiç uyutmayınız, sabahlatınız, ama şimdi uyumalıyım, yüzüm, çizgilerim sarkmamalı, Salih’i biliyorsunuz?

(...)

Son çareye başvurması gerekecekti. Bu çare çocukluğundan kalma o uzun resmi düşünmekti... Uzun resim dediği yan yana kibrit kutusu biçiminde dizili üç resimdi. Sıkıldığı korktuğu anlarda sinema gibi seyrederdi onu.

(...)

Nigâr, gözünü, ilk uzun resmin artık kararın göğünde ayırmadan Suret'i, Mahir'lerin kaçtığı günü düşünüyordu" (Erbil, 2020b, s.110-120).

Öykünün çeşitli bölümlerinden alınmış alıntılar karakterin bilinçaltından izler taşımaktadır. Yaşanmışlıkların ve baskılanmışlığın yarattığı bunalım, insanın kendini güvende ve iyi hissettiği ortamlarda zihinsel bir yüzleşmeye dönüşür. Burada karakterin dış dünyada yaşadığı bunaltıcı yaşanmışlıklarının ondaki sorunlu yansımalarını görmekteyiz. Karakter uykuya dalma çabasında yaşadığı bu çağrışım odaklı yaşanmışlığına dair karamsarlıklarını, umutlarını, inatlarını, eksiklikleri ve yaralarını okuyucuya göstermektedir.

İnsanların oluşturdukları korkular çoğunlukla çocukluk döneminde oluşurlar. Korkunun nedeni geçirilen yaşantılardır. Bu yaşantılar sonucu oluşan korkular bireylerin psikolojisi üzerinde oldukça etkilidir. Kişi yaşamı boyunca bu etkileri hayatının birçok alanında hisseder. Nigar çocukluk döneminde annesi tarafından hep bir otorite ile korkutulmuştur. Çünkü Nigar'ın annesi kocasını kaybetmiş, dul kalmıştır. Anne, toplum tarafından dışlanmamak ve kabul görülmek için toplumun ahlak kurallarının dışına çıkmadan bir yaşam sürdürme mecburiyeti hissetmiştir. Sahip olduğu kız çocuğunu da bu şekilde yetiştirmek istemiştir. Bu nedenle anne, Nigar üzerinde sağlam bir otorite kurma ve Nigar'ın karakterini istediği biçimde şekillendirmek için korku otoritesine ihtiyaç duymuştur.

Nigar sürekli denetlendiğini düşündüğü için otokontrol geliştirmiştir. Çünkü annesinin telkinleri sonucunda kişiliği üzerinde sürekli baskı ve denetim hissetmişti. Bu da onun eylemlerinin yapılma nedenine sirayet etmiştir:

"Bebekken annesi, 'Allah baba görür' diye korkutuyordu, giderek 'Baban görürse kızar' demeye başladı, sonunda da 'Konu komşu ne der sonra' demektedir" (Erbil, 2020b, s.107).

Annesinin Nigar üstünde oluşturduğu bu korku annenin kendi bilinçaltında yer alan korkudur. Elmas Şahin'e göre, kadın cinselliğinin aktarılmasında, kızlarının cinselliğini şekillendiren genellikle annelerdir. Anneler de kısıtlanmış, bastırılmış, küçümsenmiş bir cinsellik yaşamış olsalar da, buna hiç itiraz getirmeyerek aynı ataerkil değerleri kızlarına dayatmaktan çekinmezler (Şahin, 2009, s.139).

Annesi Nigar'ın eş seçiminden sosyal çevresine kadar pek çok alanda müdahaleci bir tutum sergiler. Hilal Akça'n, Nigar'ın "metres" olmayı istememesinin nedeni olarak bilinç dışında annesine karşı duyduğu sorumluluktan kaynaklandığını söyler (Akça, 2019, s.2096).

Bebeklikten başlayan annesinin kontrol sağlama çabası yaşamının her döneminde şartlara göre değişim göstererek hayatının realitesine eklenmiştir. Nigar annesinin kendi üzerinde denetim kurabileceği yaşı geçtikten sonra bu kontrol mekanizması otokontrole evrilerek Nigar’da varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

“Diktatör” öyküsü bir babanın kızları ile mutluluk adı altında oynadığı şiddet içerikli oyunu anlatır. Öykü kahramanları anne, baba ve iki kızlarıdır. Aile içinde yaşanan oyuna tanık olan karakter babalarının arkadaşı olan Hüsrev’dir. Hüsrev aileye bir geceliğine misafir olur. Yemek sırasında baba karakteri olan Hıdır’ın sürekli saatine bakması Hüsrev’in dikkatini çeker:

“İkide bi cep saatine bakıyordu çıkarıp. Hüsrev, ‘Bi işin mi var?’ dedi. ‘Yoo’ dedi Hıdır, ‘kızlarımı dünyanın en mutlu çocukları olarak yetiştirmek için...’ Gene baktı saatine, Annemin bana yaptığı haksızlıklardan onları sakınırim” (Erbil, 2020d, s.65).

Aile içinde mutlak olarak uyulması gereken bir görevlendirme sistemi vardır. Babaya göre bu görevlendirme sistemi, saatine uygun olarak dakikası dakikasına yerine getirildiği takdirde kızları mutlu olacaktır. Bu görevlendirme sistemi katı kurallara dayanmaktadır. Bu nedenle Hıdır sürekli saatine bakmaktadır. Ancak konuşmaya dalan Hıdır çocuklarının oyun saatini kaçıır:

“Bi kez daha döndü kadına, baktı, saate bakıyordu kadın ha bire. O vakit anladı, cebine saldırdı gözleri fal taşlarica açtı, ani bir titremeyele zangır zangır sarsılarak haykırdı, AHHH! dedi, AHH! çocuklarım, çocuklarım vaktinizi geçirmişim! Dili damağı kurumuş ne dediği anlaşılmaz bi sesle bağıırıyordu, Dört dakika, salt dört dakikacık geçirmişim vaktinizi; beni affedecek misiniz, amcanızla konuşmaya dalmışım, bu hiçbir vakit hatamı hafifletecek bi neden değil... Affedin son kez... Sizler için getirdim onu, biliyorsunuz... Yavrularım affedecek misiniz beni?” (Erbil, 2020d, s.71).

Oyun saati baba tarafından kaçırıldığı için yetki ve güç kızlara geçer. Baba, verilecek cezadan çok korkmaktadır. Çünkü verilecek ceza ölüm bile olabilir. Hıdır’ın aile içinde mutluluk amacıyla kurduğu şiddet içerikli oyun, onun çocukluğunda maruz kaldığı pek çok durumun sonucudur. Hıdır’ın çocukken yaşadıklarını yazar, arkadaşı Hüsrev’in ifadeleriyle okuyucuya verir:

“Hıdır, perdeleri inik konuk odalarının karanlığına sanki kıvançla dalar beklerdi. Annesi, tıp tıp atarak kamburu girerdi ardından. Terliği

alır eline vururdu... Dövdükçe üstdudağı, elmacikkemikleri kabarırdı. Susardı... Ardından yemekte toplanılırdı, annesi elleriyle doldururdu tabağını Hıdır'ın, gözü kimseleri görmezdi başka. Bitimsiz bir acıkmayla yeniden yeniden yedi Hıdır, en sevdiklerini hazırlamış olurdu annesi, patates köfte, köfte... On-on iki yaşlarında var mıydı Hıdır o vakitler” (Erbil, 2020d, s.68-69).

Hıdır'ın üvey annesinden kurallara uymadığı için gördüğü şiddet, onun aile içi ilişkilerinde davranışlarının nedenlerinin bilinçaltı kaynaklı süreçlere dayandığını göstermektedir. Çocukluğundan kalan ve bilinçaltında olan bu süreçler onun davranışları üzerinde etki yaratacak güçtedir.

Hıdır'ın bilinci tamamen kural odaklıdır. Ona göre kurallara riayet edildiği sürece mutluluk sağlanacaktır. Diktatör öyküsünde güç ve iktidar ilişkisi kurallara bağlanarak mutluluk anlayışı oluşturulmuştur.

Hıdır'ın yaşamında maruz kaldığı etkenler belli bir süre sonra Hıdır'ın doğruları hâline gelmiştir. Hıdır'ın çocukken yaşadığı durumlar ve çevresindeki uyarıcılar, onun bilinçaltına yaşamda güvende olmak için kural ve iş bölümü inancını yerleştirmiştir.

Üç Başlı Ejderha yazarın novella tarzında yazdığı eseridir. Eserde yılanlı sütun ve oğlunu kaybeden bir kadının hikâyesi anlatılır. Eser başta okuyucuya birbirinden bağımsız iki farklı hikâye gibi gelse de öykünün ilerleyen kısımlarında anlatıcının gördüğü rüya iki hikâyeyi ilişkilendirir. Anlatıcı öyküde annedir, anne oğlunu siyasi görüşünden dolayı kaybedecektir. Oğlu milliyetçiler tarafından öldürülen anne oğlunun intikam duygusuna kapılır ve öç almak ister ama bunu başaramaz. Kadın oğlunun öldürülmesi sonucunda kendinde var olan değerleri sorgulamaya başlar:

“Evrensel insanlık hali yakalamak mı,,, binlerce yıldır neden öldük sanıyorsun,,, oğlum neden,,, evrensel ortak insanlık haline inanmıyorum artık,,, inanıyor muyum yoksa,,,” (Erbil, 2019, s.7).

Yapılan bu sorgulamalar karakterin zihin karışıklığını okuyucuya verir. Kadın toplumsal düzene dair inancını kaybederek yaşadığı acıyla içsel çatışmalar yaşar.

Novellanın diğer bir eseri olan ve kitaba adını veren *Üç Başlı Ejderha Sütunu* ise üç yılanın birbirine dolanmasından oluşmuştur. Bu sütun Delhi Tapınağı'ndan getirilerek Sultan Ahmet Meydanı'ndaki yerine konulmuştur. Bu burmalı sütun sekiz metre yüksekliğinde ve yirmi dokuz burmadan oluşmaktadır. Tılsımlı olduğuna inanılan bu sütunun şehri yılan, fare, çiyen ve haşere gibi pek çok hayvandan koruduğuna inanılır.

Yazar halkın kutsal değer atfedilen nesneler üzerinden daha kolay itaate yöneldiğini ve siyasal amaçların sosyal yapı üzerinde metafizik unsurların yardımıyla da amacına daha kolay ulaştığını ifade ederek eleştirel bir tavır takınır. Diğer taraftan ise anlatıcı olan kadının gördüğü rüya iki koldan ilerleyen öykünün bağlayıcı unsuru olarak yer alır

“Düşümde tarih 11 Mayıs 330, yer Sultanahmet Meydanı ‘Hipodrom’,,, Büyük Saray’ın hemen önünde,,, bomboş meydanda doğum yapıyorum. Sabaha karşı,,, saray benim,,, sarayımın kapısında bekleyen saçları yılandan üç tanrıca, genç dostumun gözetiminde doğurtuyor beni,,, yaşıyım,,, gözlerimi yitirmek üzereyim ama doğuruyordum gene de...en derin okyanusundan kadınlığın uzun upuzun ve ince oğullarımı doğurmaktayım,,, sancısız,,, küçüğümü bağıra bağıra getirirken dünyaya duyduğum acılarla yok ilgisi bu doğumun,,, kendi kendilerini incelterek,,, uzatarak bir ırmak gibi akarak çıktılar dünya yüzüne oğullarım; üç yılan doğurmuştum” (Erbil, 2019, s.41-42).

Anlatıcı düşünce 11 Mayıs 330 yılı olan İstanbul’un doğumu kabul edilen tarihe göndermede bulunarak aynı tarihi yılan vücutlu üç oğlunun doğumu olarak görür. Burmalı sütunu haksızlıkların, eşitsizliğin, siyasi çatışmaların başlangıcı olarak görür. Çünkü Erbil’e göre adalet ve eşitlik adına kan dökme ve zulüm bu merkezden başlamıştır.

2.1.3. İd-Ego-Süperegö

Kişinin ilkel benliğini oluşturan id cinsellik ve saldırganlık güdülerinin etkisindedir. Akıl ve mantığın dışında hareket eden id etkisinde olduğu güdülerini tatmin etmeye çalışır. “İd doğuştan getirilir zamanla ayrışarak ego ve süperegöyü oluşturur” (Geçtan, 2017, s.42).

Sağlıklı bir birey için gerekli olan denge id-ego-süperegönün uyum içinde olmasıdır. İdin hegemonyasında olan bir birey çevresiyle birtakım uyumsuzluklar yaşayabilir. Özellikle çevre ve ahlaki değerler idin hegemonyasına pek sıcak bakmaz. Çünkü böyle bir kişiliğin sınırlanamaz istekleri olabilir.

Leyla Erbil’in “Eski Sevgili” adlı hikâyesinde Nigar karakteri evli olduğu hâlde kendisine ilgi duyan Suret’e ara ara yaklaşmakta ve Suret’i arzulamaktadır.

İdin hegemonyasına giren Nigar bunu süpregonun ahlaki kılıfına uydurmak için isteğinin plansız bir şekilde gerçekleşmesini istemektedir. Çünkü planlanmış bir zaman diliminde yaşanacakların sorumlusu bireydir:

“Birdenbire yanında olmasını istedi... Çok geceler istemişti onu. Nereden nasıl olduğunu bilmeden yatağına girivermesini, haberinde olmadan kucaklamasını onu, haberinde olmadan aşk sözleriyle sarmasını, haberinde olmadan onun olmasını çırılçıplak... Ancak haberinde olmadan olursa onun olabilecekti. Yoksa böyle düşünerek, konuşarak, bir evin kapısını o maksatla çalarak, o amaçla merdivenleri çıkarak, önce biraz konuşup yavaş yavaş soyunmaya başlayarak, asla olmazdı böyle bir şey...” (Erbil, 2020b, s.146).

Nigar cinsel beraberlik istediğini hem idin hegemonyasında hem de süpregonun değerlerine uygun yaşamayı istemektedir. Çünkü onun haberi olmadan yaşanacak bir birliktelikten çıkan sonucun sorumlusu kendisi olmayacaktır.

“Biz İki Sosyalist Erkek Eleştirmen” öyküsünde id mekanizmasının Tacettin karakteri üzerinde baskın olduğunu görmekteyiz. Sosyalist bir yazar olan Tacettin’in kadınlara yaklaşımı idin hegemonyasında gerçekleşen davranışlardır.

“Arkadaşımın yazıhanesine girdiğimde şaşırdım kaldım: Tacettin, odanın ortasına, koltuğun dibine çökmüş, kahkahalar atarak genç bir kadının pembe-beyaz butlarına küçük küçük şaplaqlar indiriyordu. Bir yandan şaplaqlıyor, bir yandan da ‘İşte böyle olacak, böyle, böyle!..’ diye mırıldayarak kadının eteklerini aşağıya çekiştiriyordu...”(Erbil, 2020b, s.31).

Yazıhanede yaşanan bu olaya tanık olan arkadaşının şaşkınlığını önemsemeyen Tacettin, yaşadığı yoğun arzusun etkisindedir. İdin hegemonyasında gelişen bu arzu, Tacettin’in kadınları cinsel bir obje olarak algılamasına neden olmaktadır.

“-Amma da safsın, adını bile anmadım. Bu karı kadar, ukala, kendini beğenmiş, berbat birine daha rastlamadım. Yazı yazmak da bilmez ha! Bi bok bilmez. Arada bir adını vermeden laf atarsın böylelerine, alaya alırsın, çeker gider, gitmezse başka formülleri de var işin!” (Erbil, 2020b, s.37).

Öyküde Tacettin’in kadınlara yaklaşımı cinsiyetçi bir bakış açısına dayanmaktadır. Tacettin için kadınların mesleğinden önce onların dişiliği gelmektedir. İdin ilkel hegemonyasından gelen bu cinsiyetçi yaklaşım, karakterin kendini sosyal

yaşamda konumlandığı rolü de baskılayarak davranışlarının şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Ego, id ve süperego arasında denge unsuru olarak kişiliği düzende tutup çevreyle iyi ilişkiler geliştirmesini sağlamaktır. Ego, id ve süperego arasında uzlaşma sağlamaya çalışırken zorlandığı yerlerde savunma mekanizmalarına başvurur. Savunma mekanizmalarının amacı ruhsal yapıyı dengede tutmaktır.

“Bay Suret” isimli öyküde toplumdaki diğer bireylerin yaşam şeklini reddederek toplum düzenine pasif bir başkaldırı gösteren adamın hikâyesi anlatılır. Bay Suret bir apartman dairesinde oturur. Ancak komşularıyla arası pek iyi değildir. Gece eve geç gelir. Komşuları apartman girişinin kapısını bilerek kilitler. Bay Suret kapıyı her çaldığında apartman sakinleri ayaklanır. Şiddet ve hakaret içeren tepkiler gösterir. Ancak Bay Suret bu duruma onlar gibi tepki vermenin kendisine yakışmayacağını düşünür. Bay Suret yaşadığı toplumu ben ve onlar ayrımında görmektedir. Yaşadığı topluma yabancılaşan, onların değerlerini kabul etmeyen ve bu değerlere kendi içinde bir başkaldırı sergileyen bir karakterdir. Gençliğinde eline geçen birçok fırsatı da tepmiştir:

“Bir devlet dairesine kapılınsaydım; 30 yıllık memurdum şimdi, benliğini, özgürlüğünü yitirmiş bir robottum, kız kardeşimin dediği kızı alsaydım paşa damadıydım; bir kılıbık... Amerika iyiydi; kimse kimseyle uğraşmaz, odalar sıcak, sıcacık olur, istediğin kadar gezer istediğin saat evine dönersin, yığınla arkadaşın, elbisen, ayakkabın olur, ışıkları kesmezler, insanlar birbirlerini severler, sever mi sevmez mi bilmem ama bana ilişmedilerdi, hümanistimdir ben, bütün dünyadaki insanları severim” (Erbil, 2020d, s.122-123).

Bu ifadeler Bay Suret’in yaşamının kendi tercihi sonucunda şekillendiğini gösterir. Karakterin kendisine gösterilen hakaret ve şiddete tepki vermemesinin nedeni kendini, diğerlerinden farklı görmesidir. Öyküde geçen “Hümanistim ben” (Erbil, 2020d, s.123) ifadesi insanlar ve kendi arasındaki ayrıma işaret eder. Bay Suret’in yaşadığı hayat şartlarının zorluğu onda birtakım psikolojik sıkıntılara neden olmuştur.

“Her insan psikolojik bütünlüğü sürdürmek ve benliğinin değerlerini korumak amacıyla çeşitli savunma mekanizmaları kullanır. Eğer bu tepkiler zorlanmalı durumlarla baş edebilmek için başlıca araç durumuna gelir ve uyum sağlamasını engelleyecek oranda abartılırsa sağlıklı bir nitelik kazanırlar” (Geçtan, 2017, s.70).

Bu parçada Bay Suret nedenini bildiği hâlde onda suçluluk duygusu oluşturduğu için kabullenemediği birçok durumun nedeni olarak yağmuru gösterir:

“Odasını kilitlemek istedi, anahtar dönmüyordu, zorladı zorladı, parmakları acıdı vazgeçti, ‘yağmurdan’ diye geçirdi yeniden. Odanın soğuğuna yapışmış ekşimtirak katı bir koku burnunu, genzini yakıyordu. Camı açmak istedi, açılmadı. ‘Yağmurdan’ dedi gene Bay Suret” (Erbil, 2020d, s.120).

Freud bireylerin, gerçekleri kabul edilebilir bir imaja büründürmek için bilinçsizce savunma mekanizmalarını geliştirdiğini söyler. Kişi yaşamı boyunca savunma mekanizmalarını kullanır. Ancak savunma mekanizmalarının sık kullanılması bireylerin ruh hâlini olumsuz etkiler. Sık kullanılması sonucunda birey gerçek durumun farkına varmayabilir.

“Konuşmadan Geçen Bir Tren Yolculuğu” öyküsünde karakter Yön Değiştirme savunma mekanizmasını kullanmaktadır.

“Neden atmıştım o çanağı bahçeye... Evi temizlemek için mi ninemin anılarından, kutsal macunla birlikte her sabah ve her akşam yaşanan ölüm korkusundan arınmak için mi dirimize ayak bağı olan...” (Erbil, 2020b, s.11).

Cavidan, ninesinden kalan çanağı bahçeye fırlatması ninenin onda yarattığı ölüm korkusuna ve ninenin anılarına gösterdiği tepkidir. Cavidan’ın çocukken maruz kaldığı ölüm korkusu onda anksiyeteye neden olmuştur. İçselleştirdiği ve kaçamadığı bu korkuya tepkisini ninesinin çanağını bahçeye fırlatarak göstermektedir. Tekvin ninesine gösteremediği tepkisini çanağa yöneltmesi bir tür Yön Değiştirme savunma mekanizmasıdır.

Erbil “Uğraşsız” öyküsünde Mantığa Bürüme savunma mekanizmasını kullanmıştır.

“Ona, -Bak Cemal Bey- demeliyim, -senle denize domuza gelişimi yanlış yorumlama allasen! Gözünü seveyim, inan dediklerime, başka, kendimce çıkarlar gözetme benden. Böyleyim işte, işim gücüm yoksa, canım da yüzmek istiyorsa, ya çevrem ne der diye düşünmem, anlatamam kimseye, kalkar giderim” (Erbil, 2020d, s.110)

Karakter, yaptığı davranışı çevreye ve arkadaşına açıklama gereği duymaktadır. Yaptığı bu davranışın yanlış yorumlanmasını istemediği için de mantıklı ve toplumun onayına uygun mazeretler geliştirmektedir. Karakter, toplumun onay vermeyeceği karşı cinsten bir erkekle yüzmeye gitmek istemesini mantığa uygun gerekçeler ile haklı göstermeye çalışmaktadır.

Süperego, bir davranışın esasını topluma uygunluk açısından değerlendiren süperego, kişi üzerinde gereğinden fazla baskın olduğunda ise nevrotik durumlara yol açabilir. Sağlıklı kişilik gelişimi için id, ego ve süperegonun birbiriyle uyumlu ve dengede olması gerekmektedir.

Freud'a göre, süperego bizim için bütün ahlaki kısıtlamaların temsilcisi, mükemmellik için uğraşma yanlısıdır (Freud, 1998, s.88). Toplumsal baskının dışında kişinin bireysel tercihi sonucunda etik ve ahlaki davranışlar sergilemesi de süperegonun işlevselliğini gösterir.

Erbil'in "Ölü" adlı öyküsünde karakter yaptığı evlilikten mutlu değildir. Kocasını Asım ile arasında görünmez duvarlar vardır. Bu durum onda aitsizlik ve boşluk hissi doğurmuştur. Kadın kocasıyla ortak paydalarda buluşamamamın verdiği öfke ile eşini aldatma girişiminde bulunur. Kadın, kocası Asım ile yaşadığı cinsel beraberliği ise bir görev olarak görür. Yazar bu öyküsünde karakterin evlilik süresince mutlu olmak için arayış içinde olduğunu gösterir. Aldatma girişiminde süperego devreye girer ve aldatma gerçekleşmez. Bu durum duygu kırılmalarını daha da derinleştirerek kocasına olan öfkesini büyütür. Karakter Asım'a kızgın olmasından dolayı bu tür girişimlere yeltenir. Ancak vicdani ve ahlaki güdülerle kocasını aldatmaktan vazgeçer. Kadın bu durumu kocasının ölü bedeni üzerinde şöyle dile getirir:

"Ama bil ki her birini ince taktiklerle atlatarak sana el değmemiş olarak, tabii bu sana olan sevgimden değil yalan söyleyemem, kendime güvenme duygumu yitirmemek asıl..." (Erbil, 2020c, s.59). Kadın öz saygısını koruma adına aldatma fikrinden vazgeçer. Bu durum bireyin etik ve ahlaki açıdan süperegosunun gelişmişliğini gösterir.

2.1.4.Yalnızlık ve Sevgisizlik Kısacasında Birey

Bazı yalnızlıklar bireyi kasvete ve bunalıma sürükler. İnsanın önemli gereksinimlerinden biri sosyal yaşam sürmektir. Bireyler yaşamında genellikle diğer insanların varlığına ihtiyaç duyarlar. Kişinin olgunluk düzeyi ne olursa olsun yalnızlık duygusu hoşnutsuz bir ruh hâline neden olur ve bireyin iç dünyasını olumsuz etkiler.

İnsanın diğer insanlardan uzak yaşaması psikolojik olumsuz bazı sorunlara neden olabilir. İlgi görmek, sevmek, önemsenmek bireyin sosyal yaşamdan karşılayabileceği önemli gereksinimlerdir. Erbil'in eserlerinde kimi karakterlerin eleştirel tutumları onları toplumdan uzaklaştırarak yalnızlığa sürükler. Yalnızlığın getirdiği iletişimsizlik ve kopukluklar bir süre sonra sevgi eksikliğine de neden olur.

Leyla Erbil “Çekmece” de yaşamın ileriki yıllarında maddi açıdan sıkıntı çekmemek için ömrünü denizlerde çalışarak geçiren Dursun’un hikâyesine yer verir. Dursun, bahçeli bir eve sahip olmak için gemide çalışır. Kazandığı parayı karısına yollayarak hayalindeki evi yaptırmasını ister. Yazar, bu öyküde Dursun’un karısıyla arasındaki geçen diyalogları mektuplar aracılığıyla aktarır. Zaman ilerledikçe mektuplar arasında üslup farklılığı oluşur. İlk mektubundaki “karıcım” diye hitabı ikinci mektupta isme dönüşür. İlk mektupta ortak anılara göndermede bulunurken ikinci mektupta emredici üsluba yer verir:

“22.10.1941

Sevgili karıcığım... Ve işte gözümün nuru karıcığım... Kavuşmamıza az kaldı yirmi gün, artık uzağında değilim ama bir tanecik karıcığımın... denizin pürüzlü yüzünün ulaştırdığı yellerle kokunu almaya başladım bile... Bağırta bağırta öpen kocan.
(...)

17.6.1957

Saliha,

Bugün Cotta’ya vardık. Acente geldi ama senin mektubun gene yok... Ne ekersen onu biçersin. Göze göz, dişe diş. 1. Evin aylık borcunu bankaya yatır. 2. Son taksitlerdir bunlar... 3. Kaç ay sonra tapuyu alacağımı bankadan öğren ve bana bildir. Bahçemi duvarla çevirip gireceğim içine. Duvar parasını toplayana dek çalışırım, yaşlı günlerimde ev kirası olmadıktan sonra emekli aylığım yeter de artar bile. Bahçemde çiçeklerim ve denizaşırı yerlerden getirdiğim tohumluklarımla uğraşarak ne bir eş, ne bir merhaba, şu dar gönlümü avutarak beklerim ölüm günlerimi yapayalnız... 4. Aylığımı alır almaz yarısını bankaya yatır. 5. Manto yapayım deme, üstündekiler yeter sana. Yoksa bahçe duvarları için değil de, senin manton için mi bu uçsuz bucaksız denizlerde tüketiyorum günlerimi? 6. Son mektubun (elli altı) tarihli ve benden bir bluz istemişsin, ne bluzu? Eşine, yoldaşına iki satırı esirgeyen karıma bluz değil zırnık almam, yağma yok, ben parayı şu koyu mavi ve sinsi deniz bahçelerinden sarı papatyalar olarak toplamıyorum. 7. Duvarları yapmaya başladılar mı,

nasıl gidiyor, son pazarlık nedir, bitiş tarihi, bir bir istiyorum. Bu son olsun.

Kocan Dursun Kaymak” (Erbil, 2020c, s.39-43).

İki mektup arasındaki üslup farkı yalnızlığın ve uzaklığın getirdiği kopukluktan, sevgisizlikten kaynaklanmaktadır. Yalnızlık ve sevgisizlik üslup olarak da sert, resmi ifadelerle dönüşür. Dursun’un denizde yaşaması ve izole olması yalnızlığını ve iletişimsizliğini arttırmaktadır. İnsanın ilgiye ve şefkate de gereksinimi vardır. Bu gereksinimi yaşamının her döneminde kendini hissettirir. Bu gereksinimlerin eksikliği, uzun vadede insanın çöküşüne de neden olabilir. Dursun’un Saliha’dan zamanında haber alamaması onu görememesi de onda Freud’un işaret ettiği birtakım endişelere yol açar.

“Ölü” adlı öyküde anlatıcı, ölen kocasının başında yaşama dair sorgulamalar yapar. Yaptığı ya da yapmadığı şeylerden dolayı pişmanlıklarını dile getirir. Vaktiyle kocası tarafından sevgisiz ve ilgisiz bırakılmış olan kadının yakınmaları öykülenir. Kadın, yıllarca kocası onu görsün, sevsin, duysun istemiştir:

“Otuz yıldır pusu kurdun bana, delice oyunlarla oyaladın beni, bulaşık eldivenlerimin içine hamamböceği doldururdun, ayakkabılarımı gizli gizli güneşte kuruturdun, gül getirirdin koklasam kurt çıkardı içinden, suyuma tuz, yatağıma kum serperdin... delerdi yorganı ayak tırnakların da ben öğreniyorum diye kesmezdin, saçlarını sirkelemeden sevişmezdin benimle... Ne istedin, neden sınavı durdun hep budala, ben kötüleşem sen güçlendin, sevinsem hastalandın, eğlensem ölmeye kalktın, seni aldatmalıydım, aldatmalıydım... Ağlıyorum ya ağlıyorum! Gebe kaldım da bir kez olsun, ‘Güzel gebem’ dedin mi bana, ‘Benim melek hamilem’ ya da... Dokuz ay o sözü bekledim: ‘Bir tanecik temiz hamilem benim’ dedin mi ha, dedin mi? Ne olurdu deseydin, ne olurdu!” (Erbil, 2020c, s.59-60).

Leyla Erbil bu öyküde evliliğinde her açıdan mutsuz bir kadının iç dünyasını okuyucuya açmıştır. Öykü karakteri, umutsuzluk, karamsarlık, pişmanlık içindedir ve kendini yalnız hissetmektedir. Geçmiş yaşamı nahoş anılarla doludur. Kadının yaşadıkları onda derin izler bırakmış, onu yalnızlığın ve sevgisizliğin çıkmazına sürüklemiştir.

“Konuşmaklardan Bıkan” adlı öyküde anlatıcı ve bir “ilginç yaratığın” ilişkisi anlatılır. Karakter, yaratıkla olan ilişkisinde “katıksız ve özgür seviyi” aradığını söylemektedir:

“...katıksız bir sevi bekliyordu benden. Kuşsa kuşlar, yılansa yılanlar, insansa insanlar arasında bulamadığı seviyi umuyordu benden.

özgür seviye akmayı istiyordum. Onun

KUŞ

ÇIYAN

DİLSİZ BİR İNSAN oluşunun önemi de yoktu, ama nasıl davranmamla en eksiksiz, en ÖZGÜR SEVİ’yi verebilecektim ona. Kişiyi aşk diye hür sevi diye dilsiz ve çirkin olmayan ve ne olduklarını iyice bildiği kişilere de usunu, çağrışım gücünü, dip bilinç akışını yitirmeden, sırf açlık, sarhoşluk, yoksulluk ya da beğeni etkenlerinden sıyrılmış HANGİ ÖZGÜR SEVİ’yi toplayabilirdi?” (Erbil, 2020d, s.50-51).

Anlatıcının katıksız ve özgür seviye aslında buna inancı yoktur. O iki kişi arasındaki sevgi ilişkisinde bile karşılıklı bir çıkar, bir bekleyiş olduğu düşüncesindedir. Kadın, öykünün devamında: “Bu benim çıkarım işte. KENDİNİ DEĞİŞTİRME SINAMASI, DENEK: ben. DENEYCI: o.” (Erbil, 2020d, s.51) demekle de çıkara, dolaylı ilişkilere değinir.

Yaratıkla ilişkisini sorgulayan kendini değiştirme çabasında yaratıkla ilişkisini bir deneye benzetir. Sevgiye olan inancını kaybetmeden anlatıcı, sevgisizlik kıskacında çoğu şeyi olumsuz bir bakışla değerlendirmiştir.

Hallaç adlı öykü kitabına da ismini veren “Hallaç” öyküsü beş bölümden oluşmaktadır. “Çocuk, Mektup, Sevi, Ezgi önü ve Ezgi’dir”. Bölümleri konu bütünlüğü arz etmektedir. Öyküde karakter yalnızlık ve sevgisizlik kıskacında çırpınmaktadır. Karakter bir dağ yolculuğu sırasında pek de tanımadığı biriyle yaptığı yolculuğu okuyucuya anlatmaktadır. Yazar öykü içinde okuyucunun dikkatini çekmek istediği yerlerde büyük harf kullanır. Öyküdeki özellikle kelime tekrarları ve bu tekrarlarda belirli harflerin eksilmesi yalnızlığın ve ıssızlığın varlığını hissettirmeye dönüktür.

Öyküde sıkça tekrar edilen tak tak sesi birilerinin olup olmadığının yoklanmasıdır. Tak tak sesi karakterin çektiği yalnızlığın da göstergesidir. Öykü merkezi kişisi bir yandan da çektiği yalnızlığa dokunacak bir ses aramaktadır:

“Zil zil çaldı, ince ve yalnız boğazında kestane ve elma ve şambaba ve horozşekeri en çok hallaçla, hallaçla çizgilemek camları, şekerlemek, çiçeklemek, aklamak, sarılamak, kıvırcık dudaklamak, pamuğunu, öğretmenin iğnesini *bella cohen*’lemek, *bella co hen* le mek ta tak ta tak tak ta tak tak...” (Erbil, 2020d, s.103).

Horozşekeri çocukluğa dair mutlu günleri çağrıştırmaktadır. Hallaçlamak ifadesi ise burada olumlu durumların çoğaltılması, kabartılması için kullanılmış gibidir. Hallacın asıl görevi pamuğu ve yünü kabartmaktır. Hallacın tokmakla dövdüğü yün ve pamuk şişip kabardıkça yaşamdaki işlevini de yenilemektedir. Hallaçlamak eyleminden yola çıkarak öykü kişisi şekerlemek, çiçeklemek, aklamak, sarılamak gibi yeni eylemler türetmiştir. Bu ifadeler aynı zamanda öykü kişinin olumlu durumlara olan özleminin göstergesidir.

Öykünün ilerleyen kısımlarında karakter, çektiği yalnızlığın, ruhundaki izlerini dile getirir:

“*Bella cohen* izliyo beni hep, biri gelse biri gelse, ah gelse ah onunlayım, orda tepemize iyice çivitli bi kara inince bi kara inince söylemişim böyle böyle demişim, her nenleri sana anlatırca senle konuşurca anlatmışım, gülmüştü, pah! pah! diye gülmüştü, ELİMİ SIKIP DURMA dönüşte koluna giremezsem buralarda kalırım demişim...”

-Ne demek bu? demişti, Allahım Allahım neden beni bıraktın? demekmiş, büsbütün gülmüştü elimi salıvermişti, ben de seninle gülüyormuşumca gülmüştüm, onu tanıyalı bi saat olmamıştı...” (Erbil, 2020d, s.105).

Karakter çok kısa bir süre de tanıdığı kişinin elini sıkarak bir bağlılık geliştirmiştir. Ancak daha sonra “dönüşte koluna girmezsen buralarda kalırım” (Erbil, 2020d, s.105) demekle ayrılık neticesinde yaşayacağı yıkımı ifade etmiştir:

“Vapur” isimli öyküde vapur sembolik bir öykü figürünü olarak yer alır. Vapurun tek başına giriştiği şovenistliği halk kavramını temsil eden bir topluluk tarafından izlenir ve desteklenir:

“Her gün her gece Boğaz’ın iki yakası insanlarla doluyordu: çocuklar, gençler, bebeleri kucaklarında emzikliler, geçkin nineler, Beyoğlu’ndan, Kadıköy’den orospular, çarşafılı, başörtülü, siyah mantolu hanımlar. Yahudiler ve Rumlar ve Ermeniler, saat 18.00’den sonra memur sınıfı, kıyılarda yeni yeni gazinolar, dürbünler, kiralık

dallar 25 kuruşa, iki çocuk bir nine ezildi, yer kavgasında bir ölü, üç yaralı.

Halk vapuru seyretmektedir” (Erbil, 2020c, s.16).

Vapur marksist bir direnişçi olarak aktarılmıştır. “Gecede’nin vapuru, bildiğimiz vapurlardan değildir. Âsi, kayıt dışı, direngen, başkaldıran, köşkleri ve konakları yerle bir eden, en önemlisi de öyküdeki ‘babasız kız çocuğu misali’ ‘kaptansız’ bir vapurdur”(Vatansever, 2019, s.6).

Öykü de tarihi göndermelerle geçmişe de ışık tutulur, toplumdaki sosyal ve ekonomik tabaka eleştirilir:

“Emekçi bir soydan geliyorum, tek lokma haram yemedik, alnım ak, kirli işleri biliyorum, tarih boyunca süregelen haksızlıklara tanığım ve sabrım kalmadı, onlara hizmet etmeden yaşama onurunu taşıyorum...” (Erbil, 2020c, s.26).

Ezilmişlik duygusu, özgüven eksikliği, yetersizlik algısı, aşağılık kompleksi bu öyküde de yaygın görülen psikolojik sorunlardandır. Bireyin düştüğü bu ruh hâlleri ileriki yaşamını da etkileyebilmektedir. Çeşitli nedenlerle yalnızlığa sürüklenen ve ezilmişliğin neticesinde özsaygısını yitiren vapur intihar eder:

“Onlara –insanlara- böyle olmayabilirim de demek istedim, bilirim de demek istedim, onları korkutmak, üzerime düşürmek istedim, kıyıları adam almıyor, beni seyretmeye geliyorlar, donanmayı yendim, bana buyurulan işi yüzgeri ettim, başıma buyruk olduğumu tanıttım, ama tüm bunlarla bir tek kendimi kurtardım, üstün olduğumu gösterdim, üstelik yapıma uymayan, ters, soytarıca davranışlarda bulundum, şimdi de yalnızım işte, yapayalnızım, arkadaşlarımsa bugün de kahır içindeler, yaşamları değişmedi, kurtaramadım onları, şimdi de horlanmış halkı taşıyorlar onlara, bir kendimi başkalaştırdım diyerek başını sulara dövdüren vapura Beylerbeyi kıyılarındaki halk kahkahalarla güldü. Vapurun bu çok gücüne gitti, ben onlar için kendimi ateşe atarken, onlar benimle eğleniyorlar, bu yalnızlığa nasıl dayanacağım diyerek sıçradı ve karşıya Hünkâr sularına attı kendini” (Erbil, 2020c, s.26).

Sevgisizlik bir yandan da hayatı renksizleştirir. Renksiz bir dünyada yaşayan birey, hayattan tat almaz olur ve mutsuzluğa itilir. “Sosyal adaletsizlik duygusu, siyasi baskılar, evde erkeğin otoritesi, dinin sömürüsü, Erbil’in karakterlerini yalnızlaştıran

başlıca sebeplerdir”(Erkan, 2016, s.59). Erbil bu öyküde sembolik bir karakter olan Vapur’u sosyal adaletsizliğin ve ezilmişliği de simgesi yapar.

“Üç Arkadaş ya da Oyun” isimli öykünün kişileri; Gözlüklü, Balerin ve Oyuncu’dur. Bu karakterler nitelik ve mesleklerine göre isimlendirilmiştir. Gözlüklü ve Balerin kadın iken Oyuncu ise erkektir. Anlatıcı da bu üç arkadaşı, sürekli gittikleri bir mekânda yan masadan gözlemlemektedir. Bu üç arkadaşı çok uzun zamandır gözlemleyen anlatıcı aralarına katılmayı istemektedir. Ancak üç arkadaş aralarına kimseyi almamaktadır:

“Kadınlardan biri, iri kemiklidir. Kalın çerçeveli kara gözlükleri vardır. Hiç boyanmaz. Dudakları -en önem-li yeri dudaklarıdır onun- sapsarıdır. Karşı karşıya geçtiler mi salt dudaklarına bakarlar onun. ...Ötekilerinden biri otuzlarında bir oyuncudur, beriki çıtı pıtı bir dişi. Çıtı pıtı dişi balerindir. Onun ve gözlüklünün yaşlarını kestiremiyorum bir türlü” (Erbil, 2020d, s.87).

Öykü anlatıcısı bu kişiler hakkında analiz ve çıkarımlarda da bulunur:

“Gerçekte hiçbir savı, umduğu, güveni kalmamış ama, sanki bunlara sahipmişçesine buluşan, konuşan, birbirlerini kandırmaya girişen, ama birbirlerini kandıramayacaklarını da bilen üç kişi. Bence onları tutan, umutlu, savlı günlerinin anısıdır” (Erbil, 2020d, s.87).

Anlatıcı gözlemlediği üç arkadaşın birbirleriyle olan ilişkileri hakkında da bazı bilgiler verir. İlk izlenimlerinden üç arkadaşın oldukça sıkı ve iyi bir arkadaşlıkları olduğu çıkarımı yapılsa da öykünün ilerleyen kısımlarında bunun böyle olmadığı, aralarında güç ve iktidar ilişkisinin egemen olduğu görülür:

“Kimse kimsede günecek bi nen bulamazdı. Ola ki onlar için günecek bi erdem VAR değildi. Ama işte gene de iki iki bir olup üçüncüyü ezmeye, küçük düşürmeye uğraşıyorlar, üstelik o küçük düşer düşmez, birbirlerinden öğreniyorlar, ötekine karşı dayanılmaz bir sevi tutkusuna düşüyorlardı. Bence en kötüsü, ama en kötüsü, aralarına kimseyi sokmamalarıydı. Yoksa ben hemen oracıkta yanı başlarındaydım. Yıllar yılı masalarının bitişiğinde seyreliyordum onları, ayırımız gayrımız mı vardı? Beni bile almıyorlardı içlerine” (Erbil, 2020d, s.88).

Öykünün birçok yerinde anlatıcının da şiddetli yalnızlığı söz konusu edilir. Anlatıcı yanı başında yıllardır gözlemlediği bu üç arkadaşın arasında yer almak için büyük bir sabır göstermektedir.

Oturdukları dükkânda yaşanan bir olay sonucunda anlatıcı ve Balerin göz göze gelir. Yaşanan anlık bu bakışın ardından balerin, dostlarının dışında bir yabancıyla göz göze gelmenin pişmanlığını ve öfkesini duyar:

Geçtan’a göre; baskı mekanizması anksiyete yaratma niteliği gösteren ruhsal etkinlik ya da süreçlerin, kişinin istemi dışında bilinçaltına itilmesini ya da bilinç düzeyine çıkmalarının önlemesini sağlar. Ancak baskı, bir dürtünün düşünce ögesinin bilinç düzeyine çıkmasını engellese de o düşünceyle ilintili duygusal enerjiyi ortadan kaldıramaz (Geçtan, 2017, s.48).

Bu öyküde arkadaşları tarafından kendisine uygulanan baskının bir anlığına da olsa yok olmasına rağmen baskının gücünü gösteren duygusal enerji yok olmaz yine kendini hissettirir.

Öte yandan söz konusu bakış bile anlatıcının hoşuna gider. O, içinde bulunduğu yalnızlık, yok sayılma ve fark edilmeme durumdan kurtulmuş olur:

“Beni de düşünecek artık beni de, beni bi düşünen de olacak hem de ne tehlikeler ortasında. Kim bilir bundan böyle onlardan kaçırabildiği vakitlerde benle de bakışacak. Bakışacağız!” (Erbil, 2020d, s.90).

2.1.5. Erkeğin Ötekisi Kadın ve Varoluş Sancıları

Varoluşçuluk birçok düşünür tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Söz konusu tanımların ortak noktası ise bireye odaklanmalarıdır. Varoluş açısından birey toplumda kendi kararları ve eylemleri ile varoluşunu kanıtlar. Sartre’a göre, varoluşçuluğun ilk işi her insanı kendi varlığına kavuşturmak varlığının sorumluluğunu omuzuna yüklemektir (Sartre, 2019, s.40). Başlangıçta felsefi bir düşünce olan varoluşçuluk, çeşitli sanat dallarında var olma ve kendi olma problemine odaklanan bir duruşa evrilmiştir.

Varoluşçuluk, yaşadığı çağa yabancılaşan, var olduğu toplumda kendini yalnız ve mutsuz hisseden insanın sorgulamalarından doğarak insan varlığını ele alan bir felsefi akımdır. “Varoluşçu filozofların temel amaçlarından birinin, felsefe ile sanat/edebiyat arasındaki uçurumu veya kopukluğu ortadan kaldırmak ve bazı

noktalarda birbirine yakın bu iki alanı barıştırmak olduğu söylenir” (Çetişli, 2014, s.159).

Leyla Erbil’in öykülerinde varoluşçuluk bağlamında toplumsal eşitsizlik, kadının toplumdaki yeri ve kadınlık bilinci gibi konulara da yer vermiştir. Bu konularla yaşadığı döneme ayna tutmuştur. Erbil, kadının toplumda maruz kaldığı cinsiyet ayrımcılığının neden olduğu olumsuzluklara “Ayna” ve onun devamı olan “Bunak” adlı öykülerinde erkek evlat sevgisi vurgusuyla yer vermiştir:

“...zavallı yavrum benim... zaten o da oğlumun doğumuyla karartmıştır dünyasını, Diyarbakır’ın buzlu alacakaranlığında ters gelerek doğmuştur dünyaya... oğlumdan sonraysa eriyip solmaya başladı kızım... ‘hep ona hep ona’ diyordu, onu seviyorsunuz hep, ona alıyorsunuz, onu gezdiriyorsunuz, o ağlayınca üzülüyor, ben konuşunca kes sesini diyorsunuz” (Erbil, 2020b, s.74-75).

Anne oğlan çocuk dünyaya getirdiğinde kocası tarafından altın alyansla ödüllendirilir:

“...uğurluydu zaten yavrum. Paşa ilk hediyesini, o altın alyansı bu oğlanı verene dek almamıştı bana.

(...)

Ağzı sivri, çene köşelidir, dişleri ama pek güzeldir, gülmeden güzelleşmezdi paşa. Oğlum doğana dek de güldüğü görülmemiştir pek, sert bir askerdî” (Erbil, 2020b, s.81-82).

Yazar, öykülerinde ataerkil toplumda kadının yaşadığı ayrımcılığa toplumda kadın kimliğine dair negatif yaklaşımları eleştirerek yaklaşmıştır. Erbil’in karşı çıktığı tutumların başında kadının kamusal alandan soyutlanması, tecrit edilmesi, özel bir alana hapsedilmesi, kadının savunmasız bırakılması gelir. Kamusal alandan uzak tutulan kadın ekonomik olarak da erkeğe bağımlı bırakılır. Toplumda ekonomik, sosyal ve birçok alanda erkekten sonra gelen kadın dışta kalan canlı, erkeğin ötekisi olarak gösterilir.

“Tanrı” öyküsünde Zarife Eyigıcıklar, kocası Şuayip Eyigıcıklar tarafından terkedilmiş bir kadındır. Kocas, Almanya’ya işçi olarak gitmiş ve orada bir müddet kaldıktan sonra karısından ayrılmak istemiştir. Zarife ise kocasının bu isteğini kabul etmeyerek kocasının peşinden Almanya’ya gitmiştir ve orada akıl hastanesine yatırılmıştır. Yatırıldığı akıl hastanesinde bir din sömürücüsünün eline düşmüştür.

Sonuçta Zarife Eyigıcıklar, çocuklarına bakamadığı için çaresiz Türk konsolosluğuna mektup yazarak açık gönüllülükle yardım istemiştir:

“Türk Konsolosluğuna

Ben Zarife Eyigıcıklar. Ben Zarife Eyigıcıklar beş yıldır Alamanya’da çalışıyor olan kocam Şuayip Eyigıcıklar, ben burada dört çocuğumla yalnızım. Gitti gideli beş kuruş göndermedi, çocuklarım adam olsun gider gitmez sizi yanıma aldıracağım ve bakacam diyerek. Ben kendim el kapılarında çalışıp çocuklarıma bakarımsa da, bugün beşinci aydır ve ayın ikinci günü bacağım kırık olarak attılar beni. Mutfak dolaplarını temizliyordum beyin. Sandalyenin bacağı kırılmış. Çok hastayım, bize bakacak Tanrımdan başka bir kul yok. Konu komşu bir çorba getirirse yerim çocuklarla. Onun için kocamı bul yavrularıma baksın. Bundan altı ay oluyor, bir mektup aldım, beni boşamak istiyor, o beni kaçırarak evlendik, ben ondan boşanmam, istediğini yapsın bana da koca olmasın, ben ayrılmam azıcık dirilsem bir göz gecekondumu satar gelirim. O yüze duramaz. Sen istersen herkesi bilirmişin dediler onun için” (Erbil, 2020c, s.61).

Zarife’nin tek isteği kocasını Şuayip’i bulmak ve geri getirmektir. İçinde bulunduğu durumla da nasıl baş edeceğini bilememektedir. Kocasının geri dönüşü onun için tek çözümdür. Yazar, burada kadının böylesi bir durumda dahi aldatılmanın ve terk edilmenin onursal mücadelesini vermeyişini de eleştirir. Yazara göre toplum aldatma ve terk etmeyi erkek için hoş görürken kadında bu durum namus olayına neden olur. Zarife de aldatılmaya bile rıza göstermeye hazırdır. Yazar kadının eğitimsizliğine dikkat çekecek şekilde konuşma üslûbuna yer vermiştir:

Leyla Erbil’in “Tanrı” öyküsü için seçtiği isimlendirme bir gönderme içermektedir. Öykü merkezi kişisi Zarife’nin kültür ve eğitimi düzeyi maruz kaldığı cinsiyet eşitsizliğini ortaya koyar. Zarife yaşadığı tüm olumsuzlukları Tanrı’nın sınaması olarak görüp kötü yazgısına sığınarak kabullenir. İçselleştirdiği bu durum onun akıl hastanesinde tanıştığı dini ve milli değerler sömürücüsü Necdet Ulutürk tarafından cinse açıdan sömürülmesine de neden olur. Öte yandan Necdet Ulutürk, Zarife için insanüstü bir varlıktır:

“Bu Necdet: Türk işçisi İslamının sıkıntılarına ve tanrının onlara verdiği deneme cezalarından –Motoren Werke Mannheim, Hoecht, Volkswagen- olmak üzere yad ellere gönderilen ve rızkını oradan

çıkarmaya denenen müslümanların, şüphesiz ki önce tanrım sonra adaletli hükümetimiz tarafından, ‘dini yayma ve unutturmama ve Türk vicdan ve bilgilerini koruma’ üzere gönderilmiş bir bey idi.

(...)

Necdet Bey ki (ikimiz arasında kalsın - tanrıya yakınlık bakımından konsolosbaşımızdan kat be kat yukardadır, halkın arasına karıştığına bakma, bunun böyle olduğu burada çalışan işçiler arasında da dile gelmişti...” (Erbil, 2020c, s.68-69).

Öyküde kadın kocası tarafından terk edilmiş ve sevgiden mahrum bırakılmıştır. Sosyal yaşamdan da mahrum bırakıldığı için farklı amaçları olan insanların ayırımına varamamaktadır. Öykü de Necdet karakteri din olgusunu kullanarak kadına yaklaşmaya çalışmaktadır. Zarife, Necdet’i kutsal bir varlık olarak görür:

Zarife Necdet’i ulvi bir babaya benzetir. İşledikleri günahı da yazgı olarak niteler. Bir din adamının yalan söylemeyeceğini söyler (Erbil, 2020c, s.72-73).

“Biz İki Sosyalist Erkek Eleştirmen” adlı öyküde toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin yazın dünyasına yansımaları anlatılır. Yazar bu öyküde, toplumda kadına bakılan ataerkil zihniyeti yansıtmaya çalışır. Öykü bir kadının yazar olma çabasını, yazın dünyasındaki eleştiri camiasını, egemenlik konularını ele alır. Yazarın bu öyküdeki sözcüsü Türkan Seymen karakteridir. Türkan ve erkek eleştirmen arasında geçen diyalog parçalarında Türkan karakterinin öyküde söyledikleri yazarın görüşleri ile ilgili ipuçları vermektedir:

“Eleştirinin üzerinde hiçbir denetim olmayışından yararlandığınızı söylüyorum size... Sözlerimi benim sanacak kadar bilimsel görüşün uzağındasınız da nasıl olup sosyalist eleştirmen diye çıkıyorsunuz piyasaya?

Hanımefendi o kadar biliyorsanız kendiniz başlasanız ya eleştiriye! Ne duruyorsunuz? Başlatmazsınız ki! Denemedim değil, işe önce sizlerden başlamak gerekti; suyun başını da siz tutmuşsunuz. Sizleri darıltacak yazıları en ilericiler bile yayınlamıyor. Kişisel deyiveriyorlar işlerine gelmeyince. Sizin kişisel görüşlerinizi de eleştiri diye yutturuyorlar! Biliyorsunuz gazeteler sizin ve sizin gibi düşünenlerin ellerinde. Tezgâhı kurmuşsunuz bir kere, tıkr tıkr işliyor, alan memnun satan memnun, egemen güçlerin edebiyat alanındaki adamları sizlersiniz!” (Erbil, 2020b, s.38).

Yazar bu parçada nitelikten yoksun erkek eleştirmenlerin yanı sıra düzen eleştirisi de yapar. Öyküde Türkan Seymen'in söylemleri bir açıdan varoluşsal bir başkaldırıdır. Öyküde kadınların egemenliklerin dayatmalarına uygun davranmadıkları zaman, dışlandıkları da gösterilmek istenir: "Güç, büyük bir kişi olma, zenginlik, bilgi, zafer, kabalık, zulüm, şiddet gibi eylemler; bunların karşıtları kadınsı olanlardır"(Adler, 2018, s.34).

Kadın toplumun egemenliğine uyararak kendi özünün dışında farklı davranmaya mecbur bırakılır. Bu durum birçok varoluşsal problemleri de beraberinde getirir.

Yazarın öyküde sergilediği diğer bir durum da kadının sosyalist aydın çevrede de olsa bir obje olarak görülmesidir:

"- Kardeşim bu miniler deli ediyor adamı, diye sürdürdü gülmesini Tacettin masanın başında, fitil gibiydi gene, bu kadın da böyle minisini giyiyor ki, ne yana baksan iki bacağının arasını görüyorsun. Ben de eteklerini örtüyordum. Ha ha hah!

- Amma da kırmızı bir kadın, dedim ben de gülerken tabii, kırmızı bir körük!" (Erbil, 2020b, s.34).

"Biz İki Sosyalist Erkek Eleştirmen" öyküsünde sosyalist söylemli bireylerin riyakârlıklarının eleştirisi yapılır:

"Haa, vardır hepsinde bir şeyler, vardır ama onu biz istersek çıkarırız meydana! Dayanırsın üst üste birkaç yazı, kırk kere söylersen olur derler bilirsin, ha ha ha! Karşı çıkan olursa verirsin bir iki gözdağı, azarlarsın. Neden korkacakmışım be! Gazeteler bizim elimizde, ne yapabilirler sana, yaz gitsin!.. Hiçbir şey yapamazlar, ne yani yalan söylüyorlar diye kapı kapı dolaşacaklar mı? Yüzlerine bile bakan olmaz! Denemesi bedava! Para geliyor patrona para! Sermaye öyle haindir ki, sermaye bu be! Düdüğün çalarken üfleyeceksin. Bizim yazılar para getiriyor şimdi adamlara anladın mı! Beyin yıkama makinesiyizdir biz" (Erbil, 2020b, s.35).

Öyküde iki eleştirmenin kendi çıkarları uğruna yalan söyleyip riyakâr ve uygun olmayan davranışları okuyucuya gösterilir. Bir yazarın ve eserin niteliğinin önemli görülmeyip amaçlarına hizmet edenlerin yazar sıfatına eriştirilmesi eleştirilir. Tacettin'in konuşma yapmak için davet edildiği yer de Moskova'dır.

Erbil de yaşamın boyunca sadece *Gecede* öykü kitabıyla 1968 yılında Sait Faik Öykü ödülüne katılmış ve ödül kazanamamıştır. Yarışma jürisi kitabını ödüle layık

görmemiştir. Yazar bu olaydan sonra hiçbir eser yarışmasına katılmama kararı almış ve yaşamı boyunca da bu kararına bağlı kalmıştır. Bu olaydan sonra eleştiri dünyasını sorgulamaya başlayan Erbil, düşüncelerini *Eski Sevgili* adlı öykü kitabının “Biz İki Sosyalist Erkek Eleştirmen” öyküsünde dile getirmiştir.

“Öyküsüz” isimli öyküde de başkarakter bir kadındır. Bu öykü Leyla Erbil’in toplumda kadın algısına dair görüşlerinin toplandığı bir metindir. Öyküde öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yer verilir. Öykü başkışisi kadın karakter, Rüstem’e âşıktır. Rüstem’in de kendisini sevmesi için elinden geleni yapar; ancak Rüstem onu önemsemez. Toplumun ona verdiği imtiyazlardan sonuna kadar faydalanan Rüstem en güzel şeyleri yer, en güzel yerlere gider, bütün önceliklere sahiptir:

“İlkokuldan bu yana gelir Rüstem. Kurulur, L’opéra de Paris’de Backhaus’u dinler. Ben dinleyemem, ben Rüstem’in öyküsü iken, tutar günü beslerim Rüstem’e.

...Rüstem yan gelir, kırmızı perdeler onu mutlu kılmak için, ışıksaçlar, piyano onu mutlu kılmak için, Rüstem beğensin, mutlansın, seveleri çoğalsın diye...” (Erbil, 2020d, s.29).

Kadın ise sürekli ikinci plandadır ve bu durumun düzeleceğine dair sürekli umut besler, beklentilerini diri tutar. Ödün vererek fedakârlık yapar, yapıcı davranışlar sergiler:

“Kalkıp arıyorum gecenin içinde. Hotel de Monde’un bitişiği dedi. Gideceğim Backhaus’ları dinlemek... Gideceğim gideceğim... Sevişler donatacağım, allı sevişler, morlu sevişler. Sevgileri yaratmak gerek, yaratıp değerlendirmek de gerek. ‘Sen misin?’ diye soracaktır ummazlıkla, içinden, ‘Sonunda geldi’ diyecek... Açım, çıplağım demem, bi üşümlük ‘canım’ kaldı, Backhaus’u dinleyemedim demem. Alt yanı bi seviyorum demek. Kurumlanır, pır pır atar kötü yüreği” (Erbil, 2020d, s.30).

Kadının bütün ödünlerine rağmen erkek, ona seni seviyorum kelimesini bile çok görür. Rüstem alışmıştır, düzenin değişmeksizin böyle devam edeceğine inanır. Kadın dayanamaz ve sonunda Rüstem’i vurur:

“böyle gidecek sanırdı!

Gün sarıya sararken tuttum vurdum onu na şuracağından akıttım. Akıllı, gözetken, bekleyen, alan, buz çözen Rüstem. Mavi denizleri, parlak balıklı gökleri, gelincikleri, benleri sevmeyen, hor gören

Rüstem, na şurasından akıttım. donmaya koyuldum yeniden, buzullanmaya yeniden. İlkokul arkadaşım, öyküsüz Rüstem, ola ki severdim de” (Erbil, 2020d, s.31).

Yazar bu öyküde adeta ataerkil düzen içinde kadının yaşadığı acının, umut çığlıklarının resmini çizmeye çalışır. Kadının yaşama tutunmaya çalışırken dayanamayıp Rüstem’i vurması kendi iç dünyasında bir eşitlik sağlamasıdır. Erkeklerle aynı hakları paylaşamadığı için karakter Rüstem’i vurarak içsel bir adalete ulaşır.

Çoğunlukla eserlerinde kadının toplumda gördüğü eşitsizliğe değinen Erbil, “Sarhoş Yaşantılar” öyküsünde, erkek karakter B’nin varoluş sancılarına yer verir:

“A ile B’nin durumunu tartışsak gene de B üstün kalmış geliyor insana gerçi kızla kendisi arasında savaşta küçük kalmış görüyorsa da sokaklara sokakların evlerindeki çevre kişilerine karşı savunmasını yapmış kişiliğini oturtmuştu o sırada mı yoksa daha önce daha sonra mı bu kişiliği kendisine de inandırmıştı evet en çok eksiklik duyduğu vakitlerden başlayarak birtakım KENDİ KENDİNİ YARATAN BAHANELER’le kendisini ama altında bi tane daha KENDİ kalmadan son kendini de kandırdığını kişiliğindeki yenik yırtık yerleri o bahanelerle hemen örüverdiğini onardığını kişiliğini tazelediğini ve bu örgülü dokulu YENİ DÖKÜM KİŞİLİK’le çevreyi olduğunca kendisini de inandırdığı gerçektir” (Erbil, 2020d, s.38).

Öykü anlatıcısı, “B’nin her durumda da kişilik tutumunca A’nın üstünde olduğunu söyler.

(...)

A’yı önce getirmek ardından kaçırmak için kurduğu oyunda onun kişiliğini de düşünmüş kızı büsbütün karamsarlığa değmezlik hiçlik duyumlarına acil bi mutsuzluğa kısaca çökkünlüğe atmamak için İKİSİ ARASINDAKİ ROLDEN küçük düşmeyi kendine alıp büyüklüğü kıza bıraktığı savlanabilir” (Erbil, 2020d, s.38-40).

Yazarın feminist tutumu sığ bir erkek düşmanlığından ibaret değildir. Aksine yazarın toplumda adalet ve eşitlik kavramlarına olan ihtiyacı göstermektedir. Anlatıcının burada B’yi A’dan üstün tutmasının nedeni, B’nin niyetinin açık, davranışlarının tutarlı olmasıdır.

1950 kuşağı öykücülerinin belirgin özelliklerinden birisi de varoluşçuluk felsefesinin etkisinde olmalarıdır. Yabancılaşma, hiçlik, karamsarlık durumları bu kuşağın eserlerinde belirgin olarak hissedilir.

“Bilinçli Eğinim I” adlı öyküde karakter vaktinde gemiye yetişmemek için kasıtlı olarak hırsızlık yapar. Bir don çalan karakter bir süre karakolda tutulur. Çalınan nesnenin don olarak seçilmesi yaşamın hiçliğine, saçmalığına dikkat çekmeye dönüktür. Öykünün adında da yer aldığı gibi bu don hırsızlığı, bilinçli bir eğinim sonucunda gerçekleşmektedir. Hayatın tekdüzeliğine karşın hayatta söz sahibi olmak isteyen pasif bir edilgen, yaptığı don hırsızlığıyla etken konuma geçmektedir.

Varoluşsal sancılar çeken karakter, karakolun bahçesinde insanları izlerken hayatın tekdüze gidişi içinde fark edilmeyişine itiraz eder:

“Kimse başını kaldırıp yukarı bakmayı akıl etmiyordu. Sanki salt bulundukları düzeydi yaşamaklar; budalaca budalaca akıp gidiyorlardı, haberleri bile yoktu benden” (Erbil, 2020d, s.14-15).

Hayatı sorgulayan bireyler, programlanmış gibi süre giden bir hayatın içinde kendilerini topluma, toplumun onlara sunduğu kimliğe yabancı hissederler. Yabancılaşma, yalnızlık duygusunu, yalnızlık duygusu da ben ve ötekiler ayrımını doğurur.

Sartre’e; İnsan, var olduktan sonra kendi kavradığı gibidir, varlaşmaya doğru yaptığı bu atılımdan sonra olmak istediği gibidir. Kendini nasıl yaparsa öyledir yani. Varoluşçuluğun baş ilkesi de budur işte (Sartre, 2019, s.39). Varlaşmaya doğru istediği atılımı yapamayan insanlar varoluş sancısı çekenlerdir. Karakter hayatında eksik bir şey gibi gördüğü donu çalar:

“Basma bir deniz donuydu. Çok ucuz bi don. Bi kasketli, kara gözlüklüydü adam... dedi, ‘Yabancı mısınız?’ falan... ‘Oui Oui’... Mora saman beyazıyla sarılmış, portakal renkli, Afrika sıcak bir don. Görür görmez benim olsun dilemişim. Dilemiş miydim? İlk kez, en ilk kez ola ki, bi neni benim olsunlarla... Bilinmez, o güne değin beni çekip çıkaran yaşamaların içinden böylesi bir eksiklikti, bu eksiklik bi sevi, bu sevi bi deniz doncuğuydu. Dokunmazca almıştım elime bi süre bakakalmıştım, sonra tıkıvermişim çantama” (Erbil, 2020d, s.11).

Gemiye yetişemezse yaşamın akışında değişiklik yaratacağını düşünen karaktere, karakolda polisler belli bir miktar parayla bu işten sıyrabileceğini söyler. Gemiye saatinde tekrar yetişen karakter, yaptığı bu eylemle hayatın akışında istediği ölçüde bir değişiklik yapamaz.

Leyla Erbil'in de etkisinde olduğu varoluşçuluk düşüncesi bireyi merkeze alır. Erbil, varoluşçuluk düşüncesi ile Freud'un psikanaliz yaklaşımı ve marksist ideolojiyi aynı potada eritir. Bir yandan sistem ve düzen eleştirisi yaparken öte yandan bireyin iç dünyasına, sancılara odaklanmaktadır.

“Bilinçli Eğinim I” ve “Bilinçli Eğinim II” birbirinin devamı olan öykülerdir. Her iki öykünün de merkezi kişisi toplumun buyurgan baskısından bıkarak tepkilerini ortaya koymak istemektedir. İlk öyküde karakter don hırsızlığı ile tepkisini ortaya koyarken ikinci öyküde karakter intihar eder:

“Bilinçli Eğinim II” adlı öyküde merkezi kişinin iç sesi “Bilinçli Eğinim I” adlı öyküye göre daha baskındır. Öykü karakteri, sıradanlaşmak istemez. Öyküde toplumu, karakterin anne ve babası simgeler. Anne ve babası, kızlarının farklı kişilik özelliklerini görmeyerek bir akrabaları veya komşularının kızları örnek gösterilerek kendisinden beklenen role uygun davranışlar sergilemesini istemektedir:

“Oysa bakın, özellikle anneme bakın, beni bi an önce boğmakta ne denli ivedilikle çabalıyo. Belma’lar denli bi kızı olamayışının, yaşamalardan çekip çıkarılmasının günüsü, bana olan yenişemezliği nasıl ıfık çığılığından keskin ürpertilerle dolanıyo boynuma...”(Erbil, 2020d, s.24-25).

“Günlük yaşamda olağan nitelikteki bazı engellemeler ve çatışmalar bazen kişiye aşılamaz görünmekte ve böyle bir kişi, içinde bulunduğu durumlara uyum sağlama çabalarında sağlıksız yollara başvurabilmektedir” (Geçtan, 2017, s.14). Ailenin bu tutumu kızlarında onarılması zor yaralar açar. Kızları, toplumda varlığını göstermek için Belmalar gibi olmak zorunda bırakılır. Tüm baskılar kızlarını sonuçta intihara sürükler.

Karakter, anne ve babasının mezarlarından getirdiğı toprağı fesleğen ve ıtır eker. Onları sulayarak varlıklarını bir nebzedede olsa devam ettirmeye çalışır. İçsel bir hesaplaşma içinde olduğı anne ve babasını, ölümüne tanık yaparak hesaplaşmasını tamamlamak ister:

“Ben kendi istemimle durdum songuya. Dilesem kaçabilirdim, ölmemi ölümün gelişine bırakabilirdim biliyorsunuz ama istemedim, kendi yönetimime aldım ölümü... Bağlı olmalardan sıkılmışım anlamıyor musunuz, annemle babamı dikip, ekip, sulamakla da başka bi biçimle yeniden yaşamaya başlamalarını sağlamış değil miyim?

(...)

Annemin uzantısıyla ve bilinçli bir eğinimle kurduğum ölüm...” (Erbil, 2020d, s.24-27) diyen karakterin intihar eylemi aile ve toplumun dayatmalarına bireysel bir başkaldırıdır.

“Toplumsal değerler ve aile değerleri sorumluluk sahibi olmayı sürekli yüceltirken, o anne ve babasının yaşamlarını ıtır ve fesleğen olarak sürdürmelerini sağlayarak sorumluluk sahibi olduğunu göstermiş olur. Onlara yaşarken sürekli baskı altında tutarak boğdukları kızlarını gerçekten boğma imkânı veren anlatıcı, boynunda annesinin çıldırmış keskinliğini duyarak bilinçli bir eğinim ile kurduğu ölüme gider. Ölmüş olsalar bile anne ve babasının ona yönelik ezici, suçlayıcı ve kısıtlayıcı davranışları, bu intiharın gerçek nedenidir” (Dirlikyapan, 2017; Aktaran Yalçın, 2019, s.47-48).

Leyla Erbil’in *Eski Sevgili* kitabında geçen “Clinton Gadson” adlı öykü, yazarın etkisinde kaldığını söylediği Samuel Beckett’in *Godo’yu Beklerken* adlı tiyatro oyunuyla benzerlik gösterir. Elmas Şahin, “Godo’yu Beklerken ve Clinton Gadson” adlı makalesinde ilk eserin absürt bir oyun; ikincisi modern edebiyatta geleneksel formları yıkan kısa, absürt bir öykü olduğunu söyler. Şahin’e göre; her iki eserde saçma ve anlamsız konuşmalar, hiçbir çözüme ulaşamayan sonsuz bekleyiş ve sorgulayışlar hâkimdir (Şahin, 2018, s.1713).

Erbil, 1960 yılında yayınladığı *Hallaç* isimli öykü kitabının başına Samuel Beckett’in “nothing is more real than nothing” (hiçbir şey hiçlikten gerçek değildir) cümlesini alır.

“Clinton Godson” öyküsündeki saçmalık ve yaşamın anlamsızlığı varoluşsal sorgulamalara işarettir. Benliğin varoluşu düşünebilme yetisine bağlıdır. Bireyin yaşamın anlamsızlığı değerlendirmesine ulaşabilmesi, düşünme eyleminin gerçekleştiğini gösterir. Karakterin absürt ifade ve davranışları, varoluşsal sorgulamaların sancıları sonucudur.

“Gecede” öyküsünde Semra hayata ayak uyduramayan ve yaşamını sorgulayan bir karakterdir. Benimsediği ideoloji ile arkadaşlarını ve annesini sorgulayan Semra, kendini yalnız ve yetersiz hisseder:

“Bu insanlarla ne işim var benim, sever miyim, onları, neden hep kendini suçlu sananların arasında oldum, kötülerin? İyiler var mı? Neden kötü bir düzenin suçunu kendimin yapmaya uğraştım, neden? Kendine kıyan bir başkaldırma. Kendini kötüleyen, başkaldırmadığım

nenlerin yerine yenilerini koyabilmeliydim, bir değer yeniden başlanası ‘dünyanın tüm yazarları birleşin’ denli, her çeşit başlamak için çok geç, yıldı mı? Yalnızlık, ne cesaret! Bile bile, köksüz, şimdisiz, kimselerle buluşmayı kabul etmeden; intihardan başka ne kalır avunmak istemeyene?” (Erbil, 2020c, s.89).

Semra burada kendi ruhunda açılan çatlakların acısını duyar. Varoluşçulukta tek gerçek bireyin kendisidir, varoluşudur. Birey yaşamda verdiği mücadelenin gerçekliğine inanıp kendi özüne uygun olduğuna ikna olunca kendilik bilincine varır. Varoluşçuluğun temelinde bireyin yaşamda etken konumda olması ve kendi özünü özgürce ortaya koyarak ötekileşmeden yaşama dâhil olması yatar.

“Bu insanlarla ne işim var benim... neden hep kendini suçlu sananların arasında oldum, kötülerin?.. neden kötü bir düzenin suçunu kendimin yapmaya uğraştım...” (Erbil, 2020c, s.89) diyen Semra, yaşamı için verdiği mücadelenin kendi özüne uygun olduğuna kâni değildir. O, yaşamda kendi varoluşunu ortaya koyabileceğine, gerçekleştirebileceğine inanmamaktadır. Bu huzursuzluk sonuçta onda sorgulamalara dönüşür.

“Uğraşsız” isimli öyküde kadın-erkek ilişkisini ele alınır. Öykü merkezi kişisi duygusal olarak bağlı olmadığı bir erkekle arkadaşır. Öte yandan erkek karakter, onu büsbütün dişil özellikleriyle görmektedir. Kadının istekleri, beklentileri erkeğin umurunda değildir. Kadın da bunun farkındadır:

“Bu, çok karı görmüş, yapmacıklı, içinden koşullu adamı sevmiyorum. Onun, ağacı, kediye, denizi sevmesi benim yüzümden. Bu maviliğin, bu pırıl pırıl sarıların içinde hangi kadın olursa, onun yüzünden tüm nenleri sevmeye razıdır” (Erbil, 2020d, s.107).

Yaşamından ve yaradılışından memnun olmayan anlatıcı kendi dünyasını, iç sesiyle okuyucuya verir. Yaşadığı anda bile sorgulamalar içindedir:

“Suya dalıp çıkıyo, beş dakikada kuruyuveriyorum. Şu kayacığın üstünde, otu önüne yığılı sığa gibiyim. Keyifli keyifli. Vız geliyor her şey. Yirmi beş yılın yuvarlanması, sabahlara dek okumalar, ilk öpüşmeler, umutlar, özentiler, içinden çıkamadığım insanlar, haksızlıklara diş bilemeler, çekip gitme özlemleri, adamın birini sevivermek, ölüm... Her nen kalakaldı işte, her nen kalakaldı. Gitgide daha da kötölüyo mu, kötölesin” (Erbil, 2020d, s.107).

Kadın mutsuzdur ve mutsuzluğu kayıtsızlığa dönüşmüştür. “Osmanoğlu” ifadesi de yazarın toplumdaki ataerkil düzene bir eleştirisidir:

“Denize, daha ötelere, bulutlara bakıyo. İstemiyö öyle yakın olmaları, arkadaş olmaları bir kadınla, belli... Erkekliğine yediremiyor belki de. Haklı da Osmanoğlu bu, Osmanoğlu Cemal Bey” (Erbil, 2020d, s.108).

Kadın, yirmi beş yıllık yaşamından hemen hiç mutlu olamamıştır:

“Anamı düşünüyorum.

-Bu hayat böyle yürümez, der; kendini derle topla, âlemin nazarını düşün.

-Bu hayat böyle geçer, böyle geçmeli! derim içimden ya, gene de uydururum bi iki nen. Ama gayrı yalanlar, kaytarmalar kurmak hoşuma gitmiyor, sevmiyorum, üşeniyorum” (Erbil, 2020d, s.108).

Annesi toplumun da bakış açısını yansıtmaktadır. Karakter, bunalımlı ruh hâli sonucunda varoluşsal sorgulamalar yapar. Kendi eylemlerinin toplum tarafından hoş karşılanmadığını düşünür.

Erbil’in eserlerinde karakterlerin çoğu zaman kaçışa sığındığını da görmekteyiz. Kaçış, bireyin kendi seçimleriyle belirleyemediği yaşamına kendi seçimiyle yön verme çabasıdır. Genellikle gitme eyleminin özgürlüğüne sığınmasıdır. Ancak bu kararın gerekçesi genellikle olumsuz durumlardan kaçma isteğidir. Toplumla yaşadığı çatışmalarda çözümsüz kalan birey kaçıışı tercih eder. Toplumun dayattığı yaşam tarzından kaçarak benlik bilincine varmak için de tüm bireyler kaçışa sığınabilir.

Leyla Erbil’in eserlerinde de kaçış durumlarına yer verilmektedir. Karakterlerin kaçıışı genellikle içseldir. Karakterlerin bu edilgen tutumları ve mağlup hâlleri herkesten ve her şeyden kaçışa dönüşür.

Üç Başlı Ejderha novellasında ana karakter Leyla Ünver, oğlunun Maraş Katliam’ında öldürülmesinden sonra topluma sırt dönerek kaçıışı seçmiştir:

“Küçüğüm derdim oğluma,, yok oğlum değil,, genç dostumu anlatacaktım sana,, onu mu,, beni mi,, şu şeytan çarpmış şu yamuk kenti mi,, koynumda gezdirdiğim gazete varağını mı,, hayatı mı,, tümü de bağımlı birbirine ve akşamüzerleri gelir oturur yüreğine,, tam insanlar işten çıkarken,, yurdum derdi oğlum,, ne yurdu kimin yurdu,, sana ne demezdim,, gitmedim mezarına,, küçüğümün,, aklımda toprak kalmamalı,, öyle tel kafesler ardında gördüğüm son resim,, masumiyetin umutlu gülümsemesi,, karanlıkta mavileşen gözleri,, babasını andıran ince yüzü,, çökmüş avurtlarıyla,, kaşları

sarı saçlarıyla bir renkteydi,,, üstüne yürürlerdi koca panzerlerin,,,
oğlumla birlikte,,, genç dostum,,, helecan,,, ben sağ kaldım sonunda,,,
çekildim artık inime,,, pencerelerini örümcek ağıyla örttüğüm,,,
unuttum yaşıma da,,,” (Erbil, 2019, s.7).

Gözü önünde öldürülen evladının acısını taşıyan Leyla Ünver, oğlunun mezarına dahi gidememiştir. Acısına karşı kaçışa sığınan Leyla Ünver oğlunun ölmesine sebep olarak toplumu görür ve bu nedenle kendini çevreden tamamen soyutlar. Sığınağına çekilerek yalnızlığı seçen anne, insanlarla iletişimini pencere ile sembolize eder. Örümcek ağda iletişimsizliğin ve kopukluğun simgesi olur. Leyla Ünver oğlunun bir arkadaşının dışında tüm insanlardan kaçır. Bu kaçış onun hüznünü derinleştirerek daha da yalnızlaşmasına neden olur. Koynunda gezdirdiği gazete varağı ise acısını devamlı kılar.

Yazarın eserlerindeki merkezi kişiler varoluşsal farkındalık sahibi pasif direnişçilerdir. Pasif direniş, yazarın kapitalist sistem, kadın erkek eşitsizliği eleştirisi yaptığı öykülerinde de mevcuttur.

2.2.Leyla Erbil'in Romanlarının Psikanalitik Açidan İncelenmesi

2.2.1.Cinsellik

İdden kaynağını alan en güçlü içgüdülerden olan cinsellik, insan yaşamında yalın bir biçimde yaşanmayarak süperegounun engellemesine uğrar ve toplum yaşamına göre dizginlenir. Farklı toplum yapıları cinselliğe farklı anlamlar yükleyerek tabuya dönüşmesine neden olur. Özellikle geleneksel toplumlar, kadının yaşayacağı ilk cinsel deneyimi evlilikle başlatmaktan taraftır. Kadınlar için ilk cinsel deneyimin kanıtı olan bekâret zarı bu toplumlarda evlilikle beraber bozulması istenen ve namus kavramının simgesi olarak ele alınan bir durumdur. Yazar, karşı olduğu geleneksel toplum yapısının bu alanına da sessiz kalmayarak *Tuhaf Bir Kadın* romanında bu durumu işler. Romanda Nermin'in annesi toplumu simgeler. Kızına güvenmeyerek onu sürekli baskılamaya çalışır:

“Ayağa kalktı, kapıdan çıkıyordu. Başımı kaldırıp kapının tokmağını tutan elini gözetledim. Birden döndü, gusül abdesti alıp almadığımı sordu. Sussam patırtı çıkacak belli. ‘Aldım,’ dedim, yüzüne bakmadan. ‘Hiç inanmıyorum sana,’ diye dikildi iyice kapının önünde, ‘zerre kadar güvenim yok sana, gözlerin velfecir okuyor. Her şeyi yapabilirsin sen. Öyle karakersizsin ki, iki çeşit hayatın var. Görmüyorum ama bizden gizli bir şeyler yaptığını seziyorum” (Erbil, 2015, s.19).

Kızın geleneksel toplumun dışında farklı kişiliği annesiyle arasında çatışmalara neden olur. Bu durum kızın bekâret algısına dair bir öfke duyması ve bekâret durumunu hiç, değersiz bir kavram olarak küçümsemesine neden olur. Romanın ilerleyen kısımlarında karakterin bekârete dair yerli yersiz düşünceleri bu durumu bize göstermektedir:

“Ve vücudumun tılsımlı perdesinden beni kurtaracak kimseye rastlamadım henüz.

(...)

Anamın yere göğe sığdıramadığı o zar parçasını ya ilkin bir polis kırığı haklayıverirse. Hem de böyle bir dekor içinde. Yerler tahtaydı, bugün kurtulursam dedim içimden, bu zırlıyı tez elden aklı başında birine hallettireyim, pis bir iş bu” (Erbil, 2015, s.30-45).

Yazar romanın ilk bölümüne “Kız” son bölümüne “Kadın” adını vermiştir. Nermin ilk bölümde evlenmemiştir. Bakiredir. Son bölümde ise Bedri ile evlenmiş ve cinsel deneyim yaşamıştır. Yazar, romanda kullandığı bu isimlendirme ile toplumumuzda kadınların evlenmeden önce kız evlendikten sonra kadın olarak adlandırılmasına işaret eder.

Yazar eserlerinde geleneksel normların baskın olduğu mutsuz evliliklere karşıdır. Yazar toplumsal baskının ağırlıkta hissedildiği evliliklerde sorumlulukların kadınlara yüklenmesinden dolayı onların mutsuz olduğunu düşünür. Bu kadınlar sıkışıp kaldıkları bu yaşamda kendi tutkularını özgürce yaşamaktan mahrumdurlar. *Tuhaf Bir Kadın* romanında Nermin’in eşine yıllarca sadık kaldıktan sonra onu aldatması bu nedenledir.

Leyla Erbil *Karanlığın Günü* romanını 1985’te yayınlar. Roman Nesli adlı bir kadın yazarın hayatını ve yazar olma çabasını konu edinir. Nesli evli ve iki çocuk annesidir. Evliliğinde mutlu değildir. Bu nedenle eşi Selahattin’i aldatır. Nesli’nin kocası Selahattin ile tanışması ve sonrasında gelişen pek çok sorunu yazar, geriye dönüş tekniğini kullanarak okuyucuya verir. Geriye dönüş tekniği daha çok Nesli ve annesinin diyaloglarında görülür. Annesi akıl hastanesinde kalan ve sorunları olan biridir. Nesli annesini sık sık ziyarete gitmektedir. Bu ziyaretler sırasında Nesli’nin yaşamına dair pek çok olayı yazar okuyucuya verir. Roman bir iç monologla başlar:

“İstanbul burada!.. Burada düşünüyorum, annemin vaktiyle Armina’nın kocası Ohan Efendi’den ucuza kapattığı fotöyde... Gelirler birazdan,,, biter,,, yemek hazırlanır, kül tablaları, fincanlar, ortalık... hep konuşulur,,, aynı şeyler,,, ne kadar sıkıcı, ne kadar sıkıcı!.. Uyumadan önce okurum... Yazılmasalar da olurdu,,, insanı kendinden uzaklaştıran şeyler,,, insan kendini ararken yoluna çıkan,,, yaban,,, yolunu tıkayan,,, korkudan...” (Erbil, 2020f, s.7).

Romanın girişi olan iç monolog, karakterin mutsuz ve arayış içinde olduğu okuyucuya hissettirilir. Nesli’nin arayış ve mutsuzluğu onu başka erkeklere yöneltir. Çünkü eşinin onu mutlu edemediğini düşünür. Bu nedenle *Karanlığın Günü* romanına baktığımızda aldatmanın geniş yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Erbil’in eserlerinde karakterlerin ayrıntılı analizlerine yer verir. Bunun nedeni ise Freud’un fikirlerinden etkilenmesidir. (Gültekin ve Güven Akın, 2016, s.114). Nesli monoton yaşamından, cinsel doyumsuzluktan ve yazar olma çabasında istediği hedefe ulaşamadığından kendini tatmin etmeye çalışır. Nesli’nin yaşadığı hayat yazarlığı

önünde bir engeldir. Nesli, kendini hiçbir yere ait hissetmez. Çünkü ne olmak istediği yazarlık mevkiine kendince erişir ne de kendini zorunlu hissettiği annelik müessesesinde mutludur.

Nesli romanda çoğu yerde geleneksellikten gelen kadınlık algısına bir öfke besler. Kocasını aldatması da bu öfkesinin göstergesidir. Temel içgüdülerden olan cinsellik, bu romanda kadın karakterler üzerinde süperegounun engellemesine uğramadan davranış şekillendiren önemli bir etken olarak görülür. Çünkü toplumun gelenekten gelen temel değerleri ve kutsalları bu karakter için anlam ifade etmemektedir. Nesli arkadaşı olan kocasını da aldattığı Necdet ile otelde kaldıkları bir gün romanda şöyle geçer:

“- Ayrı oda verdiler, para da yemediler! dedi Necdet. İnan ki sadece senin göğsüne yaslanıp konuşmak istiyordum, inan ki! dedi.

- Ne yapalım boşver! dedim, bir başka sefere!

(...)

- Evlen benimle? Hep birlikte olalım?..

- İki sende iki bende çocuk, hadi evlendik diyelim, sonra? Evlensek ne olacağız? İki yıla varmadan sen şimdiki kocamın yerini, ben de karının yerini almayacak mıyız? Değişecek olan ne?

(...)

- Böylesin sen, engelliyorsun beni, aramızı soğutuyorsun, itiyorsun devamlı beni, kaçıyorsun, sevmiyorsun beni sen!..

-Dinle, beni anlamadın: ben diyorum ki eş değiştirmek bir kurtuluş mudur? Bu kurum aynen bütün tuzaklarıyla bizi beklerken” (Erbil, 2020f, s.113-115).

Nesli’nin Necdet ile geçireceği bir gece sözde otel görevlisinin engellemesi sonucunda yaşanmaz. Ancak daha sonra bunun Necdet tarafından istenmediği ortaya çıkar. Necdet, Nesli ile olan dostluğuna zarar gelmesinden korktuğu için onunla cinsellik deneyimi yaşamaktan kaçınır. Ancak Nesli bu duruma farklı açıdan yaklaşarak Necdet’i seksüel güvensizlikle suçlar.

Erbil’in *Cüce* romanında bir yazar olan Zenime’nin hikâyesi anlatılır. Zenime Hanım hayatı boyunca “Hiç Yazar” olmak isteyen biridir. Ancak daha sonra tanınma ve bilinme isteği baskın geldiği için ünlü bir gazeteciyle röportaj yapmaya karar verir. Bu röportaj için ödediği bedel ise gazeteciyle cinsel bir ilişki yaşamasıdır:

“Birbirimize bakarak soluyup durduk bir süre. Dayanamayan ben oldum, “Konuş!” diye yapıştırdım onu kendime, yeleğinin, pantolonunun cephanelikleri geldi

elime... “Sevgilim, kocacığım, bir tanecik Menipom, cücem benim!” diye fısıldadım” (Erbil, 2020a, s.85).

Zenime tanınma isteğine dişiliğini kullanarak ulaşmaya çalışır çünkü ataerkil toplumlarda kadınlık algısı dişilikle eşdeğer olarak görülür. Zenime’nin şöhret olma isteği de yazdıklarının niteliği dişiliğinin arka planında kalır. Romanda ayrıca gazeteci olan kişinin erkekliğine de sık sık değinilir. Duygusal boyut olmadan gerçekleştirilen sevişme için “çalışma” ifadesi kullanılır. Bu ifade Erbil’in cinselliğin metalaştırılmasına tepkisi olarak da ele alınabilir.

Mektup Aşkları romanının başkarakterlerinden biri olan Sacide romanda hiçbir birlikteliğine bağlı kalmadan sürekli yeni ilişkiler yaşayan doyumsuz bir karakterdir. Sacide için bağlılık, bir ilişkiye bağlı kalma ölümle eşitir:

“Abdulrezzak’tan sonra, Faruk Fenli, ardından Turgut Cenk ve Nusret Bahadır ile yaşadım. Ağabeyimin bir ara bir kadının evine göçmesini fırsat bilerek bu kez üç ayrı adamla bütün bar, pavyon, gazino ne varsa dolaştım. Çok pis, kirli zevkler tattım. Ama boşuna değildi, şimdi geleceğimi garanti etmiş durumdayım. Anneme ve kardeşime bırakacak param oldu” (Erbil, 2021, s.47-48).

Sacide sevişmeyi ve arayışı bir alışveriş olarak görür. Bu alışverişte kendi payına düşen şey sevdiklerine maddi açıdan bırakacak bir şeyler olmasıdır. Sacide’nin çocukken yaşadığı zorlu hayat onun insanlara öfke duymasına neden olmuştur. Bu öfke onun diğer insanlarla kurduğu ilişkinin sağlıklı olmasına engel olur:

“Zaten belki de ben aslında tam tersini göstermeme karşın çok iradesiz ve zayıfım ve ilerde de bundan çok zarar edebilirim” (Erbil, 2021, s.34).

Cinsellik Sacide için hayata duyduğu öfkenin intikamıdır. Hayatında eksikliğini hissettiği ve sahip olamadığı şeylere dişiliğini kullanarak ulaşmaya çalışır. Gücünü korumak için de duygularını saklamayı tercih eder.

Kalan romanında Lahzen’nin çıktığı bilinç yolculuğu konu alınır. Lahzen bu yolculukta yaşamına dair her şeyi sorgular. Bu sorgulamalar içinde Lahzen’in eşi Sabit’i yakın arkadaşı olan Zeyyat’la aldatması da yer alır:

“Eşin Zeyyat’la dostluğunu neden sürdürdü evlendikten sonra da,, sana da hiç sitem etmedi,, laf atmadı,, onurlu davrandı doğrusu,, nasıl bir sevgi bu anlayamadım hâlâ,, onuruna yedirememiştir, dedi ablam,, şaşırttı seni,, hiç kıskanmadı da seni,, ona, sabit ben Zeyyat’ı seviyorum galiba bunu sana söylemeliyim dediğimde güldü,, eh ne

yapalım canın sağ olsun beni arkadaşlığınızdaki mahrum etmezsiniz
gene de değil mi, dedi,,,” (Erbil, 2020e, s.157).

Kocasının aldatma olayına verdiği bu tepki Lahzen’in hoşuna gitmez. Kocasına Zeyyat’ı sevdiğini söylerken aslında kocası tarafından kıskanılmak istemektedir. Ancak kocasının verdiği tepki Lahzen’in ona öfke duymasına neden olur:

“gösteririm ben sana,,,” (Erbil, 2020e, s.157).

Kalan romanında, erkek egemen toplumlarda inşa edilen evlilik kurumunun dışında yer alan Sabit ve Lahzen’in evliliklerinde de kadının mutlu olmadığını görmekteyiz. İki erkek arasında yaşadığı gelgitlerde cinsellik bu romanda kadının tatmin aracı olarak kullanılmıştır.

Tuhaf Bir Erkek romanı *Tuhaf Bir Kadın* romanından yıllar sonra yazılmıştır *Tuhaf Bir Erkek* romanının başkarakteri Sevda’dır. Sevda tuhaf bir erkek olan Bünyamin ile evlidir ve onun egemenliğinde bir hayat sürmektedir. Ancak evlenmeden önce Bünyamin’e karşı tutkulu bir aşk besleyen Sevda evlenmeden onunla cinsel birliktelik yaşamıştır:

“çok acıklı buldum
bebekliğini sevgilimin
gözlerim doldu
başını göğsüme dayattım zorla
istemedi ama çeke çeke dayattım
başını göğsüme
onunla anasıymışım gibi seviştim o gece” (Erbil, 2020g, s.23).

Bünyamin’in yaşamına dair anlattıklarından zor bir çocukluk geçirdiğini anlayan Sevda, ona bir anne şefkatiyle yaklaşarak cinsel birliktelik yaşamıştır. Cinsellik bu eserde sevgi ile bağlantılı olarak ele alınmasına rağmen Sevda’nın tek taraflı anaç tutumu Bünyamin’e etki etmeyerek zamanla ondan uzaklaşmasına neden olur. Romanda cinsellik erkeğin arzu nesnesi ya da kadının statü aracı dışında ele alınmıştır.

2.2.2.Bilinçaltı ve Rüya

Freud’a göre düş ve bilinçaltı birbiriyle ilişkili kavramlardır. Bilinçaltında bastırılan duygu ve durumlar rüyalar aracılığıyla açığa çıkar.

“Bilinç dışında bastırılmış ve bilinç olarak tanımladığımız iki ruhsal araç arasındaki çatışmaların tüm zihinsel yaşamı yönettiğini ve düş sansürünün belirtisi olan

düşlerin yorumuna karşı direncin iki aracı ayıran bastırmaya bağlı dirençten başka bir şey olmadığını biliyoruz” (Freud, 1998, s.40).

Birey, günlük yaşamda arzu ve isteklerini ya da maruz kaldığı durumları bilinçaltında gizler. Bilinçaltına bastırılan duygular rüyalar aracılığıyla ortaya çıkar. Psikanalitik rüyaların çözümlenmesini bilinçaltına giden yol olarak görülür.

Erbil’in *Karanlığın Günü* eserine bu bilgiler ışığında baktığımızda karşımıza Asiye’nin gördüğü rüya çıkar:

“Bir de o rüya - o jandarma erinin - zorla ırzıma geçen bir jandarma olmasıyla boşalmam sonunda... Turhan’la hiç böyle olmamıştım demişti,,, bir jandarmayla yakalıyor beni,,, soluk soluğayım,,, kaçıyorum,,, indiriyor dipçiği yanımdan, yıkıyor çalıların oraya,,, bir hayvan o,,, yırtıyor giysilerimi,,, bağıyorum,,, bütün düğmelerini ısırp,,, ısırp, emip emip,,, jandarmanın,,, koparıyorum...” (Erbil, 2020f, s.103-104).

Asiye’nin gördüğü bu rüya onun bilinçaltına bastırıldığı yaşanmışlıkların izleridir. Asiye küçükken yanlışlıkla girdiği yatak odasında babası ve teyzesini yakalamıştır. Küçükken şahit olduğu bu olaydan çok etkilenmiş ve uzun yıllar uykusunu kaçırarak bir durum hâline gelmiştir. Yaşamında maruz kaldığı bu travmaların izleri gördüğü rüyalar ile ortaya çıkar. Gördüğü rüyada jandarma gücü, kuvveti, erilliği simgelemektedir. Asiye çocukluğunda erkeklerden şiddet görmüştür. Erkek cinsiyetinin jandarma olarak rüyasında yer alması ondaki güç ve erkek arasındaki ilişkiyi simgelemektedir. Jandarmanın zorla ırzına geçmeye çalışması ise teyzesinin babasıyla yaşadığı cinsel birlikteliğin onda bıraktığı etkiyi gösterir.

Tuhaf Bir Kadın romanında ise Nermin’in gördüğü rüya onun bilinçaltından izler taşır:

“Bu gece bir düş gördüm siyah beyaz.

Bir resme bakıyorum. Çok eskiden yapılmış bir resim... Bedri geliyor, resmi ona da gösteriyorum, birlikte yürüyoruz... Üstümüzdeki ince uzun bir gök dilimini kurumdan yapılmış insanlar çıkartma gibi dolduruyorlar... Bedri “İnsanlar, insanlar!” diye haykırarak kaçıyor, bir evin açık bulduğu kapısından içeriye saklanıyor. Ben de ardından koşuyorum, kapıyı kapatıyor yüzüme... Çocuklar ağlayarak kaçışıyor, bana doğru geliyorlar. “Korkmayın,” diyorum, ama ben de onlarla birlikte “Anneciğim, anneciğim,” diye bağıarak ağlamaya

başlıyorum... Hava kararıyor, her yan is ve yanık kokuyor. Annem sokağın dibinde kalan ay parçasının içinden, elinde beyaz bir oturakla koşuyor. “Korkma geliyorum,” diye bağıyor... Annem oturağı sürüyor altına ve “Tövbe et, tövbe istiğfar et, günaha girmişsin, söyle ne yaptın, söyle kız mısın?” diyor. “Kızım anneciğim, hiçbir şey yapmadım,” diyorum. Bir esinti duyuyorum, yaklaşıyor, yaklaşıyor, bütün kurumları süpürüp götürüyor, çocuklar sevinç çığlığı atıyorlar” (Erbil, 2015, s.24-25).

Nermin’in gördüğü rüya kendi yaşamına dair pek çok sembol taşımaktadır. Kurumdan yapılmış insanlar ve kaçışmalar, çocukların haykırıışları Nermin’in içinde yaşadığı toplum baskısını ve ona dayatılan tabuların simgelerini yansıtır.

Annesinin böyle bir kargaşa ve kaos içinde onu oturağa oturtmak istemesi ve bekaretini sorgulaması gördüğü rüyanın önemli ve dikkat çeken yanıdır. Çünkü annenin bekârete dair algısı ve bu yönde yaptığı telkinler Nermin’in bilinçaltında yer edinerek rüya aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Annenin bekâreti namus kavramı ile eş görmesi kızında ciddi bir baskı oluşturmaya neden olmuştur. Nermin ise bu baskılar sonucunda bekâreti bozulması gereken bir şey olarak görmeye başlamıştır. Ancak rüyada annesine bekâretinin bozulmadığıyla ilgili verdiği cevaptan sonra bir esintinin duyulup ortalığın düzelmeye başlaması Nermin’in bilinçaltında bekâret gerçeğinin önemini göstermektedir. Her ne kadar annesinin telkinlerine karşı gelip önemsemez tavır takınsa da bu durumun onun bilinçaltına itildiğini görmekteyiz.

2.2.3. İd-Ego-Süperego

İnsanın varlığında gizlenmiş kıskançlık, bencillik, saldırganlık gibi duygular kaynağını idden alır. Çünkü iyi, kötü ayrımı yapmayan id hazzın peşindedir. “İd (altben), insan zihninde, gündelik yaşamı yöneten mantık ve ahlak ilkelerinden uzak, serbest enerji akışıyla belirlenen ilkel ve ilksel bir oluşumu gösterir” (Cebeci, 2004, s.218).

Cüce romanında id mekanizmasının Zenime’de baskın olduğunu görmekteyiz. Zenime’nin idin etkisinde kalmasının nedeni ise şöhret olma isteğidir:

“...neden insanların çıkarılması öne, bırakılması arkada gider bu kadar çok gücüne?” (Erbil, 2020a, s.16).

Her insanda bulunan ilkel benliğin amacı arzuların doyurulmasını sağlamaktadır. Zenime'nin burada şöhret olma isteği kıskançlık duygusundan gelir. Çünkü insanların gerisinde kaldığına dair düşünceyi kabullenmez. Bu durum Zenime'de idin baskınlığını göstermektedir. İdin bu baskınlığı Zenime'nin kendi değerlerine uygun olmayan davranışlar sergilemesine neden olur.

Leyla Erbil'in *Mektup Aşkları* romanına baktığımızda Ahmet karakterinin de idin hegemonyasında davranışlar sergilediğini görmekteyiz. Ahmet'in Jale'ye olan aşkı idin kontrolsüzlüğünde aşırıya kaçan bir arzuya dönüşmüştür:

“Seni istiyorum egoistçe, yalnız beni düşünmeni, benden başka hiçbir şey düşünmemeni istiyorum, benim için her şeyi yapabilesin istiyorum, her şeyi yıkabilesin istiyorum. İşte asıl duygularım, isteklerim bunlar senden ama söyleyemiyorum; çünkü ben de sana bunları duyuyorum!” (Erbil, 2021, s.171).

Ahmet'in “asıl duygularım” (Erbil, 2021, s.171), dediği istekler idin azgın bencilliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Ahmet, Jale'ye sahip olan ve onun düşüncesinde yer alan tek kişi olmayı istemektedir. Ahmet'in bu düşüncesi idin hazzını gerçekleştirmeye yöneliktir. İdin yönlendirilmesiyle ifade edilen bu sözler, ilkel benliğin yansımasıdır. Bencillik idin ruhsal yaşama yönelik isteklerini yerine getiren duygulardan yalnızca biridir. Ruhsal yaşama yönelik gereksinimleri karşılamak ve doyuma kavuşturmak için id burada bencillik duygusunu kullanmaktadır.

Kalan romanında ise başkarakter olan Lahzen'in hem kocası Sabit'i hem de sevgilisi Zeyyat'ı istemesi idin hegemonyasında bir davranıştır:

“ya sen,,, yoksa asıl oyunu oynatan onlara sen misin,,, ikinizin de ipi benim elimde diyen,,,” (Erbil, 2020e, s.161).

Lahzen ikisinden de vazgeçmez, kocasıyla evliliğini sürdürürken aynı zamanda Zeyyat'la da ilişki yaşamaya devam eder. Lahzen'in idden kaynaklanan bu doyumsuz isteği ahlak eğiliminin etkisini işlevsiz kılar. Lahzen'in yukarıda kendisine itiraf ettiği bu düşünce idin hegemonyasını açığa çıkarır.

Freud'un Yapısal Kişilik Kuramı'nın önemli parçalarından olan egonun amacı id ve süperego arasında dengeyi sağlamaktır. Ego “içgüdüsel istekler üzerindeki egemenliği ele geçirerek, bunların doyuma kavuşturulmasına karar vererek, sağlanacak doyumu dış dünyada elverişli zaman ve koşulların yer alacağı bir tarihe erteleyerek ya da içgüdüsel istekleri bastırarak Es'e karşı yerine getirmeye çalışır. Etkinliğini

sürdürürken, kendisinde var olan ya da kendisine dışardan taşınan uyarılardaki gerilimleri dikkate alır, bunların kılavuzluğundan yararlanır” (Freud, 2018d, s.196).

Ego dengeyi yakalayabilmek için idin isteklerini uygun zaman ve koşulları bekleyerek doyuma kavuşturur. Egonun amacı, bireyi mantıklı bir mekanizmayla yönlendirebilmektir.

Erbil’in *Karanlığın Günü* romanına baktığımızda egonun etkisini Nesli’de görmekteyiz:

“Kıskançlıkla baktım İkbâl’e... Az ötemde yüz­süz yüz­süz otu­ru­yor­du. ‘Edebiyat kim, sen kim bel!’ diye bağır­mal­ıydı şu ka­rıya, ama, ‘Halk beni tutuyor, sana ne!’ diyecekti. ‘Halk her şeyi tutar be sersem!’ dedim içimden. ‘İşte sen böyle düşündüğün için satmazsın!’ dedi. ‘Ne diye kamyoncuyla yatan ka­dın­ın Ba­bıâli’deki maceralarını dile getirmiyorsun sanki budala?..’ ‘Ne var ne yok, İkbâl? Nasıl gidiyor çalışmalar?’ diyerek tatlılaştırdım sesimi” (Erbil, 2020f, s.59).

Nesli, İkbâl’in başarısını kıskanmakta ve ona dair olumsuz düşünceler taşımaktadır. Nesli’nin idden kaynaklanan bu olumsuz düşüncelerini ego kontrol altına almaya çalışmaktadır. Çünkü Nesli, İkbâl’e karşı gerçek düşüncelerini saklamaktadır. Bu durum bize Nesli’de ego mekanizmasının kontrolü ve dengeyi sağlamada iyi olduğunu göstermektedir. Ego, idin eylemini dış dünyaya göre şekillendirip uzlaşma sağlamaya çalışır. Bunu yaparken Karşıt Tepki Geliştirme savunma mekanizmasını kullanır. Bu savunma mekanizmasında birey karşı tarafa hissettiği duygu ve düşüncelerin tam tersini yansıtır. Ego Karşıt Tepki Geliştirme savunma mekanizmasını kullanarak Nesli’nin İkbâl’e gerçek duyguları ile yaklaşp ona olan öfkesinin sert tepkilere neden olmasını engellemeye çalışmaktadır.

Nesli’nin yazar olma isteği, sorumluluğunu aldığı ailesi ve özel yaşantısı tarafından sınırlanarak hedefine isteği ölçüsünde ulaşmasını engeller:

“Haftalar, bazen aylar geçip, romanıma bir satır eklenmediğini gördükçe ürperiyor, için için kinleniyordum ev halkına; hele anneme! (Erbil, 2020f, s.142).

Nesli’nin arkadaşı olan Asiye’de yazardır. Asiye Nesli’nin çevresinde ilgi görür, kitapları sevilir ve çok okunur. Nesli içten içe bu durumu kıskanır:

“İçi kof düşüncelerini, bayatlamış edebiyatını, kendini olduğu yere getirmekte yararı olan bizleri - küçük burjuva hümanistlerini - savunan, halktan, içkiden, mostralık kişileri bizim dünyamızı haklılaştırmak adına kullanan ideolojisinin geriliğini, bütün bu

kargaşalık içinde kendisini en yüksek kata oturtan ve neden orada olması gerektiğini bile açıklamadan sorgusuz ve sualsiz yazdıklarına iman etmemizi bekleyen O'na inanmış ve iman getirmiştik, kitaplarının tartışmasını bile yapamıyorduk” (Erbil, 2020f, s.156).

Nesli'nin Asiye'ye dair bu düşünceleri bastırma savunma mekanizması tarafından baskılanır. Çünkü Asiye herkes tarafından sevilen ve toplum tarafından kabul gören biridir. Topluma uymak için Nesli, Asiye'ye dair düşüncelerini gizler. Eğer bu düşüncelerini dile getirirse çevresi tarafından yadırganacağını, dışlanacağını bilir. Bu durumda bastırma savunma mekanizması devreye girerek Nesli'nin sosyal çevresine uygun davranışlar sergilemesini sağlar. Nesli'nin idden kaynaklanan kıskançlık duygusu ego tarafından Bastırma savunma mekanizması kullanılarak dizginlenmeye çalışılır.

Tuhaf Bir Kadın romanını incelediğimizde başkarakter olan Nermin'in siyasi ideolojisinden dolayı seçtiği yaşam şekli nedeniyle kocası Bedri ile tartışma yaşar. Yaşadığı bu tartışmadan sonra öfkesini odasına gelen hademeye yöneltir:

“Okuyamaz, dedi, Bayan Nermin hırsla, adamı kızdırmak istercesine. Okuyamaz, bu düzende bu aylıkla okutamazsın çocuklarını!

(...)

Bak dedi, iyi bak, bunu 600 liraya aldım ben, senin bir aylık emeğin bu” (Erbil, 2015, s.175-176).

Görünen olayla ilgisi olmayan ama dolaylı olarak halkı simgeleyen hademeye Nermin'in tepkisi Yön Değiştirme savunma mekanizmasıyla açıklanabilir. Halkı için yaptığı bunca fedakârlığa rağmen adamın haksızlığı kabullenen tavrı Nermin'in öfkesini ona yöneltmesine neden olmuştur.

Erbil'in *Tuhaf Bir Erkek* romanına baktığımızda ise Bastırma savunma mekanizması karşımıza çıkmaktadır:

“bastırma diyor Freud

dürtüler diyor

dürtülerin uzaklık ve

çarpıtılmışlık durumu diyor

bastırmayla bilinçten

kurtulmuşluk diyor” (Erbil, 2020g, s.84).

Bastırma savunma mekanizması, kişide derin kaygı uyandıran düşünceleri bilinçten uzaklaştırır. Kaçışla ret arasında olan bu savunma mekanizmasında ego ne

gerçekten kaçır ne de onu reddeder. Sorunun yarattığı kaygı durumunu kişide azaltmak için onu bilinçaltına iter.

Sevda, Bünyamin’le evliliğinde mutlu değildir. Bünyamin’in onu yok sayan tavrı onda Bünyamin’e karşı öfke doğmasına neden olur. Bu evliliğe ve yaşamına dair yaptığı sorgulamalar sonucunda kocasını tuhaf bir erkek olarak nitelemektedir. Tuhaf bir erkeğin ona yaptıklarını Bastırma savunma mekanizmasıyla baskılayamamaktadır. Bu savunma mekanizmasını kullanamaması onun kaygıdan uzaklaşamamasına neden olur. Yaptığı sorgulamalar ile Bastırma savunma mekanizmasını kullanamadığının da farkındadır.

Mektup Aşkları romanında egonun kullandığı Yansıtma savunma mekanizmasını Ahmet karakterinde görmekteyiz. Ahmet Jale’ye deli divane âşıktır. Jale’yi elde edip onunla evlendikten sonra onu Handan’la aldatır. Ahmet’in Handan’a yazdığı mektupları yakalayan Jale, durumu Ahmet’e bildirince Ahmet suçu Handan’a atarak onu baştan çıkaranın Handan olduğunu söyler:

“Kendisini baştan çıkaran zaten o orospu olmuş! İlk geceden takmış kancayı, Gilels bile sizin gibi duygulu çalamıyor demiş buna; sizi gördüğümünden beri kocamla yatamaz oldum demiş, yeğenin oğlu olmuş da, ona Ahmet adını koydurmuş. Jale’ye dönersen intihar ederim, diyormuş, bu da onu oyalamak için öyle şeyler yazmak zorunda kalmışmış...” (Erbil, 2021, s.206).

Ahmet kullandığı bu savunma mekanizmasıyla onda kaygı yaratan durumun nedeni olarak karşı tarafı gösterir ancak bu durum ortada somut delil olan mektupların bulunması nedeniyle Jale tarafından kabul görmez. Ahmet’in egosunda yer alan dengesizlik ruhsal mekanizmasını sağlıklı bir şekilde korumasını zorlaştırmaktadır. Ahmet düştüğü bu olumsuz durumdan egonun kullandığı Yansıtma savunma mekanizmasıyla kurtulmaya çalışır.

Süperego yani üstbenlik bireyin vicdani ve ahlaki yönünü oluşturmaktadır. Gelişmiş bu mekanizma toplumsal kuralları göz önünde bulundurur. Freud süperego için şöyle bir tanım yapar:

“Gelişen bireyin anne ve babaya bağlı durumda yaşadığı çocukluk döneminden bir çökelti niteliğiyle Ben’de özel bir mekanizma oluşturarak, anne ve baba etkisini sürdürür. Bu mekanizmaya da üstben adını vermekteyiz. Üstben, Ben’den ayrılıp onun karşısında bir

yere konuşlanır. Dolayısıyla bireyin ruh yaşamında Ben'in dikkate alıp göz önünde tutacağı bir güç oluşturur" (Freud, 2018d, s.197).

Egonun dikkate aldığı süperego, toplumun değerlerini sürdürür. Toplum değerlerinin temsilciliğini yapan süperegoyu Erbil'in eserlerinde görmekteyiz.

Mektup Aşkları romanında yer alan İhsan karakteri önceleri havai bir yaşam sürerken daha sonra muhafazakâr ve tutucu bir yaşam tarzı benimser ve benimsediği bu yaşam tarzına neden olarak Jale'ye olan aşkını gösterir:

"Jale, sevgili ben'im,

İstanbul'daki konuşmalarımızdan, beni çok havai biri olarak tanıdığın anlaşılıyor. Gemideki o seferde, seni henüz tanımadan evvelki hayatımla seni tanıdıktan sonraki o kadar değişik ki bezen ben bile kendimi tanıyamıyorum. Haklısın, 'kadınlardan, kızlardan başımı kaşıyacak halim yoktu'. Artık o günlerle beni yargılama güzelim. Ben sana âşığım. O günler milattan önceydi. Sana ve belki garibine gidecek ama seninle birlikte Allahıma döndüm" (Erbil, 2021, s.40).

Süperegoyu şekillendiren toplum ve kutsallar bireyi ahlaki yönden eğitmeye çalışır. Ancak süperegonun aşırı baskın olması bireyde birtakım nevrotik davranışlara neden olur. Süperegonun mükemmeliyetçi tutumu bireyin davranışlarına karşı aşırı bir suçluluk duygusu geliştirmesine neden olur. İhsan'ın Jale'den önceki yaşamına dair algısı da bu suçluluk duygusunu yansıtır. Jale'den onu yargılamamasını ister hatta Jale'yi kendi değişimine inandırmak için ona duyduğu aşka kutsal değer atfederek Allah'a dönmesine vesile olduğunu söyler. İhsan'daki bu hızlı ve keskin değişim id-ego-süperego etkileşiminde sağlıklı bir uyum olmadığını gösterir.

Erbil'in *Cüce* romanının başkarakteri olan Zenime romanın sonunda uyku haplarıyla intihar eder. Şöhret olmak için cinsel birliktelik yaşadığı gazetecinin ona karşı tavrı, kendisini cezalandırmasına neden olur:

"Hadi gel artık, bir yorgunluk kahvesi içelim...

.

.

-Bağışla beni kalamam, karım bekliyor evde! Beş çayını her vakit onunla içeriz! dedi" (Erbil, 2020a, s.86).

Zenime ile seviştikten sonra kahve içme teklifine verdiği ret cevabı ile gazeteci, Zenime'de aşağılık duygusuna neden olur. Roman boyunca şöhret olma isteği ve bunu gerçekleştirmek için yaptığı eylemlere dair sorgulamaları onda dayanılmaz bir hâl alır.

Gördüğü bu muamelenin onda yarattığı suçluluk duygusunu daha fazla kaldıramaz ve intihar eder.

Leyla Erbil'in diğer bir eseri olan *Tuhaf Bir Kadın* romanı dört bölümden oluşmaktadır. Her bir bölüme ailenin bir üyesinin adı verilmiştir. Bölümler şu isimlerden oluşur: Kız, Baba, Ana, Kadın'dır.

Romanın ilk kısmı olan Kız isimli bölümde, yazar romanın başkarakteri olan Nermin'i bize tanıtır. Nermin üniversite öğrencisidir. Okulda ve çevresinde genellikle sol ideolojiye sahip arkadaşlar edinmiştir. Nermin'in kendisi de bu ideolojiye sahiptir. Çünkü Nermin geleneksel ve baskıcı bir anne tarafından yetiştirilmiştir. Bu durum ona kendi özgürlüğünü ele geçirmesi için çıkar yol olarak görünür

Nermin annesinin gözetiminden uzak olduğu zamanlarda ahlaki değerlerini korumaktadır. Nermin aydın bir kimliğe sahip olduğunu düşündüğü şair ve yazar grubundan birtakım arkadaşlarıyla görüşür. Ancak onların kendisine cinsellik içeren bir tutumla yaklaştıklarını anladığı zaman bu çevreden uzaklaşır ve sorgulamalar yapar:

“Benim hakkımda okul ve Lambo çevrelerinde dedikodular dolaşıyor. Bu dedikodular biraz da hoşuma gidiyor. Yapmadığım her şeyden suçlanmak. Ne enayice şeyler, ne gülünçlük. Dedikodulardan insanların yeni yeni yanlarını öğreniyorum: şaşırtıcı, açığöz, iyiliksever, hiçleyici, bencil. Yapamayacakları, yapmayacakları yok” (Erbil, 2015, s.45).

Sorgulamalarında insanların ahlaki yönüne değinir. Onların yalancı olduklarını düşünür. Nermin yakın arkadaşı olan Kevser'in flörtü Şeref ile yaşadığı diyalog ve ona verdiği tepki karakterin ahlaki boyutunu gösterir. Kevser'in okulda olmadığı bir gün Şeref, Nermin'e ilgisi olduğunu söyler ancak Nermin onu reddeder:

“Bugün Şeref okula geldi. Kevser'i sordu. Anlattım. ‘İyileşiyor, kalkınca gelecek sana, bu mektubu gönderdi,’ dedim. Mektubu aldı. ‘Boş ver,’ diyerek cebine attı. Bahçedeydik. Birdenbire ayaküstü bana ilan-ı aşk ediverdi. Doğrusu çok şaşırdım. ‘Kevser’i birkaç gün göremeyince bu korkunç gerçeği anladım’ dedi. Bunu bana söylemekten ne umduğunu sordum. ‘Söylemeyecektim ama duramadım, senden hiçbir şey beklemiyorum,’ dedi. ‘Sen bunları bana söylememiş ol, ben de duymamış olayım,’ dedim” (Erbil, 2015, s. 34).

Karakter içinde bulunduğu geleneksel ve baskıcı otoriteye karşı olsa da özgürlüğünü ele geçirdiği durumlarda ahlaki davranışlarından ödün vermez. Bu durum onun ahlak temelli gelişmiş bir süperegoya sahip olduğunu gösterir.

2.2.4.Yalnızlık ve Sevgisizlik Kıskaçında Birey

Yalnızlık bireylerin yakın bir ilişki kurmada yaşadığı eksiklikten kaynaklanmaktadır. Bireylerin yaşam biçimlerine uyum sağlamaması ve yeni ilişkilere açık olmaması da bu durumun nedenlerindendir. Bireyin yaşamında hissettiği bu boşluk düşük bir yaşam doyumu gibi pek çok olumsuzluğu beraberinde getirir. Bireylerin hayatlarında yaşadığı sevgi eksikliği de bu olumsuz sonuçlardan biridir.

Erbil'in romanlarına baktığımızda karşımıza çıkan karakterlerin kendi sosyal çevreleriyle pek uyum sağlayamayan bireyler olduğunu görmekteyiz. Bu karakterler, varoluşsal sorgulamalar içinde yaşadıkları ortama yabancılaşarak yalnızlaşırlar. Bu yüz çevirmenin getirdiği yalnızlık bireylerde sevgi ihtiyacının karşılanmamasına da neden olur.

Cüce romanında Zenime'nin ailesine yüz çeviren yalnız bir kadın olduğunu görmekteyiz. Zenime'nin etrafında köpeği, çalışanları ve komşusu dışında kimse yoktur. Romanda Zenime'nin evlendiğini ve bir çocuğu olduğunu öğrenmekteyiz ancak Zenime kocasından ayrıldıktan sonra çocuğunun yaşayıp yaşamadığını bile bilmemektedir. Romanda yer alan “Yazarın Notu” bölümünde Zenime'nin hayatına dair bilgileri komşusunun ağzından öğrenmekteyiz:

“Bir çoban köpeği beslerdi... Sokmazdı evine yakınımızdaki tarlada rençberlik eden Hatice Abladan, oğlu Yıldırım'dan bir de benden başka kimseyi... Zenime'ydi adı. Kendisi evden çıkmazdı pek. Bana gelmeyi de hiç kabul etmedi... Zaman zaman kederli, derin yeislere kapılmış bulurdum onu... Bir kez evlenip ayrılmış. O kocadan, yıllardır yüzünü görmediği, yaşayıp yaşamadığını bile bilmediği bir oğlu olmuş. Ne özlemini çekerti ne de sözünü ederdi... Hayatının herkese kapadığı bir noktası bir gizi, gerçek bir acısı olmalıydı bence” (Erbil, 2020a, s.vii-ix).

Zenime'nin hayatına dair edindiğimiz bu bilgiler ile karakterin dış dünyaya kapalı, sınırlı ve yalıtılmış bir yaşam sürdürdüğünü öğrenmekteyiz. Zenime'nin unutulmamak için çıktığı şöhret yolculuğu onun hayatına dair aykırı bir durum teşkil eder. Şöhret yolculuğunda röportaj yaptığı gazeteciyi beklerken düşündükleri, onun iç dünyasında çektiği yalnızlığı ve sevgisizliği okuyucuya daha net gösterir:

“Sonra aynaya koşmaların! O ıssız loşluğu! Karşında yatay dikkörtgen biçiminde zernigâr golgothasında gerili duran; oradaki derinde BEN

olan sevgili yüz ancak yatıştırıyor seni... öyle de seviyorsun ki bu yüzü, zaten başka bir yüz de yok sevecek etraf ve tarifte sevdiklerinse şimdi uzaklarda ve gönlün hicranla dolu” (Erbil, 2020a, s.27).

Zenime’nin yaşadığı sıkıntılı hayat onda derin izler bırakır. Hayatını yalnızlık içinde geçiren Zenime’nin kimsesi yoktur. Yaşadığı bu durumun getirdiği sevgisizlik onu yanlış kararlar almaya iter. Yattığı gazetecinin bu birlikteliği duygusal soyutlama ile gerçekleştirmesi Zenime’de büyük bir ruhsal yıkıntı meydana getirir ve onun intiharına neden olur.

Erbil’in *Tuhaf Bir Erkek* romanını incelediğimizde yalnızlık ve sevgisizlik duygularının romanda ağır bastığını görmekteyiz. Sevda yaptığı evlilikte kocası Bünyamin’le mutlu değildir. Kocasını onu yalnız ve ilgisiz bırakır. Sevda yalnızlıktan ve sevgisizlikten çıldıracak duruma gelir. Çıktıkları bir yemekte arıların saldırısı sonucu denize düşen Sevda bu durum karşısında kocasının tavrını şöyle anlatır:

“ölümden dönmüş, korkudan eli ayağı buz kesmiş aç bir eş olarak ilgi ve balık beklerken ben

evet ben o zamana kadar

tuhaf bir erkek nasıl olur hiç bilmezdim

o gün arılar gibi oldum

bardağıma yapışıp kalmış arı ölümlerini aşım’e gösterdim. koştu

bir bardak dolusu marmara koydu önüme,,, eşime baka baka

yudumlamaya koyuldum. her yudumda zihnimin açıldığını ve iştahla

balığın kemik aralarında ufantılaştırmış parçacıkları bir kenara yığıp

sonra tümünü birden yutmaya hazırlanan eşimi eşekarısı hortumu

olarak görmeye başladım” (Erbil, 2020g, s.109).

Kocasından ilgi ve balık beklerken kocasının umursamaz tavrı Sevda’nın ona öfke duymasına neden olur. Eşinin ona karşı duygusal bir yakınlık göstermemesi onun kendini yalnız hissetmesinin en önemli nedenidir.

Sevda’nın maruz kaldığı bu yalnızlık ve sevgisizlik onda bir sorgulama durumu doğurur ve benlik algısını etkiler. Sevda kendini toplumdan soyutlanmış ve yalnız hissetmektedir. Bünyamin’le yaptığı bu evlilik onun yalnızlığının boyutunu daha da arttırarak hayatını kendi ifadesiyle hiç bitmeyecek uzun bir kışa dönüştürür. Sevda bu duruma daha fazla dayanamayarak aşkla yaptığı evliliğini yaşadığı hayal kırıklıklarıyla sonlandırır.

Tuhaf Bir Kadın romanında Nermin karakterinin de yalnızlık ve sevgisizlik kısırcasında çırpındığını görmekteyiz. Nermin sol görüşe sahip annesi ise tutucu ve geleneksel değerlere sahip baskıcı bir karakterdir. Annesinin onun hayatı üzerinde yaptığı müdahaleler onun annesinden uzaklaşmasına, annesiyle arasına mesafe koymasına neden olur. Nermin’in babası ise denizcidir ve onlardan uzak yaşamaktadır. Anne ve babasından beklediği sevgiyi göremeyen Nermin ona aşık olan Bedri ile evlenir. Ancak bu evlilikten de umduğunu bulamayan Nermin, Bedri tarafından terk edilir.

Nermin yaşamında eksik olan bu duyguyu, ideolojik olarak aynı fikirde olduğu arkadaş ortamında da aramaktadır. Kendisine atılan sıcak ve şefkatli bir adım onun hayatına dair vereceği kararlarda oldukça etkili olmaktadır:

“Ömer Ağabey, ‘Gel bacım gel,’ diye sarıldı, kucakladı beni, sarıldı ve sırtıma vurdu birkaç kez sarılmış durumda. Şimdiye kadar kimse böyle sarılmadı bana. İçim kabardı. Bu işin tam bana göre bir iş olduğunu, hangi yola giderlerse gözüm kapalı artlarından gidebileceğimi anladım” (Erbil, 2015, s.27).

Nermin’in sarılınca hissettiği bu duygu onun yaşamında yalnızlığın ve sevgisizliğin getirdiği aidiyetsizliği gözler önüne serer. Çünkü onların arkasından gözü kapalı gidebileceğini ifade etmesi bu duygunun şiddetli eksikliğini göstermektedir. Yalnızlık kişinin yaşama karşı kopuk ve soğuk bir tavır takınmasına neden olur. Bu durum kişinin yaşam reflekslerini yok eder ve onu bir nedensizliğe sürükler. Birey yaşama karşı umutsuz bir algıya mahkûm olur ve varoluşsal kaygılarla karşı karşıya kalır. Nitekim Nermin hayallerine erişemez ve romanın sonunda kendini bir otel odasında yalnız ve insanlara dair sorgulamalar içinde bulur.

Karanlığın Günü romanında Nesli’nin eşi, çocukları, annesi ve arkadaşları arasında yalnızlık çektiğini görmekteyiz:

“Gelirler birazdan,,, biter,,, yemek hazırlanır, kül tablaları, fincanlar, ortalık... Hep konuşulur,,, aynı şeyler,,, ne kadar sıkıcı, ne kadar sıkıcı!.. Uyumadan önce okurum... Yazılmasalar da olurdu,,, insanı kendinden uzaklaştıran şeyler,,, insan kendini ararken yoluna çıkan,,, yaban,,, yolunu tıkayan,,, korkudan...” (Erbil, 2020f, s.7).

Nesli’nin bu rutinin içinde yaşadığı kısır döngü onu kendinden uzaklaştıran, kendilik değerlerini sorgulatan bir sorunsala neden olur.

Nesli yazar olmak ister ancak yaşadığı rutin onun bu arzusunu gerçekleştirmesine engel olur. Bu durumdan dolayı mutsuz olan Nesli yaşamına dair sorgulama içindedir. Sahip olduğu hayatı ve etrafındaki insanlarla etkileşimini sıkıcı olarak niteleyen Nesli bu durumdan kaçmak için okumaya yönelir ancak tavrını okuduğu kitaplara karşı da sürdürerek onların değersizliğini “Yazılmasalar da olurdu” (Erbil, 2020f, s.7) sözleriyle ortaya koyar.

Yaşadığı hayatı kendi benliğini ararken yoluna çıkan engel olarak görür. Yaşadığı bu kendilik sorunsalı ve içindeki çıkmazlar onu yalnız ve eksik hissettirir. Bu eksiği eşi dışında yasak ilişkilerde gidermeye çalışır ancak bu durum da onu mutlu etmez. Kendi olamamanın ve istediği hayatı yaşayamamanın getirdiği boşluk onu yalnızlığa ve sevgisizliğe mahkûm eder.

2.2.5. Erkeğin Ötekisi Kadın ve Varoluş Sancıları

İnsan kendi özünün farkında olan bir varlıktır. “Varoluşçuluk, insanın dünyaya fırlatılmış bulunduğunu, dolayısıyla kendini nasıl oluşturursa öyle olacağını; insanın özünü kendisinin belirleyeceğini; bireysel insan varlığının sabit ya da değişmez, özsel bir doğası bulunmadığını öne sürer”(Eliuz, 2013, s.82). Birey kendini her an yaratmakta ve özünü gerçekleştirebilmektedir. Varlık ve özü arasında dengeyi sağlayabilmek için bireyin yaşamın anlamını keşfetmesi gerekmektedir. “Varoluşçu felsefede insandaki ‘kendi için varlık’ ve ‘özgürlük’ bilinci sayesinde insan kendisi ile evren arası ilişkileri sorgular, bu sorgulamadan hareketle özgür bir irade ortaya koyarak, kendi seçimlerini yapar”(Aydınoğlu, 2020, s.481). Gelişen teknoloji ve değişen yaşam koşulları insanın kendi özüne yabancılaşarak benliğini yitirmesine neden olur. Anlamsız sürdürülen bir yaşam kişiyi mutsuz, huzursuz bir varlık hâline getirir. Pasif nitelikli bir varlık hâline gelen insan, yaşamla arasındaki bağlantıyı kaybederek anlamsız bir varlığa dönüşür.

Erbil’in eserlerine baktığımızda karşımıza varoluş sancısı çeken karakterler çıkmaktadır. Erbil’in yarattığı bu karakterler, yaşamlarında kendi özlerini özgürce ortaya koyamayan ve çeşitli engellemelere uğrayan bireylerdir.

Yazarın *Cüce* romanı birbiri içine geçmiş dört farklı metinden oluşmaktadır. Romanın dört farklı koldan ilerlemesinin nedenini Leyla Erbil romanın başında Yazarın Notu bölümünde okuyucuya vermektedir. Anlatımın dört bölümden oluşmasının nedeni Zenime Hanım’ın notlarını karışık bir şekilde yazara vermesidir.

Kadınlar, yazarın eserlerinde ele aldığı önemli konulardan biridir. Bu romanda ele aldığı kadınlardan biri de Yıldırım'ın annesidir. Yıldırım'ın annesinin ölümünü yine Yıldırım'ın ağzından okuyucuya vermektedir:

“Yıldırım geldi koşarak, aneey, anam öl-
müüş! dedi... Sıcaktı o gün, bostanda
çapalamış patlıcanları, sulamış toprağı,
çalı çırpıyı toplamış, ahıra varmış ak-
şam inmiş, sağmış inekleri, babası dön-
düğünde kahveden bulmuş onu yatakta
ölü, ‘anan öldü’ demiş Yıldırım’a” (Erbil, 2020a, s.50).

Kadın yaşadığı zorlu hayata daha fazla dayanamayarak ölür. Kadının öldüğü sırada adamın kahvede olması ve akşam eve gelmesi sonucunda bu durumu görmesi erkeğin kadına karşı sorumsuzluğunu gösterir. Yazar burada yaşamın tüm yükünü kadının sırtlandığını göstermeye çalışır. Leyla Erbil eserlerinde kadın kavramı üzerinden evlilik kurumunu birçok açıdan sorguladır. Statü elde etmek için, sınıf atlama için yapılan evliliklerin dışında yazarın karşı olduğu ve sorgulattığı diğer bir nokta ise toplumun evlilik kurumuna yüklediği anlam ve kadından beklenen ağır sorumluluktur.

Yazar, eserin anlatıcısı olarak Zemine Hanım'ı seçmiştir. Zemine Hanım'ı okuyucuya şu özellikler ile tanıtır. Zenime belli yaşa gelmiş babasının işinden dolayı birçok ülke gezmiş, evlenmiş, boşanmış biridir. Yazar olma çabası ile derlediği notları da komşusu olan yazara verir. Yazar bu notları aldığı gibi bastırır. Bastırdığı bu anlatılara da Cüce adını verir. Zemine ve komşusu arasında geçen diyaloglar toplumsal olaylardan bireysele doğru kaymaktadır.

Romanın ana konusu ise Zenime'nin kendilik bilinci ve yaşadığı sancılardır. Zemine yazar olma çabasını topluma kanıtlama gereği duymayarak “hiç yazar” olma ifadesinin ardına sığınır. Ancak bu durum onu tatmin etmez ve hiç yazar olarak yok olup gitmek istemez. Bu nedenle yazdıklarını komşusuna vererek, yazar olma çabasına bir tanık bırakır. Notlar basılınca Zenime'nin şöhret isteği ve hiç yazar olma sırasında yaşadığı bunalımlar gün yüzüne çıkar. Zenime, şöhretin, bilinme ve tanınmanın popürlüğüne kapılarak medyayı kullanmak ister. Bir gazeteciyle röportaj yapmaya çalışır. Bu röportaj için uzun bir zaman bekler. Bekleme süreci sorgulamaları da beraberinde getirir.

“Uzun süre direndim bu kültüre. Ünlü olmak, bu toplumda yer kapmak seçilmiş üçten beşten sayılmak, medyatik arma olmak hepsi

sana yabancı hepsi başka biçimde, ne var ki istememektesin tümüyle yok da sayılmak altı üstü kara kaygı mezarlığı olan bu ülkede istememektesin seçkinliği; değil tepelemek için başkalarını ama kendin için olmalısın kendin tartılıp biçilmeden; bakın ne cevher var burada ‘ama-maya, amentü, amen’ bir cevher ki kendi benliğine ait opal, kristal ve topaz bir taş atımı uzaktayken herkesin erişmek istediği neden insanların çıkarılması öne, bırakılması arkada gider bu kadar çok gücüne?” (Erbil, 2020a, s.16).

İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır ve diğer insanlara kendini kabul ettirmenin yolu onlar tarafından tanınma ve takdir edilme isteğidir. Zenime bu isteğe kayıtsız kalmayarak yaşamı boyunca kendilik diye oluşturduğu değerlerin dışında davranarak doğrularından ödün verir. Karşılıklı çıkar ilişkisinde röportaj yapacağı Medipo isimli adamla yatar. Cüce adını taktığı bu adam ise istediğini alıp Zenime’yi ünlü yapacağına ikna eder.

Romanın diğer bir kısmında yer alan ifadeler Zenime’nin şöhret olma isteğinin altında yatan nedenlere dair bizlere ipucu verir:

“Aslında sen, insanda bulunan değerli yanların onların varlığını keşfeden başka insanlar olmandan bir değer olmayacaklarına da inanmaktasın. Korkun bu senin. Seninle kurulan bazı ölmez dostlukların dibinde yatan da budur biliyorsun. Senin onlarda onların sende buldukları. Ama nerede onlar şimdi; tümü de yitip gitti. Sendeki değerlere tanıklık edecek olanları yitirdin bir bir. Sana tanıklık edecek en yakın dostların! Korkun bu senin. Sen ne çok yaşadın! Bittin sen artık; öl, öl! ..” (Erbil, 2020a, s.21).

Zemine insanın değerli yanlarının ancak başkaları tarafından keşfedildiğinden ötürü değer olacaklarına dair bir inanç taşımaktadır. İnsanların birbirlerinde buldukları ve değer atfettikleri yanları kişilerin kendilik bilincine dair önemi olarak görür. Ancak sınırlı sayıda kişi tarafından keşfedildiğinden onları da kaybetmesi sonucunda pek de olmak istemediği “hiç yazar” olmaya yaklaştığını anladığı için kendinden ödün vererek şöhret olmak ister. “Varoluşçuların ‘being there’ deyimiyle açıkladıkları gibi, insan ancak birileriyle ya da bir şeylerle, yani dünyasıyla birlikte var olarak kendisini

algılayabilen ve yaşamına anlam verebilen bir varlık”(Geçtan, 2016, s.24). Yazar bir yandan Zenime’yi bize kendi gözünden tanıtırken diğer taraftan da iç dünyası ve yaşam yolculuğunu kendi dilinden yazdıkları ile okuyucuya verir. Ancak bununla da yetinmeyerek metin içinde başka metinlerle okuyucunun Zenime’yi anlamasını kolaylaştırır. Erbil, romanında bir kadının yaşadığı sıkıntı ve varoluş sorgulamalarına yer verir. İnandığı değerler, kendilik bilinci, iç çatışma ve sorgulamalarla kadın ve varoluşu bir araya getirerek romanda beraber yürütmeyi başarır.

Leyla Erbil’in 2011-2013 yılları arasında yazdığı *Tuhaf Bir Erkek* romanın konusu yakın tarihte gerçekleşen toplumsal ve siyasal olaylardan oluşur. Kitap, ölüm oruçları, F-Tipi Cezaevi, 1 Mayıs, Cumartesi Anneleri gibi konulara da değinir. Erbil, eleştirel kalemını bu romanda belirgin olarak okuyucuya hissettirir. Bu özelliği romanda daha çok Gorgo karakteri üzerinden verir. Gorgo romanda en çok geçen isimlerden biridir. Romanın kötü karakteridir. Yazarın toplum ve politik sistem eleştirisini en açık şekilde yaptığı romanlarından biri olarak da ele alınabilir. Yazarın romanda adını verdiği Tuhaf Bir Erkek aslında hepimizin hayatında olan, baş etmek için çabaladığımız, hayatta bizi zorlayan kişilerdir. Yazar, romanda bunu tuhaf bir erkek karakteri üzerinden vermiştir. Romanda ele aldığı tuhaf bir erkek, anlatıcının kocası Bünyamin’dir. Seveda, kocasından kimi yerde sevgi ve ilgi bekler ancak bulamaz:

“güneşin bulutları sıyrarak
dünyamı aydınlatmasını bekliyorum
camın arkasında
karşı dağlar kapkara
karanlık kuşlar
bir yerlere kona kalka
ışıtıyor karanlığı
ardından toplaşıp
yumak olup
uzaklaşıyorlar
bilmediğimiz o yere
dünyanın benimle
birlikte aydınlığı beklemesi de
çok anlamlı geliyor bu sabah
bunca kaostan sonra
insanları mutlu etmek için

gönderildiğimi sanıyorum dünyaya
 sanmıyor inanıyorum
 sevgililerimden biri
 yüzünde erişemediğim
 bir ışık var demişti
 inanmıştım...” (Erbil, 2020g, s.62).

Yazar bu ifadeler ile karakterin umudunu yitirmeden hayata tutunuşunu bize gösterir. Hayata karşı tüm sancılara rağmen var olma ve umutla mücadele etme. Yazar, hayatın eşitlik ve adaletinden bir kadın olarak pay alma mücadelesini, Sevda karakteri üzerinden okuyucuya verir.

Modern toplum, kadın-erkek ilişkileri gibi konularda radikal dönüşümler yaşamıştır. Özellikle geleneksel açılardan yapılan yaklaşımlar reddedilerek kadınların kimlik inşası tüm yönleriyle desteklenmeye başlanmıştır. Bu romanda kadın karakterin söylem ve ifadeleri bu dönüşümün sancılılarıyla ilgilidir. Aradığı ama bulamadığı desteğin eksikliğini içinde hisseden karakter yaşadığı boşluğu ve bunalımı yine kendi içinde bulduğu güçle telafi etmeye çalışır. Bunu yaparken eski sevgilisi olan Zeyyat’ın söylemlerini yer yer okuyucuyla paylaşır:

“Zeyyat
 insan küstah bir
 yokluktur dedi.
 (...)
 Yakınmak bir âcizliktir
 baskıya karşı
 aslolan eylemdir
 demeye başladı.
 (...)
 Zeyyat
 insan hiçbir zaman
 kendisi değildir
 olmamıştır
 ve olamayacaktır
 dedi.
 (...)
 Aslında

bastırma
 kaçışla
 ret arasında
 bir aşamadır
 dedi zeyyat.

(...)

Zeyyat dedi ki:
 her hainde
 türlü türlü rezillik
 eğilimi vardır.

(...)

Bu dünyadan
 vicdan rahatlığıyla
 öte dünyaya giden
 kimse yoktur
 dedi zeyyat” (Erbil, 2020g, s.50-129).

Zeyyat’ın bu söylemleri Sevda’nın yolunu aydınlatan, bilinçaltında yer edinen ve onu zorlayan problemler karşısında bilincine çıkarak iç dünyasını umutla besler:

“sakın sevgili okurlarım
 bütün bu saçma hayatı
 kendimi acındırmak için
 anlattığımı sanmayın
 acımam ben kendime
 sadece
 yakınlaştırmayı isterim
 varlığımı sizinkine
 canciğer olmayı
 nedenini bilemem
 isterim işte tuhaf bir erkek nasıldır
 bilin isterim” (Erbil, 2020g, s.59).

Leyla Erbil’in *Kalan* romanı 2011 yılında yayımlanır. Romanın ana karakteri Lahzen’dir. Roman üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm yazarın çocukluğundan

yetişkinliğe olan dönemi, ikinci bölüm yazarın yetişkinlik yılları, siyasi ve politik düzene başkaldırı isteği ve mutsuz iç dünyasından oluşurken, son bölüm ise romandaki kişi listesinden oluşmaktadır.

Romanın başkarakteri olan Lahzen; annesi, ablası ve annesinin kocası olan dayı isimli kişi ile birlikte yaşamaktadır. Halası ve Hasan amcasının yanı sıra romanda adı sık geçen diğer karakterde Rosa'dır. Rosa, Lahzen'in çocukluk arkadaşıdır. Yahudi'dir ve İstanbul'u terk etmek durumunda kalmıştır. Romanın diğer iki önemli karakteri ise Sabit ve Zeyyat'tır. Sabit, Lahzen'in kocasıdır. Zeyyat ise Lahzen'in arkadaşıdır. Lahzen, Sabit'i Zeyyat ile aldatmaktadır.

Roman, başkarakter olan Lahzen'in hakikatin özünü arama çabasından oluşur. Karakter geçmiş, gelecek ve yaşadığı an ile sürekli çatışmaktadır. Onun hayatı anlama çabası romanın ismine yansır. Roman, hayattan geriye kalan, ona kalan, her şeyden arda kalandır.

Romanda ağır basan duygu bunaltıdır. Roman boyunca hakikatin özünü arayan Lahzen, bulacağı bu hakikatin özü ile içindeki boşluk duygusundan kurtulacağını düşünür:

“Anlatıp duruyorsun; anlatmak istediğin bunlar mı,, bunlarla nereye varacaksın bilmiyorsun? çocukluğundan umduğun bir şey var! hakikatin özünü oradan mı çıkarmak istiyorsun?.. hakikatin özü tözü sözü gözü; hakikat duran, bekleyen bir şey mi,, hakikat hayatı kendimizin bir parçası haline getirebildiğimiz şey diyordu soren,, bırak bu çıkmaz sokaklarda dolaşmayı,,” (Erbil, 2020e, s.91).

Dünyaya anlam verme çabası onu varoluşsal sorgulamaların kucağına iter. Anlamsızlık duygusu sonucunda yaşadığı bunaltılı ruh hâli neticesinde yaşam, onun gözünde oldukça zorlaşır kendini çaresiz hisseder. İntiharını bile düşünür ancak ölümden korktuğu için buna cesaret edemez.

Varoluş felsefesinde birey hayatta etken konumda olmak ister. Kişi kendi benliğini özgürce ortaya koymak, birey olma yolunda ötekileştirilmeden, var olmak düzene boyun eğmeden, bir yaşam sürmek ister. Bunlar kendilik bilincini oluşturmaları açısından oldukça önemlidir. Özünü özgürce ortaya koyamayan, sorgulamalarına cevap bulamayan ve çevresi tarafından baskılanan, düzene uymada zorlanan birey varoluşsal krizler yaşar. Lahzen'in yaşamında tanık olduğu olaylarda onda bu türden sorgulamalara neden olur. Arkadaşlarından kalem isteyen Rosa'ya arkadaşları kalem vermez. Rosa, bu olaydan sonra bazı siyasi, toplumsal olayları sorgulamaya başlar:

“Evet, kırılmış küsmüş incinmişim sınıf arkadaşlarıma
 onlar ki ileride nasıl olacaklardı cumhuriyetimizin
 cumhuriyetimizden sorumlu anaları...
 nasıl doğuracaklar ve yetiştireceklerdi
 özelleştirilmiş yepyeni ordularına
 bir kalemi bile esirgedikleri
 kadınların çocukları
 bundandır
 öğretmeye başladı bu minik kötülükler
 kırılğan ruhların felsefesini sokrates gibi
 acı verenin kötü olduğu gerçeğini
 giderek
 nasıl öçle ağardığını göğ
 kötülükten doğan iyiliğin diyalektiğini
 gelelim gene
 rosa!
 o sevimsiz sıskacık rosa
 yaşıyorsa bağışlanma dilesin tanrısı ona çektiydikleri
 için
 ne de olsa çekirmiştir kızcağıza çünkü
 o dinin de gaddardır tanrıları
 bütün tanrıları gibi dünyanın
 insanların kendi kendilerine icat ettikleri
 insanlardan nefret eden tanrıların
 tükenmeyen hınçları yüzünden
 insanlığın çektiği çilelerden birini mutlaka çekmiştir...” (Erbil,

2020e, s.28-30).

Lahzen’in yetişkinlik döneminde kendini bulma yolunda hatırladığı çocukluk
 yılları, Türkiye’nin toplumsal ve kültürel yapısından izler taşır. Cumhuriyetin parlak
 çocuklarının arkadaşından kalem esirgeyen analar yetiştirmesi, Yahudi olan Rosa’nın
 çektiikleri, Lahzen’de tanrı ve dinler konusunda sorgulamalara yol açar. Lahzen’in
 varoluş sorgulamaları onda bunaltıya yol açar. Çıkmaza sürüklenen Lahzen hiçlik
 duygusuna kapılır. Lahzen, kendi zihnini hastalıklı olarak niteleyerek ondan kurtulmaya
 çalışır. Çünkü varoluş sorgulamaları onu hakikatin özüne ulaştırmaz. O, hakikat

karşısında özne değil de nesne olduğuna inanır. Benliğindeki inançsızlık ve yaşadığı sorunlu toplum onu bunalımlı bir kadın hâline dönüştürür. Kendi zihnini kontrol edemediğini okuyucuyla da sık sık paylaşan Lahzen, düşüncelerini dizginlemek için ilaçlara başvurur. Roman boyunca yaptığı sorgulamalar ile kendilik bilincini hakikatin özüyle eş gören Lahzen, bulamadığı bu öz ile benlik yitimine uğrar ve ömrünü tamamlar.

Dini kutsallara inancı olmayan Lahzen'in babasının ölüsü için irmik kavurur. Onun irmiği kavururken sorguladığı kadın kimliği, evliliğin kadına yüklediği sorumluluklar, erkeklerin toplumdaki ayrıcalıkları ve çektiği varoluş sancılarına dair düşünceleri, yazarın yaşadığı toplum ile uyuşmayan fikirlerinin paradoksal toplamı gibidir. Lahzen'in geleneğe dair muhalif fikirlerine karşı geleneğin parçası olması ve ölü ritüelinde irmik kavurması, insanın aslında varoluşunu oluşturan köklerinden kopamadığını gösterir. Yazarın oluşturduğu bu paradoksal durum; benliğin ve hakikatin özünü oluşturan gizin kişinin var olduğu toplumsal yapının değerlerinden ayrı olmadığını anımsatır. O, insanların ortak bilinçaltı ve ruhsal DNA'sını oluşturan örf, adet, gelenek, görenek gibi öğelere, *Kalan* romanında merkezi kişinin benliğine ulaşma çabasına dikkat çeker.

Bunaltı nedeni bilinmeyen bir iç sıkıntıdır. Temelinde yatan duygu var olmak olgusuna dayanan ve istenmeden sürdürülen bir yaşamdır. “İnsan ilkin var’dır; sonra ne olmak istiyorsa, kendisini o yönde kendi seçimleriyle gerçekleştirir, varoluşturur” (Demir, 2016, s.79). İkinci dünya savaşının getirdiği yıkıcı sonuçlar bireyin yaşamı varoluşsal açıdan sorgulamasına neden olmuştur. Yapılan bu sorgulamalar varoluşçuluğu besleyerek yirminci yüzyılın en yaygın düşüncü biçimi hâline gelmesini sağlamıştır.

Leyla Erbil'in eserlerindeki kimi karakterler yaşamı anlamsız bulur. Bunaltı duygusu içinde bir mücadele sergilerler. Karakterlerin yaşadığı bunaltı duygusunun başlıca nedenleri kısıtlanmış özgürlük alanları, toplumsal yaşamdaki cinsiyet eşitsizliği, sevgi eksikliğinin yarattığı iç sıkıntıdır.

Bireylerin tercihleri sonucunda sürdürdükleri yaşam ve bu yaşamdan alınan haz yaşamın sürdürülmesi için önemlidir. Kendi varoluşunu ortaya koyamayan birey, bunaltı duygusu içinde bir iç sıkıntıya hapsolür. Birey, kendisini çaresiz ve yalnız hisseder.

Leyla Erbil'in *Mektup Aşkları* romanında Ferhunde bunaltı duygusuyla mücadele eder. Bunaltılı ve melankolik bir karakter olan Ferhunde, Cenap Şahabettin ve

Ahmet Haşım gibi Servet-i Fünûn sanatçılarına ilgi duymaktadır. Melankoli, aşk, hüzn gibi bireysel temaları olan şiirler onun duygu durumunu yansıtmak üzere romanda yer verilir. Bu şairler ve mensup oldukları edebî topluluklar eserlerinde karamsarlık, umutsuzluk duygularına yer vermişlerdir:

“Biliyorum üç yıldır ne Serveti Fünun’dan ne de teverrüm edebiyatından yakını kurtaramadın diye alay edeceksin, ama ah ne bileyim, maziye çoktan arkada bıraktım, hem de hiç dönmek üzere! Fakat istikbal beni tatmin etmekten çok uzak! İçimde birçok anlar bitmek tükenmek bilmez bir yıkıntı, bir huzursuzluk var. Bulamadığım, bulamayacağım bir şeyi daima arıyor gibiyim. Nedir? Beni mesut edecek ne gibi bir şeydir onu da bilmiyorum” (Erbil, 2021, s.29).

Ferhunde onu huzursuz eden, bunaltıya sürükleyen şeyin ne olduğunu bilmez. Bu durum ondaki karamsarlığı iyice artırır. Onu mutluluktan yana umutsuz kılar. Bulamayacağı bir şeyi daima arama hissiyatı onda bitmek tükenmek bilmeyen bir yıkıma ve huzursuzluğa neden olur:

“Bana öyle geliyor ki dostum, dünyada saadet denen bir şey yok, bizler boşuna çırpınıp duruyoruz. Zaten ruhumuzu bütün çıplaklığıyla kimseye gösteremediğimiz için daima yalnız kalmaya mahkûmuz” (Erbil, 2021, s.29).

Varoluşçuluk felsefesine göre birey, özüne uygun bir yaşam sergilemediğinde mutsuz bir ruhun bunaltısını her an hisseder. Ferhunde de yalnız kalmasının nedenini özünü özgürce ortaya koyamamaya bağlar. Yaşamda tüm çırpınışların ve ışık aramanın boşunallığına inan Ferhunde mahkûmluğunu kabul edip teslimiyet sergiler.

Ferhunde, Jale’ye yazdığı mektuplarda sevgilisi Bekir’in onu yakın arkadaşı Sacide ile aldatması sonucunda aşka olan inancını da kaybettiğini dile getirir:

“Eğer Bekir’le ben kadar anlasan, birbirine bağlı bir çift bile, böyle kıskanç bir tahrike, bir danslık iğvaya kanmışsa aşk asla yoktur! İşte bize yanlış öğretilen, beni yalnızlığın cehennemiyle baş başa bırakan düşüncem bu Jaleciğim. Bu bir onulmaz yara, bir zehirli korku, nasıl anlatsam bilmem” (Erbil, 2021, s.90).

Ferhunde’yi yaşama bağlayan temiz sevgi duygusunun yok oluşu, acısı bir canlılığın katledilişine, bilerek yapılan kötülüğe, gaddarlığa benzetilir. Bu durum Ferhunde’de inanç yitimine, melankolik ve bunaltılı ruh hâline neden olur.

Hiçlik, mutlak anlamda yokluğu ifade eden ve kaynağını varlıktan alan bir kavramdır. İnsan algısının sınırlarını zorlayan hiçliğin algılanması güçtür. Hiçlik kavramı varoluşsal yaklaşımda kaygının insanda yol açtığı bir durum olarak nitelenir.

İnsan onu oluşturan değerlerin toplamıdır. İnsanın yaşam alanları onu şekillendiren birçok faktörden oluşur. Değerlerden soyutlanmış bir yaşam, bireyi hiçliğe sürükler. Hiçlik de bireyi anlamsızlığa iter. Yaşadığı topluma uygarlaşarak boyun eğen insan, sonuçta hiçleşmeden duyduğu ıstırap ile kendisi olamamaya mahkûm olur.

İnsanın yaşadığı çağda kendi benliğine ulaşmak için gösterdiği çaba, özgürlük istemidir. Bireyin üstündeki baskılar onu bireyi salt kendisinin yaratıcısı olma durumundan uzaklaştırır. Mutlak sorumluluğun getirdiği ağırlık, bireyin özgürlük istemiyle kendilik bilincine ulaşmanın olanaksızlığını yani bağımsız bir varoluşa erişilmesinin imkânsızlığını doğurur.

Leyla Erbil'in *Cüce* romanın başkarakter Zenime'nin yazar olma çabasındaki "hiç yazar" olma tanımı hiçlik kavramına da bir göndermedir:

"Kendini ciddiyetle düşündüğünde ise -ki siz de bilirsiniz, kendini ciddiyetle ele alanın ne berbat biri olduğunu-, sorsan ki, 'kaybolmak, unutulmak isteyen bir yazar' denebilir mi sana? Sevgili okurlar? (Nereden sevgili oluyorsanız) bu soruyu sizler bu metnin tümünü okumadan veremezsiniz karar ama, unutulma peşine düşmüş, kendine bir UNUTTURUŞ OYUNU kurmuş bir yazara ne dersiniz? Eeh!, evet biraz, ama tam değil. Ya da bir, 'hiç yazar' olmak isteyen biri?" (Erbil, 2020a, s.19).

Zenime tüm kalıpların ve toplumsal dayatımların dışında yazar olma çabasına "hiç yazar" ismini verir. Kendi benliğini özgürce ortaya koyma çabasında attığı bu adım, var olan düzenin ve tüm kuralların dışında kendi varoluşuna dair verdiği mücadeledir:

"Daha da tepelere çıkmayı düşündüm bir ara sevgili okurlarım, istesem elimdeydi bu fırsat, -fırsat sözcüğü de en açık bayağılığıdır bu dünyanın tıpkı 'sevgili okurlarım' diye tutturan yazarlar gibi- göstermek üzere marifetlerimi ama bence daha da tepe diye bir şey yoktu anladım; ben çıkmak istedikçe, tüm tepelere egemen olduğunu sanan ve marifetlerimle alay eden yalancı tepeler vardı ve tek başına sonsuzluğa doğru alabildiğine yükselmenin acıklı ve aşağılayıcı

anlamıyla karıştırdım orada, çünkü gökyüzü de yeryüzü de ayaklarımızın altındaydı...” (Erbil, 2020a, s.79).

Zenime yaşlandıkça, hiçlik algısının ağırlığına dayanamayarak hiç yazar olma çabasından vazgeçer. Yükselmenin acıklı ve aşağılayıcı anlamıyla, bedel ödeyerek yüzleşir. Ödediği bedel kendi benliğini oluşturma çabasında edindiği değerlerden vazgeçiştir. Toplumsal yaşamın getirilerinden soyutlanmış bir benlik algısı ile tercih edilen hiçlik, Zenime’de endişeye neden olur. Toplumun nezdinde değer kazanma ve zirve algısı bireyin kararlarında etkili olurken Zenime’nin de yenildiği bu arzu onda pişmanlığa yol açar. “Hiç yazar” olma tercihinden bedel ödeyerek vazgeçen Zenime’yi kendi değerlerini sorgulatan daha derin bir hiçlik kavramı karşılar.

Yabancılaşma bireyin kendini yaşadığı ortama, çağa ait hissetmemesidir. “Yabancılaşma, kavramı, özne ile nesne ya da bilinç ile şeyler arasındaki ilişkinin bozulması ya da öznenin ötekileştirilmesidir” (Aydoğan, 2015, s.273). Yabancılaşma bireyi yalnızlığa sürükler. Bireyin sürüklendiği bu yalnızlık, bir varlık meselesine dönüşür. İletişimsizlik de bireyi dış dünyadan soyutlayarak yabancılaşmasına neden olur. Birey kendini ait hissetmediği yerlerden kaçmak ister. Reddettiği topluma karşı yabancılaşan birey kendisini yaşama karşı da güçsüz ve yalıtılmış hisseder. Birey topluma karşı yaşadığı anlamsızlık duygusu ile de yaşamın içinde edilginleşir. Roman merkezi kişisi Zenime yok olmak da istemez.

“Sanırım anlamaya başladın sen de kendinin bu karmaşık benliğini, sanki miras kalmış sana büyük pederin Pessoa’dan!; belini büken bu belirsiz bilinmezliğin varlığını; öyle ki, seni seven, sevmeyen (kendini güncelden öylesine çekmiştin ki sevmeyenlerin bile özlemişlerdir seni), bunca insanın dile getirdiği, ‘ya uymak ya yok olmak’ öğüdüne kulak asmıyor görünsen de şu bilinmezlik, -sizlerin de (okurların) ayırdına çoktan varmış olacağınız biçimde-, akorsuz iki kalp taşıyan insana dönüştürmüştü seni!” (Erbil, 2020a, s.20).

Erbil’in *Cüce* romanında ana karakter toplum eksenli başlayıp kendi benliğine yönelen yabancılaşma girdaplarına çekilir. Yozlaşmanın getirdiği değerler yitimi, karakterleri gitgide her şeyden soyutlar ve kendine yabancılaştırır. Karakterler kendi benliklerindeki karmaşıklığın nedenlerini sorgulayarak bilinmezliklerin kendi benliklerinde oluşturduğu kopuklukları yabancılaşmaya dönüştürür. Erbil, Portekizli Şair Fernando Pessoa’ya da “belirsiz bilinmezliği varlığın” (Erbil, 2020a, s.20) ifadesiyle değinir.

“Ya uymak ya yok olmak” (Erbil, 2020a, s.20) düşüncesi kapitalist baskıyı yansıtır. Uyumsuzluk yok olmak demektir. Kendi olamayan birey bir iç çatışma yaşar ve bunun sonucunda yabancılaşır. Toplumun birey, bireyin kendi ile bağının yitirilmesi sonucunda değer kaybı yani yabancılaşma gerçekleşir. Zenime verilen toplumsal öğüde kulak asmadığını ifade etse de “Akorsuz iki kalp taşıyan insana” dönüştüreceğini söyler (Erbil, 2020a, s.20). Heyecan, mutluluk, sevinç gibi duygulardan mahrum edilgen bir yaşam haz kaybına yol açar. Akorsuz bir kalple yaşamını sürdüren birey yabancılaşma olgusuyla bedel öder:

“Böyleydi bakışı mutsuz bilincin bir başkasına bakışı
kendisi henüz ‘kendiolamamış’ın yasaklarıyla
varoluşu denetleyen tüm araçları sistemin

kaçınılmaz olandan kaçmakla” (Erbil, 2020e, s.58) diyen anlatıcısı iç dünyasında çatışma yaşar.

Yabancılaşma olgusu, bireyi mutsuz kılar. Birey öznesi olmadığı bir yaşamda kendi benliğine ulaşamaz. Kendi seçimlerini yapamayan, kalıplaşmış yargıların egemen olduğu toplumdaki birey, kendisi olamaz. “Mutsuz bilincin bir başkasına bakışı” (Erbil, 2020e, s.58) farkındalığın getirdiği mutsuzluğu ifade eder. Kendi olamayış, sosyal otoritenin bireyin üstündeki egemenliğinin ifadesidir. Bireyin yaşadığı bu içsel çatışma onu sahip olunan değerlerden uzaklaştırarak anlamsızlığın çukuruna iter. Sistemin bir parçası olan ve kendi varoluşunu denetleyemeyen birey, yabancılık olgusuyla karşı karşıya kalır. Yabancılaşma bireyi hayattan koparıp bir benlik yitimine uğratar.

Başkaldırı bireyin “hayır” demesiyle başlayan bir süreçtir. Başkaldırı, toplumsal ve bireysel yaşamda bireyi sınırlandıran özümsemediği her türden duruma, haksızlığa karşı çıkmasıdır. Kişi kabul etmediği kendi benliğine ve varoluşuna uygun bulmadığı her şeyi sorgular. Varlığının bilincine varan birey, kabul görmeyi ve varlığına saygı duyulmasını ister.

Erbil’in *Mektup Aşkları* romanında Sacide karakterinin kendi toplumun öğretilerine karşı bir başkaldırı içindedir:

“Bana kötülükten başka bir şey öğretmedi vatanım. Sadece aynı dili konuştuğum için bazı insanlarla millet haline gelmemi de asla kabul edemem. Ettiremediler! Ne de milleti soyup soğana çeviren adamların bana zorla ettirdikleri vergi yüzünden bir millet haline gelebilirim! Bu düşünce, özgürlük olsa, tartışılabilir en azından değil mi Jale hanım?

Ben istemediğim bir duruma zorla sokuluyorsam, bunun demokrasi ya da cumhuriyet neresinde söyler misin? (Erbil, 2021, s.143).

Sacide toplumun düzenine karşı bir duruş sergiler. Kendi ülkesine, ülkesinin değerlerine yozlaşmış gözüyle bakar. O toplumsal düzene ve bu düzenin dayattığı sınırlandırmalara karşıdır. Karakter istemediği bir ortamda doğmaya ve doğduğu ortamı değiştirmeye dair düşüncelerinin engele uğramasına öfkeli. Düzenin sorgulanmadan kabul edilmesi fikrine boyun eğmek istemez. Kendiyle taban tabana zıt bir toplumda pasif bir yaşam sürme isteğini haksızlık olarak görüp başkaldırır. İstemediği bir duruma zorla sokulmasının baskıcı tutumuna karşı mücadele sergiler. Bireyselliğini ispat etmek için girilen bu başkaldırı varoluşsal bir yaşam isteğinden gelmektedir.

Kalan romanında başkarakter Lahzen roman boyunca her türlü toplumsal değere karşı başkaldırı tutumu içinde olduğunu görmekteyiz.

Lahzen'in inanç konusunda yaptığı sorgulamalar çocukluğuna dayanmaktadır. Halasının dine karşı boyun eğen ve sorgulamayan bir telkinle yaklaşma çabası onda sorgulama durumunu daha da derinleştirmiştir. Yaşamın aksaklıkları karşısında sonsuz bir güce sahip olan Tanrı'nın sessiz ve tepkisiz kalmasına isyan eden Lahzen'in iç çatışmaları onu Tanrı'ya karşı bir tür isyana sürükler (Erbil, 2020e, s.94-95). Lahzen'in isyanı yaşamın adaletsiz düzenine karşı herkesin pasif tutumudur. Lahzen'in eşitlikten uzak bozulmuş bir toplumu düzeltmek için giriştiği mücadelesi çocukluktan yaşlılığa kadar sürer. Sorgulamaların getirdiği isyan Lahzen'in zihnen hastalanmasına neden olur. Giriştiği eşitlik ve adalet mücadelesinin istediği ölçüde toplumsal değişimi sağlayamaması ondaki öfke duygusunu arttırır. Artan bu öfke duygusu Tanrı'ya yönelerek isyana evrilir:

“İmanın diyalektiği her şeyden daha zarif ve her şeyden fazla dikkate değer olandır... dediğinde?,,, yanıt vermeden önce iyice düşünün siz de sevgili okurlarım,,,” (Erbil, 2020e, s.125). Anlatıcı yazar, okuyucuları da düşünmeye, sorgulamaya yöneltir. Bu ifadeler anlatıcıdaki başkaldırı arzusundan gelmektedir.

Erbil, toplumsal ve politik yaşama yazınsal ürünlerinde sırt çevirmemiştir. Yazar, romanlarında marksist fikirler ve Freud'un öğretileriyle hayatı birçok açıdan sorgulayan karakterler çizmiştir. Bu karakterler, aynı zamanda varoluşsal bütünlük peşinde koşan kendi benliğine kavuşmak için mücadele eden karakterlerdir. Toplumun dinamik yapısında yer edinmek için uğraşan bu karakterlerin bir kısmı büyük bedeller ödemek zorunda kalmışlardır. Ödedikleri bu bedellere rağmen onlar uğruna mücadele

ettikleri toplumdan uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşma bazen içsel bir kaçış bazen de fiziksel bir kaçış olmuştur.

SONUÇ

1950 sonrası Türk edebiyatının önemli isimlerinden olan Leyla Erbil toplumcu-marksist ideolojiyi benimseyen yazarlar arasındadır. Marksist ideolojinin belirgin etkisinin yanında Freud'un görüşleri de Erbil'in düşünce dünyasını önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle Freud'un tabuları yıkma konusundaki düşünceleri Erbil'in eserlerinde cesaretle hayat bulmuştur. Konuları ele alış şeklinde kullandığı farklı teknik ve kendine özgü tavrıyla Leyla Erbil Türk edebiyatı içinde yerini almış önemli yazarlardan biridir.

Bu tez çalışmasında Leyla Erbil'in *Hallaç*, *Gecede* ve *Eski Sevgili* adlı öykü kitaplarıyla *Tuhaf Bir Kadın*, *Karanlığın Günü*, *Mektup Aşkları*, *Cüce*, *Kalan*, *Tuhaf Bir Erkek* ve *Üç Başlı Ejderha* adlı romanları psikanalitik kuram açısından incelenmiştir. Erbil'in öykü ve romanları farklı çalışma başlıklarına konu olsa da iki türün aynı çalışmada yer alması bir ilktir.

Erbil'in eserlerinde karşımıza çıkan temel konular cinsiyet eşitsizliği, geleneksel toplum dayatımı, cinsellik ve varoluşsal sorunlardır. Erbil'in iktidar ve toplum gerçekliğini sorguladığı alanlarda etkili olan düşünce marksist anlayıştır.

Erbil'in eserlerinde karşımıza çıkan mekân çoğunlukla İstanbul'dur. Yazar, eserlerinde kullandığı mekânlar ile yarattığı karakterlerin yaşam tarzlarını ve kültür seviyelerini yansıtmaya çalışır. Geleneksel ve toplumsal baskının daha net hissedildiği mahalleler, Erbil'in eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan mekân türüdür. Bunun yanında meyhane, otel ve cezaevi, yazarın eserlerinde karşımıza çıkan diğer mekânlardır.

Zaman açısından yazarın eserlerine baktığımızda ise "Çekmece" isimli öyküsünde net bir tarihle karşılaşırız. Bu öyküde kullandığı tarihler mektupların gönderilme tarihleridir. "Çekmece" isimli öykü dışında yazarın diğer eserlerinde zaman, belirleyici bir unsur olarak kullanılmamıştır.

Yazarın eserlerinde kişiler çoğunlukla toplumsal ve geleneksel düzene başkaldırmış, var olan egemen düzen ile mücadele içinde olan kişilerdir. Erbil, eserlerinde kişileri doğru niteliklere sahip toplumun kurtuluşu için mücadele eden kahraman tipler şeklinde değil, var olan gerçekliği içinde ele almıştır.

Kurgu dünyasında oluşturduğu karakterler sorgulayan ve topluma muhalif tavır takınan karakterlerdir. Sorgulayan ve toplumla uyuşmayan bu karakterler, baskın ideolojinin sessiz muhalifleri olarak varoluşsal bunalımın pençesine düşerler. Bu durumun yarattığı kaygı onları bir iç çatışmaya sürükler. Erbil'in karakterlerinde buna neden olan durum, topluma ve onun baskın ideolojisine boyun eğıştır. Bu durumu kabul

eden birey kendilik bilincine ulaşamayan ve kendi gerçekliğini bulamayan bireydir. Toplumun baskın ideolojisinin etkisinde olmadan kendi eylemleri üzerinde söz sahibi olan birey benlik bilincine ulaşma konusunda varoluş sınırlarının ötesine geçmeyi başarır.

Erbil'in eserlerinde karakterler bu sınırın farkında olan ama bunu aşamayan karakterlerdir. Bu karakterler, dış gerçekçiliğin oluşturduğu zihniyetle kendi benlik hakikati arasında sıkışmayı aşamayıp kendi varoluşlarına karşı edilgen bir tutum sergilerler. Erbil'in öykülerine baktığımızda bu durum "Uğraşsız", "Bilinçli Eğinim II" ve "Gecede" öykülerinde yer alan ana karakterlerde karşımıza çıkarken romanlarında ise *Cüce* romanında Zenime'de *Tuhaf Bir Erkek* romanında Sevda'da *Kalan* romanında Lahzen'de, *Mektup Aşkları* romanında ise Ferhunde karakterinde karşımıza çıkmaktadır. Bu karakterler, yaşadıkları toplumla uyumlanmayan ve kendi varoluşunu kanıtlayamayan karakterlerdir. Baskın kuralların bağlayıcılığıyla kısıtlanan bu karakterler kendilik arayışında başarılı olamamışlardır.

Freud'un psikanalitik kuramında cinsel istekler ruhsal yaşamda büyük rol oynar. Freud, birçok ruhsal hastalığın altında yatan neden olarak cinselliği gösterir. Freud'un kuramında cinsellik ruhsal yapıyı çözmede yol açıcı olmuştur. Erbil'in eserlerinde de cinsellik konusu yoğun olarak işlenir. Erbil'in öykülerinde cinsellik "Yatak", "Sarhoş Yaşantılar", "Gündelik" ve "İnci Boncuk" öykülerinde karşımıza çıkarken yazarın romanlarında ise cinsellik *Mektup Aşkları*, *Karanlığın Günü*, *Tuhaf Bir Kadın*, *Tuhaf Bir Erkek*, *Cüce* ve *Kalan*'da işlenmiştir.

Yazarın eserlerinde karakterlerin psikolojik tahlillerine ve bilinçaltına ayrıntılı bir şekilde yer verilir. "Ayna" ve onun devamı olan "Bunak" öyküsünde anne, "Eski Sevgili" öyküsünde Nigar, "Diktatör" öyküsünde ise Hıdır'ın söylemleri bilinçaltının sergilendiği eserlerdir.

Bilinçaltıyla ilişkili olan psikanaliz kuramının dikkat çektiği diğer bir unsur da rüyadır. Rüya, bilinçaltına giden yol olarak görülür. Gerçek hayatta söylenmeyen bilinçaltına dair durumlar, rüyalar aracılığıyla ortaya çıkar.

Erbil'in eserlerinde de rüya motifi sıkça işlenmiştir. "Üç Başlı Ejderha" novellasında rüya, başta birbirinden farklı gibi görünen öyküler arasında bağlayıcı unsur olarak karşımıza çıkarken *Tuhaf Bir Kadın* romanında Nermin'in gördüğü rüya bilinçaltına bastırılmış duygu ve durumların ortaya çıkarılmasına aracı olur.

Freud'un psikanalitik kuramının önemli unsurlarından olan Yapısal Kişilik Kuramı açısından da Erbil'in eserlerine bakabiliriz. Yapısal Kişilik Kuramı'nda id,

doğuştan getirilen enerji kaynağıyken ego ve süperegö ise zamanla ondan ayrışarak gelişirler. Ego denge unsuru olarak görev yaparken, süperegö kişilerin toplumsal ve ahlaki yönünü simgeler. Erbil'in "Eski Sevgili" adlı öyküsünde Nigar'ın evli olan Suret'i arzulaması ve bu arzunun plansız gerçekleşmesini istemesi, "Biz İki Sosyalist Erkek Eleştirmen" öyküsünde Tacettin'in kadınlara cinsel bir obje olarak yaklaşımı, idin hegemonyasında gerçekleşen davranışlar iken "Konuşmadan Geçen Bir Tren Yolculuğu" öyküsünde Cavidan'ın ninesine gösteremediği tepkiyi çanağı fırlatarak göstermesi ego etkisinde gelişen Yer-Yön Değiştirme savunma mekanizmasına örnek gösterilebilir. "Ölü" öyküsünde kadının kocasına duyduğu öfkeye rağmen onu aldatma girişiminden her defasında vazgeçmesi ise süperegö etkisindeki bir davranıştır.

Yazarın *Mektup Aşkları* romanında Ahmet'in Jale'ye olan saplantılı aşkı ve *Kalan* romanında Lahzen'in iki erkeği aynı anda istemesi, idin etkisinde gelişen davranışları iken *Tuhaf Bir Kadın* romanında Nermin'in annesinden uzaklaşarak özgürlüğünü ele geçirmesi süperegönün etkisindeki davranışlara örnek gösterilir.

Erbil'in eserlerinde psikanalitik unsurlar, çoğunlukla kadınlar üzerinden verilir. Yazarın eserlerinde ele aldığı kadın karakterler ikiye ayrılır. İlk grubu oluşturan kadınlar, ataerkil zihniyete hizmet eden ve bu zihniyetin değerlerini sorgulamadan kabul eden karakterlerdir. Bu kadınlar, çoğunlukla anne rolünde karşımıza çıkar. Yazarın öykülerinde "Kutsal Aile" ve "Bilinçli Eğinim II" de yer alan anne rolleri ise yazarın ele aldığı geleneksel zihniyeti taşıyan kadın rolüne örnek verilebilir. Yazarın *Tuhaf Bir Kadın* romanında Nermin'in annesi de ataerkil zihniyeti temsil eden kadınlara örnek gösterilebilir. Yazarın bir başka açıdan ele aldığı kadın karakterler ise modern değerlerin peşinde, kendi varoluşsal benliğine ulaşmaya çalışan ve gelenekseli sorgulayan karakterlerdir. Bu türden kadın karakterler, egemen ataerkil düzen tarafından toplumsal eşitsizliğe maruz bırakılıp dar bir kalıba sığdırılmak istenirken buna karşın varoluş mücadelesine girişen mutsuz kişilerdir. Bu kadınlar aynı zamanda değişen yaşam koşullarına ayak uydurmaya çalışan daha entelektüel bireylerdir. Yazar eserlerinde aydın ve entelektüel kadın tipini desteklerken diğer taraftan gelenekseli temsil eden kadınları ise eleştirmektedir.

Erbil, eserlerinde bazı psikolojik sorunlara, yalnızlık ve sevgisizliğin getirdiği düşük yaşam doyumunu da neden olarak göstermiştir. Yazarın "Çekmece" adlı öyküsünde Dursun'un karısından uzak denizlerde yaşadığı izole hayat, "Ölü" öyküsünde kadının kocası tarafından sevgisiz ve ilgisiz bırakılması, "Üç Arkadaş ya da Oyun" öyküsünde anlatıcının çektiği şiddetli yalnızlık bu durumun etkisinde gelişen

davranışlardır, Yazarın romanlarına baktığımızda ise *Cüce* romanında Lahzen'in *Tuhaf Bir Erkek* romanında Sevda'nın, *Tuhaf Bir Kadın* romanında Nermin'in, *Karanlığın Günü* romanında Nesli'nin çektiği yalnızlık bu durumun getirdiği boşluk hissiyatından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adler, A.(2018). *Bireysel Psikoloji*. Çeviren. Ali Kılıçoğlu. İstanbul: Say Yayınları.
- Akça, H. (2019). Leyla Erbil'in Eski Sevgili Hikâyesine Psikomitolojik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2086-2108.
- Aydınalp, E. B. (2020). Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet. *Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 465-488
- Aydoğan, E. (2015). Marx ve öncülerinde Yabancılaşma Kavramı. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı, 54.
- Budak, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büker. E. (2008). Leyla Erbil'in Romanlarında Kadın ve Kadın Sorunları. Kocaeli Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi: Kocaeli.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2019). *İnsan ve Davranış*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çetişli, İ. (2014). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, M. (2016). Açık Bir Etkileşim Örneği: Bulantı ve “Bunaltı” Adlı Eserde Ortak Üslûp Özelliği Olarak Felsefi Söylem Biçimi. *Dergipark*, 77-92.
- Eliuz, Ü. (2013). Bunaltı ve Varlık Sıkıntısı: Murathan Mungan'ın Kibrit Çöpleri. *Erdem Dergisi*, Sayı, 65
- Erbil. L. (2020)a. *Cüce*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erbil. L. (2020)b. *Eski Sevgili*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erbil. L. (2020)c. *Gecede*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erbil. L. (2020)d. *Hallaç*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlar.
- Erbil. L. (2020)e. *Kalan*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
- Erbil. L. (2020)f. *Karanlığın Günü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası yayınları.
- Erbil. L. (2021). *Mektup Aşkları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Erbil. L. (2020)g. *Tuhaf Bir Erkek*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Erbil. L. (2015). *Tuhaf Bir Kadın*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Erbil. L. (2019). *Üç Başlı Ejderha*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Erbil. L. (2016). *Zihin Kuşları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Erdem, M. Y. (2019). Tezer Özlü ve Leyla Erbil'in Romanlarında Varoluşçuluk. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Erkan, Y. (2016). Leyla Erbil'in Kalan ve Tuhaf Bir Erkek Romanlarında Postmodernizmin Yansımaları. Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi: Mersin.
- Freud. S. (2020)a. *Cinsellik Üzerine*. Çeviren: Avni Güneş. İstanbul: Say Yayınları.
- Freud. S. (2018)a. *Kitle Psikolojisi*. Çeviren. Kâmuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları.
- Freud. S. (2018)b. *Kültürdeki Huzursuzluk*. Çeviren. Veysel Atayman. İstanbul: Say Yayınları.
- Freud. S. (2018)c. *Psikanalize Giriş Dersleri*. Çeviren: Selçuk Budak. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Freud. S. (2002). *Psikanaliz Üzerine*. Çeviren: Avni Öneş. İstanbul: Say Yayınları.
- Freud. S. (2018)d. *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*. Çeviren. Kâmuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları.
- Freud. S. (2018)e. *Psikanaliz Üzerine Yeni Araştırmalar ve Bulgular*. Çeviren. Kâmuran Şipal. İstanbul: Say yayınları.
- Freud. S. (1998). *Ruh Çözümlemesine Yeni Giriş Konferansları*. Çeviren: Dr. Emre Kapkın – Ayşe Kapkın. İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud. S. (2020)b. *Totem ve Tabu*. Çeviren. Kâmuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları.
- Freud. S. (2001). *Yaşamım ve Psikanaliz*. Çeviren: Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları.
- Geçtan. E. (2017). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan. E. (2016). *Varoluş ve Psikiyatri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gültekin, A. ve Güven Akın, G. (2016). Leyla Erbil'in Tuhaf Bir Kadın ile Cuniçiro Tanizaki'nin Anahtar Adlı Eserindeki Kadın Kimliği Üzerine Psikanalitik Bir Bakış. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 107-116.
- İrzık. S ve Parla J. (2011). *Kadınlar Dile Düşünce*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jung. C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*. Çeviren. Ender Gürol. İstanbul: Payel Yayınları.
- Moran. B. (2011). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuzertem. S. (2007). *Leyla Erbil'de Etik ve Estetik*. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Özbalak. T. (2012). Leyla Erbil'de Samuel Beckett Etkisi. Afyon Kocatepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi: Afyonkarahisar.
- Sartre. J. P. (2019). *Varoluşçuluk*. İstanbul: Say Yayınları.

- Saygılı, S. (2016). Leyla Erbil'in Öykülerinde Evlilik Teması. *Söylem Filoloji Dergisi*, 35-65.
- Şahin. E. (2018). Godo'yu Beklerken ve Clinton Godson Adlı Eserlerde Yaşamın Anlamsızlığı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi Dergisi*, 1713-1728.
- Şahin. E. (2009). Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi: Erzurum.
- Tatar Kırılmış, İ. (2018). Soren Kierkegaard'ın Varoluş Felsefesinin Postmodern Kurmacadaki Yansıması: Leyla Erbil'in Kalan Romanı. *Journal of Turkish Language and Literature*, 982-1001.
- Vatansever, S (2019). Hiçbir Yerin Yerlisi Leyla Erbil, *Edebiyatist Dergisi*, 18-19
- Yalçın. S. (2019). Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Leyla Erbil'in Öykücülüğü. Kırıkkale Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi: Kırıkkale.
- Yavuzer. M. Ş. (2010). Leyla Erbil'in Romanlarının Psikanalitik Açıdan İncelenmesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi: Van.
- Yeşilyaprak. B. (2020). *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim*. Ankara: Pegem Akademi, Ankara, 2020.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Mizgin Çelik

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

EĞİTİM

Lise: Mesleki Açıköğretim Lisesi

Üniversite: Dicle Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, 2016

Dicle Üniversitesi, Türkçe Öğretmenliği, 2019

Yüksek Lisans: Batman Üniversitesi Tezli

Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

2020 Bismil Yavuz Selim Ortaokulu

YABANCI DİLLER

İngilizce